Viive kirjoitustulkkauksessa

KITU-ohjelma kirjoitustulkin apuvälineenä

Maria Ohrankämmen
Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (saksa)
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2008

Tampereen yliopisto
Käännöstiede (saksa)
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

OHRANKÄMMEN, MARIA: Viive kirjoitustulkkauksessa. KITU-ohjelma kirjoitustulkin apuvälineenä

Pro gradu -tutkielma, 66 sivua, saksankielinen lyhennelmä, 15 sivua
Toukokuu 2008

Tässä työssä tarkastellaan viivettä kirjoitustulkkauksessa. Kirjoitustulkkaus on menetelmä, jonka avulla helpotetaan aikuisena kuuroutuneiden ja huonokuuloisten sekä kuulevien välistä kommunikointia. Tulkki tulkkaa tietokoneella kirjoittaen, ja asiakas lukee tulkkeen joko näytöltä tai valkokankaalta. Viiveellä tarkoitetaan simultaanisessa kirjoitustulkkauksessa puhujan puheen ja vastaavan tulkkeen väliin jäävää aikaa. Työn tarkoituksena on kartoittaa kirjoitustulkkauksen viivettä, sen esiintymistä, syitä, vaikutusta tulkkeen luettavuuteen ja seurattavuuteen sekä KITU-ohjelman käytettävyyttä viiveen hallinnassa.

Tutkimuksen aineistona ovat kahden kuuroutuneiden tilaisuudessa pidetyn puheen videotallenteet, litteroidut puheet sekä tallennetut tulkkeet. Yleisössä oli huonokuuloisia sekä kuuroutuneita. Toinen tilaisuuksista tulkattiin tavallisen tekstinkäsittelyohjelman avulla ja toisessa käytettiin KITU-ohjelmaa. Aineiston tarkastelun pohjalta kartoitettiin tilanteet, joissa viive haittaa puheen seuraamista. Viivettä analysoitiin näistä tilaisuuksista valittujen esimerkkien kautta.

Tutkimuksen perusteella viive on kirjoitustulkkauksessa merkittävä tekijä. Se asettaa tulkin huomattavan aikapaineen alaiseksi ja haittaa tilanteen seuraamista erityisesti silloin, kun puheeseen liittyy eleitä ja yleisölle osoitettuja kysymyksiä. Se vaikeuttaa yleisön osallistumista ja asettaa täysin tulkkeen varassa olevan yleisön muihin nähden eriarvoiseen asemaan. Tilanteen seuraamista haittaavan viiveen pituus vaihtelee huomattavasti tilanteesta riippuen.

Viive johtuu tutkimuksen perusteella ennen kaikkea puhe- ja kirjoitusnopeuden välisestä erosta. Lisäksi tulkin tekemät ratkaisut sekä puhujan esittämistyyli vaikuttavat viiveeseen.

Tutkimus osoitti, että KITU-ohjelma ei yksin riitä viiveen ehkäisemiseksi tai lyhentämiseksi. Yhdessä tiivistävän tulkkaustavan kanssa käytettynä sillä voidaan kuitenkin saavuttaa virheettömämpi tulke kuin tavallisella tekstinkäsittelyohjelmalla. Virhemäärä on KITU-tulkkeessa myös tavallista tulketta vakaampi, se ei pitene viiveen kasvaessa samassa määrin kuin tavallisella tekstinkäsittelyohjelmalla tehdyssä tulkkeessa. Viiveen lyhentämiseksi tulkit tiivistämisen lisäksi jättävät osia puheesta pois, minkä todettiin olevan puhujan viestin välittymisen kannalta haitallista.

Viiveen lyhentämisessä tärkeitä tekijöitä ovat ennen kaikkea tiivistävä tulkkaus sekä tulkkauksen huomiointi puheessa ja rauhallisempi esittämistahti. Puhujia olisikin opastettava huomioimaan paremmin puheensa tulkkaus ja sen vaikutukset.

Avainsanat: kirjoitustulkkaus, viive, KITU, puhuttu kieli, kirjoitettu kieli

SISÄLLYS

1. JOHDANTO 1

2. KIRJOITUSTULKKAUS 3

2.1 KIRJOITUSTULKKAUKSEN KÄYTTÄJÄT 3
2.2KIRJOITUSTULKKAUS TULKKAUSMUOTONA 4
2.3 KIRJOITUSTULKKAUS MENETELMÄNÄ 5
2.4 KIRJOITUSTULKKI 7
2.5 KIRJOITUSTULKKAUSLAITTEET 8
2.5.1 KITU 9
2.6 KIRJOITUSTULKKAUSTILANTEET 11

3. PUHUTTU JA KIRJOITETTU KIELI 12

3.2 TUOTTAMISEEN JA VASTAANOTTAMISEEN LIITTYVÄT EROT 14
3.3 VIESTINTÄTILANTEESEEN LIITTYVÄT EROT 16
3.4 PUHEESTA KIRJOITUKSEEN 17

4. VIIVE 19

4.1 MERKITYSYKSIKÖT 20
4.2 VIIVEEN MÄÄRITELMÄ 22
4.3 VIIVE OSANA TULKKAUSPROSESSIA 22
4.4 VIIVEEN PITUUS 25
4.5 VIIVE KIRJOITUSTULKKAUKSESSA 27
4.6 TULKKAUSSTRATEGIAT 27
4.7 VIIVEEN VAIKUTUS TULKKEEN YMMÄRRETTÄVYYTEEN 32

5. KIRJOITUSTULKKEEN VIIVEEN ANALYYSI 33

5.1 AINEISTON KUVAUS 33
5.2 TUTKIMUSMENETELMÄ 36
5.3 ELEIDEN JA TULKKEEN EPÄSOINTU 37
5.4 KYSYMYSTILANTEET 42
5.5 VIIVE YLEISÖN OSALLISTUMISEN ESTEENÄ 48
5.6 VIIVE STRATEGISENA RATKAISUNA 51
5.7 VIIVE JA TULKEEN VIRHEMÄÄRÄ 55

6. PÄÄTELMÄT 60

LÄHTEET

DEUTSCHE KURZFASSUNG

1. JOHDANTO

Tulkkaus on viestin välittämistä kahden eri kielen ja kulttuurin välillä. Sitä käytetään viestinnän apuvälineenä, kun osallistujat eivät hallitse samaa kieltä. Tulkki muuttaa viestin kielirajojen ylitse ja pyrkii välittämään sen sanoman muuttumattomana kuulijalle. Kirjoitustulkkaus on kommunikaatiomenetelmä, jonka avulla helpotetaan aikuisena kuuroutuneiden ja huonokuuloisten sekä kuulevien välistä viestintää. Käsittelen tutkielmassani kirjoitustulkkausta ja tarkastelen sitä erityisesti tulkkauksen viiveen näkökulmasta.

Kirjoitustulkki välittää viestin saman kielen sisällä sen muodosta toiseen. Kirjoitustulkkaus on kielensisäistä tulkkausta ja eroaa siten yleisestä tulkkauksen määritelmästä. Kirjoitustulkkaus on lähes aina simultaania eli samanaikaista. Tulkkauksen seuraaja lukee samanaikaisesti syntyvää ja toisaalta katoavaa tekstiä. Tulkattaessa puhetta kirjoitettuun muotoon täytyy kaikki puheen elementit ilmaista kirjallisessa muodossa. Toisin sanoen kirjoitettuun tekstiin täytyy luoda puhutun kielen vaikutelma.

Simultaanisessa kirjoitustulkkauksessa viive on merkittävässä roolissa puhuttaessa tulkkeen ymmärrettävyydestä. Viiveellä tarkoitetaan aikaa, jonka tulkki on tulkatessaan puhujan puheesta jäljessä. Simultaanitulkkauksessa tulkki voi myös tarkoituksella jättäytyä puhujasta jälkeen pystyäkseen muodostamaan ymmärrettävän ajatuskokonaisuuden tulkattavasta tekstistä. Kirjoitustulkkauksessa liiallinen viive voi vaikeuttaa kommunikaatiota, erityisesti jos puhujan eleet sekä yleisön reaktiot tulevat tulkkeen kanssa huomattavasti eri aikaan. Kuuroutunut tulkkauksen lukija ei luonnollisestikaan kuule näitä, ja tällöin tulkkeen ymmärrettävyys heikkenee.

Viiveen ehkäisemiseksi on esimerkiksi Ruotsissa ja Yhdysvalloissa kehitetty erityisiä kirjoitustulkkauksen tietokoneohjelmia, jotka helpottavat tulkin työskentelyä. KITU on suomenkieliseen kirjoitustulkkaukseen kehitetty ohjelma, jonka automaattisen sanojenkerääjän avulla tulkki pystyy nopeampaan kirjoitukseen. KITUlla tulkatessa tulkki ei joudu kirjoittamaan jokaista sanaa kokonaisuudessaan. Käsittelen tutkielmassani KITU-ohjelman vaikutusta tulkkauksen viiveeseen. Vertaan KITUlla ja ilman tehtyjä tulkkeita ja yritän selvittää, millainen vaikutus ohjelmalla on tulkkeeseen ja miten tulkkeiden viive eroaa.

Tarkastelen, onko KITU-ohjelmalla tehty tulke mahdollisesti myös ymmärrettävyyden kannalta parempi kuin ilman KITUa tehty ja missä suhteessa nämä kaksi eroavat toisistaan.

Tutkielmassani käytän aineistona kahta äänitettä kuuroutuneiden tilaisuuksista. Toisen äänitteen puhe tulkataan KITU-ohjelmalla, toinen puhe tulkataan ilman KITUa. Molempien puheiden aiheet ovat yleismaailmallisia ja niiden voidaankin ajatella olevan tulkkauksen kannalta vaikeusasteeltaan samantasoiset. Aineistoon kuuluvat lisäksi molemmat tulkkeet lopullisessa kirjoitetussa sekä litteroidussa muodossa.

Tutkielma liittyy Kuulonhuoltoliiton Tupu-projektiin, jonka tavoitteena on tulkkipalvelun kehittäminen. Tampereen yliopisto toteuttaa yhdessä Kuulonhuoltoliiton kanssa tutkimusprojektin, jonka kautta pyritään selvittämään, millaista kirjoitustulke on ymmärrettävyyden kannalta. Projekti toteutetaan pro gradu -töinä professori Liisa Tiittulan johdolla.

Käsittelen työssäni aluksi kirjoitustulkkausta, esittelen siihen liittyviä käsitteitä, pyrin sijoittamaan sen tulkkauksen kenttään ja esittelen KITU-ohjelman. Sitten tarkastelen puhuttua ja kirjoitettua kieltä sekä niiden suhdetta toisiinsa kirjoitustulkkauksessa. Tämän jälkeen tarkastelen viivettä kieltenvälisessä simultaanitulkkauksessa ja kirjoitustulkkauksessa. Luvussa 5 analysoin viivettä tutkielman aineistossa ja esittelen havaintoni. Lopuksi teen johtopäätöksiä ja yhteenvedon tutkimuksen tuloksista.

2. KIRJOITUSTULKKAUS

Kirjoitustulkki tulkkaa puheen kirjoittamalla sen tavallisesti tietokoneella, jonka näytöltä asiakas voi lukea tekstin. Jos asiakkaita on useampia, voidaan tulke heijastaa laajakankaalle. Kirjoitustulkkaus on simultaania eli puheen kanssa samanaikaista. Tulkki tulkkaa puhujan puhetta, ja näyttöruudun ollessa täynnä tekstiä yläosan teksti katoaa tehden tilaa uudelle. (Laurén 2002.)

Kirjoitustulkkaus on melko uusi kommunikaatiomuoto. 1970-luvulla Suomessa alettiin käyttää tekstipuhelimia aikuisena kuuroutuneiden ja huonokuuloisten viestinnän apuvälineinä. Modeemin välityksellä toimivan tekstipuhelimen avulla kuuroutunut pystyy kommunikoimaan kuulevan kanssa. Tekstipuhelimesta alkoi konekirjoitustulkkauksen käyttö ja kehitys, jolle mallia haettiin Ruotsista. Kirjoitustulkkaus sai virallisen aseman vuonna 1985, kun se mainittiin sosiaalihallituksen yleiskirjeessä (Kuurojen ja kuurosokeiden tulkkipalvelut 1986, 5, teoksessa Laurén 2002, 2). 1990-luvulla tietokoneen käyttö yleistyi kirjoitustulkin työvälineenä ja tänään se onkin kirjoitustulkin pääasiallisin työväline (mts. 1). Väestön ikääntyessä ja tekniikan kehittyessä on hyvin todennäköistä, että kirjoitustulkkauksen tarve lisääntyy tulevaisuudessa huomattavasti.

Suomessa kehitetty kirjoitustulkkausohjelma KITU on verrattain uusi. Monet suomalaiset kirjoitustulkit käyttävätkin työssään edelleen tavallisia tekstinkäsittelyohjelmia. KITU-ohjelmaa käsittelen luvussa 2.5.1.

2.1 Kirjoitustulkkauksen käyttäjät

Kirjoitustulkkauksen käyttäjäryhmien äidinkieli on puhuttu kieli, siksi tulkkauksessa käytetään yleisemmin juuri kirjoitustulkkausta eikä esimerkiksi viittomakieltä. Muita yleisesti käytössä olevia kommunikaatiomenetelmiä ovat huulioluku, sormiaakkosviestintä ja viitottu puhe. (Tiittula 2006b, 171.)

Laki (380/1987) ja asetus (759/1987) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista tulivat voimaan 1.1.1988 (Finlex 2007). Kunnan erityinen tulkkipalvelun järjestämisvelvollisuus astui voimaan 1.1.1994 (Laurén 2002, 4). Lain 8. pykälän mukaan

tulkkipalvelu on järjestettävä vaikeavammaiselle. Vaikeavammaiseksi määritellään Vammaispalveluasetuksen 8. pykälässä vaikeasti kuulovammainen, kuulo- ja näkövammainen tai puhevammainen henkilö. Asetuksen mukaan (7 §) tulkkipalveluihin kuuluu työssä käymisen, opiskelun, asioimisen, yhteiskunnallisen osallistumisen, virkistyksen tai muun sellaisen syyn vuoksi suoritettava viittomakielellä tai muilla kommunikaatiota selventävillä menetelmillä tapahtuva tulkkaus. Kirjoitustulkkaus on yksi vammaispalveluasetuksen tarkoittamista menetelmistä (Tiittula 2006b, 171).

2.2Kirjoitustulkkaus tulkkausmuotona

Tulkkaus voidaan jaotella eri alalajeihin käytettävän tulkkaustavan mukaan. Tulkata voidaan simultaanisesti eli samanaikaisesti sekä konsekutiivisesti eli peräkkäistulkkauksena. Simultaanitulkkaus on suosittua, koska se säästää aikaa ja pitää viestin kokonaisena. (Hietanen 2002, 287.)

Tulkkausta käytetään hyvin erilaisissa tilanteissa. Konferenssitulkki työskentelee kansainvälisissä konferensseissa ja tulkkaa tavallisesti simultaanisesti. Asioimistulkin työalueeseen kuuluvat erilaiset asioimistilanteet yhteiskunnallisissa instituutioissa, ja hän tulkkaa yleensä konsekutiivisesti. (Pöchhacker 2000; Kalina 1998.) Nykyään yhä yleisempiä ovat myös tulkkauksen ”sekamuodot”, joihin kuuluu esimerkiksi mediatulkkaus. Näissä käytetään vaihtelevasti simultaani- ja konsekutiivitulkkausta. (Kalina 1998, 28–29.) Tulkata voidaan lähi- tai etätulkkauksena. Etätulkkaus tarkoittaa tulkkausta teknisten laitteiden, esimerkiksi puhelimen tai verkon, välityksellä. (Hietanen 2002, 285.)

Kirjoitustulkkausta käytetään niin konferenssi- kuin asioimistilanteissakin, ja tulkata voidaan konsekutiivisesti ja simultaanisti. Lähes aina tulkataan kuitenkin simultaanisti (Laurén 2002, 14). Tässä tutkielmassa kirjoitustulkkauksella tarkoitetaan simultaania konferenssitilanteessa tapahtuvaa kirjoitustulkkausta.

2.3 Kirjoitustulkkaus menetelmänä

Kirjoitustulkin tavoitteena on kirjoittaa sananmukaisesti se, mitä puhuja sanoo – myös murteet (Laurén 2007, 8). Yleinen tulkkauksen asiakkaiden toive on, että kaikki tulkataan (Tiittula 2006b, 173). Tämä pätee niin kirjoitustulkkaukseen kuin esimerkiksi simultaaniseen konferenssitulkkaukseenkin. On kuitenkin kyseenalaista ja tulkkaustieteessä useasti keskustelunaiheena, missä määrin tämä toive lopulta on tulkin tai asiakkaan kannalta edullinen. Tulkattaessa viestistä välitetään sen sisältö ja ajatus, harvoin sananmukaisesti se, mitä puhuja on sanonut. Tulkki siis tulkitsee puheen, mahdollisesti tiivistää sitä ja tuottaa puheesta tulkkeen lukijalle. Myös kirjoitustulkkauksessa puheen tiivistäminen on tavallista ja ajoittain jopa välttämätöntä, koska puhe ja kirjoitusnopeus eroavat toisistaan huomattavasti. Kirjoitustulkkauksen miniminopeus on Suomessa Kuulonhuoltoliitto ry:n vuoden 1994 määritelmän mukaan 8000 lyöntiä puolessa tunnissa, normaali puhenopeus vastaa noin 27 000 merkkiä/30 min (Fagerstedt 1990, 6).

Tavoite täysin sananmukaisesta tulkkeesta ei ole usein toteutettavissa siitäkään syystä, että tulke sisältää myös elementtejä, joita alkuperäispuheessa ei ole. Kirjoitustulkkauksessa keskeisessä osassa ovat keinot luoda kirjoitettuun tekstiin puhutun kielen vaikutelma ja tehdä puhutusta tekstistä ymmärrettävä myös kirjoitetussa muodossa (puhutun ja kirjoitetun kielen eroista luvussa 3). Tulkin tulisi ilmaista näillä keinoilla puhujan painotuksia ja äänensävyjä (Laurén 2002, 8). Kirjoituksessa asiat, jotka puheessa ilmaistaan äänellä, ilmaistaan välimerkein ja erilaisin typografisin keinoin. Käytettävät keinot ovat kuitenkin verrattain rajalliset (Tiittula 1992, 25). Kirjoitustulkkauksessa on sovittu tiettyjen merkkien ja lyhenteiden käytöstä äänen sävyjen ilmaisemiseksi, kuten huutomerkki ilmaisemaan sanan tai asian painotusta. Puhenopeus rajoittaa tosin monien lyhenteiden ja toimintojen käyttöä. (Laurén 2002, 8.)

Tulkki lisää puhujan lauseisiin välimerkit. Tulkin täytyy siis kuunnella puhetta ja ymmärtää sen merkitys pystyäkseen lisäämään välimerkit oikeille paikoille. Jos välimerkit puuttuvat tai ovat virheellisillä paikoilla, on tulketta lähes mahdoton ymmärtää. (Laurén 2002, 8.) Tulkki ilmaisee kirjoitetussa muodossa myös relevantit yleisön reaktiot ja ympäristön äänet, joita asiakas ei kuule ja joihin muut kuulijat kiinnittävät huomiota. Tällaiset ympäristön äänet kirjoitetaan tulkkauksessa sulkujen sisään, esimerkiksi (*ukkonen jylisee, puhelin soi*). Yleisön suosionosoitukset ja muut reaktiot kirjoitetaan tekstin sisään, esimerkiksi *aplodit*. Tilaisuuden

alussa tulkin tulee ilmaista sopivalla tavalla puhujan nimi, jos se on hänen tiedossaan. Jos puhujia on useampia tai yleisö kommentoi puhetta, tulkin tulee kirjoittaa kulloisenkin puhujan nimi myös tulkkeeseen. Tällä tavoin asiakas voi seurata keskustelun kulkua ja tietää, kuka kulloinkin puhuu. (Laurén 2006, 208–210.) Kirjoitustulkin tulisi pyrkiä kirjoittamaan aikapaineen antamissa rajoissa myös puhujan mahdollisesti käyttämät täytesanat (*tota, niinku*), jotka ovat interaktion ja ymmärtämisen kannalta tärkeitä (Tiittula 1992, 19).

Kirjoitustulkkauksessa käytetään virallisia lyhenteitä, kuten OM tai Kela. Lisäksi kirjoitustulkkauksessa on käytössä siihen erityisesti sovittuja lyhenteitä (kuuroutunut = krt, liittohallitus = lh). Tulkkaustilanteen aikana lyhennetään myös toistuvasti esiintyviä pitkiä sanoja. Lyhenteen ensimmäisellä esiintymiskerralla tulkin tulee ilmaista tulkkeen seuraajalle, mitä lyhenteellä tarkoitetaan. Kun tulkkaus hoidetaan paritulkkauksena, tulee molempien tulkkien käyttää samoja lyhenteitä. (Laurén 2002, 9.)

Kirjoitustulkki pyrkii aina mahdollisimman suureen virheettömyyteen, jotta syntyvä tulke olisi ymmärrettävä. Kirjoitusvirheet sallitaan, jos ne eivät vaikuta tulkkeen ymmärrettävyyteen. Tulkki ei tavallisesti korjaa yksittäisiä lyöntivirheitä. Henkilöiden nimet ja paikannimet sekä numerotiedot tulee kuitenkin aina kirjoittaa virheettömästi ja luku tai päivämäärätieto sijoittaa yhdelle riville. Korjattaessa muutaman kirjaimen päässä olevia virheitä käytetään virheen poistoon askelpalautinta. Jos virhe on kauempana tekstissä, se korjataan näppäilemällä muutama x-kirjain ja kirjoittamalla asia tai sana oikein. Näin tulkilta säästyy aikaa, joka olisi kulunut virheelliseen kohtaan siirtymiseen. Tämä tapa on myös lukijan kannalta parempi, koska hänen ei tarvitse seurata, mihin kohtaan kursori siirtyy ja mitä korjataan. (Laurén 2002, 9.)

Kirjoitustulkkauksessa nykyään käytettävät tekstinkäsittelyohjelmat ja tekstin heijastaminen laajakankaalle mahdollistavat riittävän suuren fonttikoon ja tekstin näkyvyyden kaikille lukijoille. Näin ollen tulkkauksessa on siirrytty pienten kirjainten käyttöön alkuajan versaalien sijaan. Pienet kirjaimet ovat helpompilukuisia kuin isot kirjaimet (Wiio 1998, 133). Tulkki kirjoittaa virkkeiden ja erisnimien alkukirjaimet isolla. Fonttina kirjoitustulkkauksessa käytetään tavallisesti Arialia, jonka käyttäjät ovat havainneet helppolukuisimmaksi. (Laurén 2002, 10.)

Kirjoitustulkkauksessa, kuten ylipäätään tulkkauksessa, syntyvää materiaalia ei yleensä tallenneta. Kuulonhuoltoliitto ry:n vuoden 1992 päätöksen nojalla materiaali voidaan tallentaa, jos siihen saadaan sekä tulkin että puhujien lupa ja päästään sopimukseen tallentamisen korvauksista. (Laurén 2002, 10.)

2.4 Kirjoitustulkki

Kirjoitustulkki on kirjoitustulkkausta harjoittava henkilö. Kirjoitustulkkeja koulutetaan Humanistisen ammattikorkeakoulun avoimessa ammattikorkeakoulussa. Koulutus on laajuudeltaan 20 op ja se on tarkoitettu viittomakielentulkin koulutusohjelmassa opiskeleville suuntautumisvaihtoehtona. Koulutusohjelmaan valitaan valintakokeiden kautta, ja pääsyvaatimuksena on kirjoitusnopeus 6000 lyöntiä puolessa tunnissa. Tavoitteena on antaa koulutukseen osallistuville kirjoitustulkilta edellytettävät tiedot ja taidot, sekä muun muassa kehittää kirjoitusnopeus 9000 lyöntiin 30 minuutissa. Koulutuksen päätteeksi opiskelijat voivat osallistua kirjoitustulkkauksen tulkkirekisterikokeeseen, jonka jälkeen he pääsevät kirjoitustulkkirekisteriin. (HUMAK 2007, 1.) Koska kirjoitustulkin koulutusohjelma on yksi vapaavalintaisista suuntautumisvaihtoehdoista, välttämättä kaikilla viittomakielentulkin tutkinnon suorittaneilla ei ole kirjoitustulkkauksen tuntemusta ja siihen vaadittavaa pätevyyttä (Laurén 2002, 7).

Kirjoitustulkkeja koulutetaan lisäksi Kuulonhuoltoliitto ry:n järjestämillä lyhytkoulutuskursseilla, joilla osallistujat ovat tavallisesti sekä viittomakielen tulkin koulutuksen saaneita että henkilöitä, joilla ei ole ennestään kirjoitustulkkauksen tai tulkkauksen tuntemusta. Kurssin pääsyvaatimuksena on kirjoitustulkkauksessa vaadittava kirjoitusnopeus eli 8000 lyöntiä puolessa tunnissa. Kurssilla opiskellaan tulkin ammattietiikkaa, tutustutaan tulkkipalvelujärjestelmään, tulkkien koulutukseen ja kuulovammaisryhmiin sekä harjoitellaan kirjoitustulkkausta. (Laurén 2002, 7.)

Viittomakielen tulkit ja kirjoitustulkit on merkitty alan järjestöjen ylläpitämään tulkkirekisteriin ja tulkkiluetteloon. Niissä mainittuja tulkkeja sitoo viittomakielentulkin ammattisäännöstö. (Laurén 2002, 5.)

2.5 Kirjoitustulkkauslaitteet

Kirjoitustulkki tarvitsee teknistä tietämystä, koska tulkkauksessa käytetään työvälineenä tekstipuhelinta tai nykyään tavallisemmin kannettavaa tietokonetta. Vain harvoin tulkki tulkkaa käsin kirjoittamalla. Jos asiakkaita on vain yksi, hän lukee tulkkeen suoraan tietokoneen näytöltä (henkilökohtainen tulkkaus). Tällöin tulkin tulee toimeksiantoon valmistautuessaan sijoittaa tietokone siten, että sekä asiakas että tulkki itse pystyvät vaivatta näkemään näytön. Jos tulkkeen seuraajia sen sijaan on useampia (yleistulkkaus), täytyy näyttölaitteen olla suurempi. Tällöin tietokone yhdistetään televisioon tai video- tai dataprojektoriin. (Laurén 2002, 13.)

Tulkin tulee huomioida valmistautumiseen tarvittava aika ja saapua siksi tulkkauspaikalle hyvissä ajoin ennen tilaisuuden alkua (Laurén 2002, 13). Tulkin olisi hyvä tuntea tarvittavat laitteet, koska mahdollisen kokous- tai seminaaripaikan henkilökunnalla ei välttämättä ole eri laitteiden liittämiseen ja erityisesti tulkkauslaitteiden käyttöön tarvittavaa asiantuntemusta.

Tulkkauslaitteita valitessa on tärkeää huomioida, että kirjoitustulkkauksessa käytettävän näppäimistön tulisi olla mahdollisimman kevyt ja äänetön. Hyvin kovaääninen näppäimistö saattaa häiritä tulkin sekä induktiosilmukkaa käyttävän asiakkaan kuulemista. Kirjoitustulkkauksessa käytetään tavallisesti erillistä näppäimistöä, joka tulkin on helppo siirtää sopivalle etäisyydelle itsestään ja lukijoista. (Laurén 2002, 14.)

Hyvin harvoin tulkki saa jo etukäteen puhujan toimittaman tekstin. Tällöin hän voi kirjoittaa sen valmiiksi tietokoneen muistiin. Näin tulkin on mahdollista tarkistaa teksti ja jo ennen tulkkausta poistaa mahdolliset kirjoitusvirheet. Tällöin tulkki huolehtii tilaisuudessa ainoastaan siitä, että teksti näkyy oikea-aikaisesti ja tekee siihen tarvittavat lisäykset ja muutokset, joita puhuja puheen edetessä tekee. (Laurén 2006, 210–211.)

Kirjoitustulkki työskentelee vaihtuvissa olosuhteissa, joiden sopivuuteen hän ei useinkaan voi itse kaikilta osin vaikuttaa. Tulkin työskentelyyn ja sitä kautta myös tulkkauksen laatuun vaikuttavia ympäristöseikkoja ovat esimerkiksi työpiste, pöytä, tuoli ja niiden korkeus, hyvä kuuluvuus ja näkyvyys yleisöön ja puhujiin sekä tilan valaistus. (Laurén 2002, 15.) Tulkin olisikin tärkeää kasvattaa tilaisuuksien järjestäjien ja osallistujien tietosuutta työstään ja siinä

vaadittavista olosuhteista, jotta he tulevissa tulkkaustilanteissa pystyisivät huomioimaan tulkin tarpeet yhä paremmin.

2.5.1 KITU

Suomessa kirjoitustulkit käyttävät tulkkauksessa yleisesti tavallista tietokonetta ja tekstinkäsittelyohjelmaa, erityiset pikakirjoitussysteemit eivät ole suomalaisten kirjoitustulkkien käytössä (Tiittula 2006b, 174). Kirjoitus on aina puhetta hitaampaa, ja tulkkeen viive venyy tästä syystä paikoin liian pitkäksi tai tulkki joutuu tiivistämään puhetta. Siksi myös Suomessa on kehitetty erityinen tietokonekäyttöinen kirjoitustulkkausohjelma. KITU-ohjelma helpottaa kirjoitustulkin työskentelyä. Seuraavassa kerrotaan KITUn toimintaperiaatteista ja tärkeimmistä ominaisuuksista.

KITU on tietokoneohjelma, joka poistaa tavallisten tekstinkäsittelyohjelmien haittapuolet ja nopeuttaa kirjoitustulkkausta avustavilla ominaisuuksilla, joista tärkein on automaattinen sanojenkerääjä. Ohjelma on suunniteltu nostamaan kirjoitustulkkauksessa käytettävän teknologian tasoa ja korvaamaan kirjoitustulkkauksessa nykyisin käytettävät kirjoitusohjelmat (Leinonen 2005, sähköpostitiedote). KITUn on kehittänyt ja sitä markkinoi suomalainen tulkkausalan yritys Omnivis Oy, joka tarjoaa kuulovammaistulkkausta ja viittomakommunikaation opetusta pääosin Uudenmaalla ja Pirkanmaalla. KITUlla on kaksi erilaista lisenssiä: ilmainen freelance-lisenssi sekä tavallinen käyttäjälisenssi. Freelance-lisenssi oikeuttaa KITUn perusversioon ja sen korjauspäivityksiin, ja sen saavat käyttöönsä freelance-tulkit yhdelle tietokoneelle edellyttäen, että tietokone on ainoastaan kirjoitustulkkien käytössä. Tavallinen käyttäjälisenssi tulkin täytyy ostaa silloin, kun KITUa käytetään vakituisessa työsuhteessa tai kun tulkki saa säännöllistä kuukausipalkkaa. Lisenssi on hankittava myös, jos KITU on useamman tulkin tai esimerkiksi tulkkikeskuksen käytössä. Lisenssin hinta on 180 € + Alv 22 % ja se sisältää rajattoman käyttöoikeuden yhdelle tulkille tai tietokoneelle. KITUn voi tilata verkkolomakkeella tai sähköpostitse. Ohjelman käyttöön tarvitaan erityinen näppäimistö, jossa on tavallisten näppäinten lisäksi KITUn toimintonäppäimet. (Omnivis 2007.) KITU on rakennettu Java-teknologian päälle ja toimii näin ollen lähes kaikissa uudemmissa tietokoneissa käyttöjärjestelmästä riippumatta (Leinonen 2005, sähköpostitiedote).

KITUn käyttäjämääristä ei ole tarkkaa tietoa siitä edellä mainitusta syystä, että freelance-tulkit voivat ladata ohjelman käyttöönsä maksutta. Yleisesti ottaen pääkaupunkiseudulla kaikki tai lähes kaikki kirjoitustulkit käyttävät KITUa. (Leinonen 2008, sähköpostitiedonanto.) Noin 60–80 % Etelä-Suomen tulkeista käyttää KITUa. Muualla Suomessa määrän arvioidaan olevan 10–30 %. KITUn yrityslisenssejä on myyty yhteensä 25 kappaletta (tilanne huhtikuussa 2008). Lisäksi ohjelma on koulutustarkoituksessa käytössä joissakin asiakasjärjestöissä sekä tulkkikoulutusyksiköissä. (Leinonen 2008, sähköpostitiedonanto.)

KITUn käyttöperiaatteena on Omnivisin mukaan se, että se vähentää lyöntien määrää ja nopeuttaa näin ollen tulkkausta. Tulkkauksen nopeutuessa tulkin viive puhujaan nähden pysyy useimmiten tavoiteltavissa rajoissa ja tulkkauksen laatu ei kärsi. Tulkkauksen lukijat huomaavat KITUn käytön vain tulkin kasvaneessa kirjoitusnopeudessa (Leinonen 2005, sähköpostitiedote). KITUssa tulkki voi hyödyntää ohjelman nopeatoimintanäppäimiä, jotka mahdollistavat yleisesti käytettyjen toimintojen ja merkkien vaivattoman käytön. (Omnivis 2007.) Esimerkiksi komennolla Alt ja 11 ohjelma antaa miehen merkin. Tätä toimintoa tulkki voi käyttää erottaessaan toisistaan puhujat, joiden nimet eivät ole hänen tiedossaan. Lisäksi esimerkiksi ”hymynaama”-symbolin tulkki saa käyttöönsä komennolla Alt ja 1. Hymynaamaa voisi ajatella käytettävän esimerkiksi naurun tai vitsin symbolina.

Symbolien lisäksi KITUssa on erilaisia nopeatoimintoja muun muassa kirjainkoon muuttamiseksi (Alt ylös/alas) ja näytön tyhjentämiseksi (Alt ja X) (Omnivis 2007). Tämän kaltaiset nopeatoiminnot ovat käytössä myös tavallisimmissa tekstinkäsittelyohjelmissa, KITUssa ne on kuitenkin suunnattu palvelemaan juuri kirjoitustulkkaustilanteen tarpeita.

Tulkin kirjoittaessa KITUlla sen automaattinen sanojenkerääjä poimii pitkät sanat ja tarjoaa niitä seuraavalla esiintymiskerralla tulkin käyttöön muistista. KITU kerää kaikki yli 8-kirjaimiset sanat, tai jos sanassa on vieraskielisiä kirjaimia, ohjelmaa tallentaa kaikki yli 6-kirjaimiset sanat. Tallennetut sanat näkyvät näytön yläreunassa apuruudussa, jonka tulkki voi halutessaan myös sulkea. Ohjelma tarjoaa kolmea sanavaihtoehtoa näppäiltyjen alkukirjainten perusteella. Tulkki voi valita oikean sanan Ctrl-näppäimellä tai siirtyä seuraavaan vaihtoehtoon. Ohjelma siis ennakoi tulkkaustilanteessa ja tarjoaa alkukirjainten perusteella sanavaihtoehtoja tulkin käyttöön. Jos tulkki esimerkiksi on kirjoittamassa kirjoitustulkkaus-sanaa ja kirjoittaa *ki*, KITU tarjoaa sanan muistista, kun oletetaan, että sana on jo siellä.

Esimerkkitilanteessa säästyy 14 lyöntiä, 10 000 lyöntiä puolessa tunnissa kirjoittava tulkki säästää siis kyseisen sanan kirjoittamisessa 2,5 sekuntia. (Omnivis 2007.) Tämän toiminnan osalta KITU muistuttaa paljon kännyköiden sanakirjatoimintoa, T9:ää.

KITU laatii tulkkauksen aikana tallennetuista sanoista automaattisesti sanaston tietokoneen C-asemalle, jos sinne on aikaisemmin luotu KITU-tiedosto. Näin tulkki voi seuraavalla tulkkauskerralla käyttää edellisten tulkkauksien sanastoa apunaan. Tulkki voi tulkatessaan lisätä sanaluetteloon sanoja nopeatoimintanäppäimillä tai tulkkauksen ulkopuolella manuaalisesti kirjoittamalla. KITUun on mahdollista luoda myös puhujaluettelo kulloisenkin tilaisuuden puhujista. Puhujat numeroidaan, ja tulkki saa puhujan nimen käyttöönsä numeronäppäimistöstä kyseistä numeroa painamalla. Lisäksi KITUssa voi määritellä esimerkiksi laajakangaskäyttöä varten tekstin marginaalit käytössä olevan kankaan koon mukaan. (Omnivis 2007.)

KITU tarjoaa kirjoitustulkille monia tärkeitä ja hyödyllisiä ominaisuuksia. Ohjelman sujuva käyttö vaatinee kuitenkin melkoisesti harjoittelua, eikä se kaikkien kirjoitustulkkien tyyliin ehkä sovi, kuten kaikki tavallisten tekstinkäsittelyohjelmien käyttäjätkään eivät hyödynnä nopeatoimintoja eivätkä kaikki kirjoita tekstiviestejään T9-sanakirjan avulla. Opittuaan KITUn käytön se tarjoaa tulkille kuitenkin huomattavan ajallisen edun. Voisikin ajatella, että KITUlla tulkattaessa tulkkeen viive on normaalin tulkkauksen viivettä lyhyempi, ja että tulkkauksen ymmärrettävyys olisi tältä osin KITU-tulkkauksessa parempi. Tarkastelen luvussa 5 KITUlla ja tavallisella tekstinkäsittelyohjelmalla tulkattujen puheiden eroavaisuuksia viiveen ja ymmärrettävyyden suhteen.

2.6 Kirjoitustulkkaustilanteet

Kirjoitustulkkia tarvitaan kuuroutuneiden tilaisuuksissa ja tilaisuuksissa, joissa suurin osa osallistujista on kuulevia (Laurén 2002, 14). Kirjoitustulkkaustilanteissa voi olla yksi tai useampi tulkkauksen seuraaja sekä muita osallistujia. Tavallisimpia tilanteita ovat erilaiset ryhmätilanteet, kuten kokoukset, seminaarit, koulutustilaisuudet ja juhlat. Lisäksi kirjoitustulkkausta käytetään myös opiskelussa. (Tiittula 2006b, 172.)

Jos tilaisuudessa on vain yksi tulkkausta seuraava henkilö, tulkataan vain kuulevien henkilöiden puhe ja kuuroutunut puhuu itse. Jos kuulijoita on useampia, tulkataan kaikki puheenvuorot. Tällöin tulkkauksen seuraaja kirjoittaa usein itse puheenvuoronsa tulkkauslaitteella, ja tulkki tulkkaa sen puheeksi. (Laurén 2002, 14.)

Kirjoitustulkkaus on tavallisesti paritulkkausta. Tulkkipari avustaa kirjoitusvuorossa olevaa tulkkia referoimalla, antamalla lyhenteitä, seuraamalla tulketta ja huomauttamalla mahdollisista ymmärrettävyyteen vaikuttavista virheistä sekä pyytämällä puhujaa odottamaan tai hidastamaan tarpeen mukaan. (Laurén 2002, 10.)

Tulkkausvuoro kestää paritulkkauksessa tavallisesti 15–20 minuuttia (Laurén 2002, 15). Jos tilaisuus kestää yli tunnin, tulisi tulkkeja olla kaksi (Tiittula 2006b, 174). Tulkkaus vaatii erittäin suurta keskittymistä, ja aivot työskentelevät jatkuvasti tulkiten, referoiden ja tuottaen. Pidemmät yhtämittaiset tulkkausjaksot ovat tulkin keskittymiskyvylle liian pitkiä, mikä saattaa näkyä suurempana virhemääränä. Siksi myös riittävät tauot ovat tärkeä edellytys tulkkauksen onnistumiselle ja laadukkaalle tulkkeelle. (Laurén 2002, 15.)

3. PUHUTTU JA KIRJOITETTU KIELI

Puhuttu ja kirjoitettu kieli ovat kielen kaksi eri olomuotoa. Ihminen oppi ensimmäiseksi kommunikoimaan puhutun kielen välityksellä. Myöhemmässä vaiheessa kehittyi kirjoitettu kieli, palvelemaan uusia tarpeita ja käytettäväksi eri tilanteissa. (ks. esim. Halliday 1989.) Puhuttu ja kirjoitettu kieli ovat siis kielen kaksi eri muotoa, joista kummallakin on oma käyttötarkoituksensa. Kumpikin muoto soveltuu omaan käyttötarkoitukseen toista paremmin.

Kirjoitustulkkauksessa puhuttu kieli tulkitaan kirjoitettuun muotoon. On selvää, että siirryttäessä muodosta toiseen saattaa ratkaistavaksi tulla monia ongelmia. Miten kuultavaksi ja kuuloaistin kautta ymmärrettäväksi tarkoitettu puhuttu kieli voidaan muuttaa kirjoitettuun muotoon siten, että teksti on ymmärrettävää. Kirjoitustulkkauksen ollessa simultaanista tämän kaiken tulee tapahtua lisäksi samanaikaisesti. Tarkastelen seuraavaksi sitä, miten puhuttu ja kirjoitettu kieli eroavat toisistaan tuottamisen, vastaanottamisen, rakenteiden sekä käyttötilanteiden suhteen. Lisäksi pyrin selvittämään, miten puhuttu kieli voidaan tulkata

kirjoitettuun muotoon niin, että se on ymmärrettävää, mitä siitä pitää mahdollisesti jättää pois ja mitä siihen pitää lisätä.

3.1 Määritelmiä

Tarkasteltaessa puhuttua ja kirjoitettua kieltä on aluksi tarpeen määritellä molemmat käsitteet. Tiittula (1992, 11) määrittelee puhutun kielen kielen äänelliseksi muodoksi, joka vastaanotetaan auditiivisesti. Kirjoitettu kieli taas koostuu graafisista signaaleista, jotka vastaanotetaan visuaalisesti. (Mts.) Määritelmästä ilmenee, että puhuttu ja kirjoitettu kieli eroavat toisistaan niin tuottamis- kuin vastaanottamismuodoissakin. Puhuttu kieli eli suullinen viestintä on siis puhumista ja kuuntelemista, kirjoitettu kieli ja viestintä kirjoittamista ja lukemista.

Kielen muotoja tutkittaessa on huomioitava, että tuottamis- ja vastaanottamistavan lisäksi puhe ja kirjoitus eroavat toisistaan myös käyttötarkoituksiltaan ja viestintätilanteiltaan. Kirjoitettu kieli kehittyikin puheen rinnalle, kun tarvittiin pysyvämpi tapa merkitä muistiin tekstiä (Halliday 1989). Puheen tavallisin käyttömuoto on arkikeskustelu ja erityisesti dialogi. Teksti saa kirjoitetun muodon tavallisimmin, kun se on tarkoitettu suurelle yleisölle ja tarkasteltavaksi myös myöhemmin. Puhuttu ja kirjoitettu kieli toimivat siis tavallisesti erilaisissa tilanteissa, joissa tekstille ja sen kielimuodolle asetetaan erilaisia vaatimuksia. (Tiittula 1992, 11.)

On kuitenkin olemassa hyvin monia viestintätilanteita, joissa kielen eri muodot ovat lähellä toisiaan. Puhutun ja kirjoitetun kielen erot ja yhtäläisyyden sekä niiden määrä riippuvat tarkasteltavista tekstityypeistä. Puhuttu kieli voi joissain tilanteissa olla hyvin paljon kirjoitetun kielen kaltaista ja kirjoitettu muistuttaa puhuttua. Kuitenkin puhutussa ja kirjoitetussa kielessä on aina piirteitä, jotka toisesta puuttuvat. Hallidayn (1989) mukaan kirjoitettu ja puhuttu kieli eroavat tarkasteltavasta tekstilajista riippumatta toisistaan aina, koska ne kuuluvat eri rekistereihin. Rekistereiksi kutsutaan kielen funktionaalisia eli toiminnallisia variaatioita (mts. 44). Käytetty kieli siis vaihtelee tilanteen mukaan ja riippuu siitä, mitä ollaan tekemässä, kenen kanssa sitä ollaan tekemässä ja miten ollaan tekemässä.

Kirjoitustaito kehittyi, koska oli tarvetta ilmaista asioita uudella tavalla. Syntyi kielen uusi rekisteri. Kirjoitettu kieli ei siis ole puhuttua kieltä kirjoitetussa muodossa, eikä puhuttu kieli kirjoitettua puhuttuna. (Halliday 1989, 44–45.) Tutkittaessa kirjoitustulkkausta ja tulketta tulee huomioida, että kirjoitetun tulkkeen tulee toimia omassa rekisterissään, eikä sitä näin ollen voi täysin verrata puhuttuun kieleen. Kun tunnetaan puhutun ja kirjoitetun kielen erot on mahdollista tarkastella, voidaanko toiseen luoda toisen vaikutelma ja miten kirjoitettu tulke saadaan muistuttamaan suullista puhetta lainaamalla siihen puhutun kielen piirteitä ja käyttämällä niitä puhutun kielen vaikutelman luomiseksi. Seuraavaksi tarkastelen puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

3.2 Tuottamiseen ja vastaanottamiseen liittyvät erot

Puhuttu ja kirjoitettu kieli eroavat toisistaan tuottamis- ja vastaanottamistavassa. Puhuttu kieli on jatkuvasti etenevää, dynaamista käyttäytymistä. Puhe kehittyy ja etenee reaaliajassa. Hallidayn (1989, 99) mukaan puhuttu kieli on koneen toimintaa, kiven liikettä ilmassa ja vedessä, ihmisten käyttäytymistä (mp.). Puhuttu kieli tapahtuu. Puhe ei siis ole olemassa staattisena esineenä (Tiittula 1992, 17).

Kirjoitettu puhe ja kirjoitetut tekstit taas ovat olemassa olevia esineitä, staattisia kohteita (Tiittula 1992, 17). Kirjoitettu kieli on kone, joka toimii ja henkilö tai esine, joka tekee ja toimii (Halliday 1989, 99). Kirjoitettu teksti on pysyvä, ajasta ja paikasta riippumaton tuote, jota voi lukea ja käyttää uudelleen ja uudelleen sen muuttumatta. Puheelle tämä ei ole itsessään mahdollista, puhe on ainutkertainen ja kontekstisidonnainen ilmiö (Tiittula 1992, 18). Näin ollen puhutun kielen kirjalliset käsikirjoitukset ovat sen luonnon vastaisia, koska niissä dynaaminen käyttäytyminen muutetaan staattiseen muotoon. Tekniikan myötä on toki kehitetty erilaisia tapoja nauhoittaa ja tallentaa puhetta, jotta sitä voitaisiin käyttää toistuvasti. Kuitenkaan edes tallennettaessa puhetta sitä ei voida vangita, sitä voidaan ainoastaan kuunnella ja tarkastella toistamiseen.

Puhutun kielen tuotteet, ääniaallot, ovat niin ikään jatkuvia. Ääniaalto seuraa toistaan ilman erityisiä rajoja. Puheessa jokaiseen ääneen vaikuttaa sitä edeltävä ja sitä seuraava ääni. Jatkuvuus koskee erityisesti äänteitä, mutta myös sanoja ja jopa lauseita. Kirjoitetun kielen yksiköt, kirjaimet, sanat ja lauseet, on erotettu toisistaan selvästi ja järjestetty syntaktisten

sääntöjen ja oikeinkirjoitussääntöjen mukaan. (Tiittula 1992, 18.) Puhutun kielen kirjoitetut muodot eivät siis tässäkään suhteessa vastaa puheen omia sääntöjä, koska transkriptioissa (kuten kirjoituksessa yleensäkin) yksiköt täytyy selkeyden vuoksi erottaa toisistaan.

Puhe ja kirjoitus eroavat toisistaan myös niiden tuottamisen nopeudessa. Puhuttu kieli tuotetaan tietyssä ajassa ja paikassa, se etenee jatkuvasti ja luonnollisesti eli tuotettu puhe katoaa uuden syntyessä. Siksi puhe katoaa myös melko nopeasti kuulijan mielestä. Samaisesta syystä puhuja ei voi palata kovin pitkälle tekstissä korjatakseen tekemiään virheitä tai täydentääkseen puhetta. Puheen tuottamistavasta johtuen siinä näkyy myös merkkejä tuottamisprosessista, kuten toistoja, uudelleenaloituksia, täytesanoja tai korjauksia. Nämä tuottamisprosessiin liittyvät ilmiöt saattavat olla interaktion ja ymmärtämisen kannalta tärkeitä, merkityksettömät suodattuvat kuulijan tulkinnassa pois. (Tiittula 1992, 19.)

Kirjoitettu kieli sen sijaan on valmis tuote. Kirjoitetussa tekstissä kirjoittajan tekemät korjaukset eivät ole nähtävillä. Tekstin perusteella emme voi sanoa, miten kauan ja miten moneen kertaan kirjoittaja on sitä muokannut. Kirjoitetun tekstin staattinen muoto antaa mahdollisuuden lukea sen yhä uudelleen ja uudelleen.

Koska puhuttu kieli on äänellistä, on prosodialla ja paralingvistisilla piirteillä siinä keskeinen sija. Prosodisilla piirteillä tarkoitetaan tuottamiseen liittyviä äänellisiä piirteitä, äänenpainoa, intonaatiota sekä äänen laatua yleensäkin. (Tiittula 1992, 21–26.) Prosodian keinoilla ilmaistaan muun muassa puheen eri yksiköiden painotuksia, suhdetta toisiinsa, lausuman funktiota sekä koheesiota. Ne ovat kontekstualisointivihjeitä ja ohjaavat tulkintaa. Näiden vihjeiden avulla kuulijan on helpompi ymmärtää puheen sisältö, sen erilaiset painotukset sekä puhuja kanta asiaan. Kirjoitetussa kielessä puheen äänen keinoin ilmaistut piirteet ilmaistaan välimerkein ja typografisin keinoin. (Mp.)

Puheelle tyypillisten piirteiden ilmaisemiseen ei kuitenkaan kirjoitetussa kielessä ole valtavasti mahdollisuuksia, koska käytettävissä ovat vain kirjoitetun rekisterin keinot. Tämä seikka on tärkeä myös kirjoitustulkkauksessa. Tulkilla on vain rajoitetut mahdollisuudet luoda tulkkeeseen puhutun kielen prosodialla ja paralingvistilla keinoilla ilmaistuja piirteitä.

Puhutun kielen prosessoinnin täytyy tapahtua melko nopeasti, koska puhuja jatkaa puhetta koko ajan, ja jo sanottu säilyy mielessä vain rajoitetun ajan. Kuulija ei voi palata jatkuvasti

edelliseen tekstiin, niin kuin kirjoitetun tekstin lukija. Tiittula (1992) muistuttaa, että myös puheen kuulija voi toki puuttua puheeseen, esittää puhujalle kysymyksiä ja pyytää tarkennuksia. (Mts. 32). Puheen ymmärtämisessä ja prosessoinnissa kuulija painaa normaalisti mieleensä kulloisenkin ajatusyksikön, proposition, ei niinkään sanatarkkaa tekstiä. Hän pyrkii kuunnellessaan selvittämään puhujan tarkoituksen ja puheen merkityksen. (Mts. 33.) Tämä jo siitäkin syystä, että ihmisen lyhytkestoisessa muistissa säilyy rajallinen määrä varsinaisia sanoja. Tulkin prosessointiin liittyvät merkitysyksiköt eroavat osittain yksikielisen viestinnän ajatusyksiköistä. Käsittelen merkitysyksiköitä viiveen yhteydessä luvussa 4.1.

3.3 Viestintätilanteeseen liittyvät erot

Puhuttu ja kirjoitettu kieli eroavat toisistaan myös viestintätilanteen mukaan. Puhe on interaktiivista eli osallistujat toimivat samassa ajassa ja paikassa (on myös mahdollista, että puhuja ja kuulija ovat “läsnä” sähköisesti tai että viesti välitetään sähköisten viestinten kautta), muokkaavat toimintaansa yhdessä ja muodostavat sen tulosta, puhetta, niin ikään yhdessä. Puheella on aina kohde, jolle se on osoitettu, ja useimmiten osapuolet tietävät, kenen kanssa puhuvat. (Tiittula 1992, 38.)

Kirjoitetun tekstin tekijän ja lukijan välillä on tavallisesti ajallinen ja paikallinen ero. Lukijalla ei useinkaan ole suuria mahdollisuuksia vaikuttaa jo edessään olevan tekstin muokkaamiseen. Toisaalta kirjoittaja ei voi välittömästi saada lukijalta palautetta tekstin ja sen vastaanoton suhteen.(Tiittula 1992, 38)

Puhuttua ja kirjoitettua kieltä tarkasteltaessa täytyy huomioida se, miksi puhetta yleisesti ottaen pidetään epätarkkana kirjoitettuun kieleen verraten. Puhuttaessa osapuolet täydentävät puhetta tilanteesta ja kontekstista. Tilannesidoksisuudella on siis erityisesti puhutussa kielessä tärkeä merkitys (Hakulinen 2002). Kirjoitetun kielen ollessa irrallaan kontekstista tekstin sanoman tulee olla ymmärrettävissä pelkästään kielellisestä viestistä (Akinnaso 1982, 112). Puhetilanteessa viestitään sanallisen viestinnän lisäksi ei-verbaalein keinoin, jotka täydentävät ja tukevat sanomaa sekä saattavat muuttaa sitä. (Tiittula 1992, 39.)

Kirjoitustulkkauksessa siirrytään puhutusta kielestä kirjoitettuun kieleen. Kirjoitus-tulkkaustilanne ja syntynyt teksti, tulke, eroavat yleisistä määritelmistä, koska

tulkkaustilanteessa kirjoittaja ja lukija ovat samassa kontekstissa. Kontekstisidonnaisuuden voidaan ajatella tuovan kirjoitustulkkaustilanteen lähemmäksi puhuttua viestintää, sillä tulkin täytyy luoda ymmärrettävää tekstiä kerta yrittämällä, hän ei voi tavallisen kirjoitusprosessin tavoin jatkuvasti korjata tekstiä tai muuttaa ilmauksiaan. Tulkki voi kirjoittaessaan jossain määrin myös kommentoida puhujaa ja pyytää häntä esimerkiksi puhumaan hitaammin. Samoin tulkkeen lukija voi huomauttaa tulkkia tekstin ollessa epäselvää.

Halliday (1989) huomauttaa painokkaasti, että kirjoitettu kieli ei ole puhuttua kieltä kirjoitetussa muodossa, eikä puhuttu kieli kirjoitettua puhutussa muodossa. Kirjoitustulkkauksessakaan, kuten tulkkauksessa ylipäätään, ei pidä takertua lähdetekstin muotoihin, vaan tulkata tekstin ajatus ja sisältö toiseen kieleen tai kielen muotoon. Kuitenkin kirjoitustulkkauksessa tekstiin tulee pyrkiä luoda puhutun kielen tuntu, jotta lukija voi tuntea olevansa osa tilannetta ja jotta hän pystyy seuraamaan tilannetta kaikkine puheenulkoisine seikkoineenkin (ympäristön äänet, kommentit).

Käsittelen seuraavaksi niitä muutoksia, joita kirjoitustulkkauksessa tapahtuu siirryttäessä kielen yhdestä muodosta toiseen.

3.4 Puheesta kirjoitukseen

Puhe on huomattavasti nopeampaa kuin kirjoitus. Muun muassa siitä syystä kirjoitustulkin täytyy useasti tiivistää tekstiä ja jättää jotain puhuttua kirjoittamatta. Tulkki jättää pois kommentit, joita ei ole tarkoitettu kuulijoille, vaan esimerkiksi salihenkilökunnalle. Tiittula (2006b) antaa tällaisesta tilanteesta esimerkin, jossa puhuja kesken lauseen pyytää piirtoheittimestä huolehtivaa henkilöä nostamaan kalvoa:

> sitten onneksi muuttui nostakko vähän käsitykset ja seuraava vaihe oli
> tämmönen lääketieteellinen käsitys medisiininen käsitys vammaisuudesta
> joka oli mahdtava siinä mielessä että se käsitti kaikken kaiken
> vammaisuuden sairaudeksi... (Tiittula 2006b, 175.)

Esimerkkitilannetta kirjoitttaessaan tulkki jätti pois kommentin *nostakko vähän*. Jos kommentti olisi tulkattu, lukijan olisi ollut vaikea ymmärtää sitä. Se ei ollut puheen viestin kannalta tärkeä.

Poistot ovat tavallisia myös puhutun kielen tyypillisten piirteiden, toiston, korjauksen ja epäröinnin kohdalla (Tiittula 2006b, 176), jotka ovat puhutussa keskustelussa aivan tavallisia, ymmärtämistä jopa helpottavia piirteitä. Kuultuina niitä ei edes huomaa, mutta kirjoitetussa tekstissä ne häiritsevät ymmärtämistä. Edellä olevassa tekstissä tulkki jätti pois toiston kohdassa *lääketieteellinen käsitys medisiininen käsitys.* Tämän tulkki tulkkasi yksinkertaisen ymmärrettävästi lyhenteitä käyttäen *lääketiet. käsitys*. Puhujan korjausta esimerkissä kuvastaa *kaikken kaiken*, tässäkin tulkki kirjoitti vain oikean muodon.

Puhutulle kielen konnektorit (ja, eli, kun), adverbit ja partikkelit sekä ns. täytesanat, indeksikaaliset ilmaukset, kuten pronominit, proadjektiivit ja –adverbit, jäävät usein kirjoitustulkkauksessa pois. Samoin käy myös attribuuteille. (Tiittula 2006b, 176.) Esimerkiksi *tämmönen käsitys* ilmaistaan kirjoitustulkkauksessa usein pelkästään *käsitys*. Nämä piirteet, erityisesti attribuutit ovat puhutulle kielelle tyypillisiä liioittelun piirteitä. Niiden poisjättäminen tekee tekstistä huomattavasti kirjakielisempää. Tekstin muutoksesta hyvä esimerkki on ero *hirveen korkean* ja tulkkeen *korkean* tai *kaikennäköisiä mystisiä käsityksiä* ja *mystisiä käsityksiä* välillä. (Mts. 176–177.) Tulke on näiltä osin puhetta kirjakielisempää. Tulkki toimii aikapaineen alaisena ja joutuu arvostelukykynsä puitteissa tiivistämään puhetta. Poisjättöä voidaan näin ollen pitää hyvänä ratkaisuna. Toisaalta monet tämänkaltaiset poisjätöt muuttavat puheen tyyliä melko paljon, ja lukija voi saada puhujasta aivan toisenlaisen kuvan kuin mikä se todellisuudessa on. Rennosta puhujasta voi poistojen vuoksi tulla virallinen.

Poistojen lisäksi kirjoitustulkkauksessa tekstiä korvataan tavallisesti lyhyemmillä muodoilla, joissa kaikki oleellinen on tiivistettynä. Näin ollen esimerkiksi *samalla tavalla ku* voidaan tulkata *kuten, siitä huolimatta* muodossa *kuitenkaan* ja *seuraavaksi* voi muuttua tulkkauksessa *sitten*. Lyhennyksiä tehdään myös substantiivien kohdalla, ne korvataan kirjoitus-tulkkauksessa usein pronomeilla (*polio – se*) ja yhdyssanat vastaavalla lyhyemmällä, yksiosaisella substantiivilla (*kahvipöydässäkin – kahvillakin*). Verbienkin kohdalla tapahtuu muutosta. Tiittula (2006b, 179) antaa tällaisesta lyhennyksestä esimerkin, jossa puheen *raapi korvantaustaa* muuttuu muotoon *miettii*.

Myös lyhennykset antavat tulkille hieman lisäaikaa, jotta tulkkauksen viive ei veny ylitsepääsemättömäksi. Edellä olevista esimerkeistä käy kuitenkin ilmi, miten tekstin luonne muuttuu huomattavasti kirjakielisemmäksi. Näin ollen voitaisiinkin ajatella, että kirjoitustulkkauksessa puhutun kielen tunnelman luominen kirjoitettuun kieleen ei ole lyhennysten vuoksi täysin mahdollista.

Puhutun kielen vaikutelman lisäksi hyvin tärkeässä roolissa tulkkauksen onnistumisen ja ymmärrettävyyden kannalta on viive tai se, että viive ei veny liian pitkäksi. Viiveen venyessä lukijan on mahdotonta ymmärtää tulketta ja sen suhdetta muun muassa puhujan eleisiin ja ilmeisiin.

4. VIIVE

Simultaanitulkkauksen oletetaan jo nimensäkin perusteella olevan simultaania eli samanaikaista. Tulkki välittää kohdekieleen sen, minkä kuulee samanaikaisesti lähdekielellä. Tämä on totta, jos simultaanitulkkausta tarkastellaan lauseiden tai puheen jaksojen tasolla. Jos tulketta katsotaan tarkemmin ja pienempinä, muutaman sanan yksikköinä, voidaan huomata, että näin ei olekaan. Panethin (2002) määritelmästä ilmenee erinomaisesti simultaani-tulkkauksen todellinen luonne: “Tulkki ei tulkkaa sitä, minkä kuulee. Hän tulkkaa sen, minkä on jo kuullut”. (Mts. 32.)

Esittelen seuraavassa simultaanitulkkauksen viivettä tulkkaustieteellisen kirjallisuuden valossa. Pohdin sitä aluksi merkitysyksikön ja tulkkausprosessin määrittelyn kautta. Merkitysyksiköillä tarkoitetaan yksiköitä, jotka tarjoavat tulkille riittävän määrän informaatiota niiden tulkkaamiseksi kohdekieleen. Ne liittyvät hyvin läheisesti viiveen määrittelyyn. Määrittelen simultaanitulkkauksen viiveen käsitteen aikaisemman tutkimustiedon pohjalta ja esittelen eri tutkijoiden viiveestä keräämiä tuloksia. Lähestyn viivettä toisaalta simultaanitulkkauksessa läsnä olevana ilmiönä, toisaalta Kalinan (1998) mallin mukaan tulkin strategisena toimintana. Lopuksi pyrin soveltamaan simultaanitulkkauksen viiveen tutkimusta kirjoitustulkkaukseen, jossa sen aikaisempi tutkimus on vähäistä.

4.1 Merkitysyksiköt

Tutkittaessa simultaanitulkkauksen viivettä ja tulkin prosessointia tullaan sen kysymyksen eteen, mikä on pienin mahdollinen informaation määrä, jonka tulkki tarvitsee voidakseen alkaa tulkata. Toisin sanoen mikä on lyhyin mahdollinen viive, jolla tulkki voi aloittaa tulkkaamisen. On selvää, että kohdekielisen (tai halutun kielenmuotoisen) tekstin onnistunut tuottaminen edellyttää, että tulkki on ymmärtänyt kuulemansa. Ymmärtääkseen vastaanottamansa puheen eli lähdetekstin merkityksen hän tarvitsee tietyn määrän informaatiota. Kutsun näitä pienimpiä mahdollisia informaatioyksiköitä työssäni merkitysyksiköiksi. Merkitysyksiköt eivät ole useinkaan sidoksissa kieliopillisiin lauseisiin tai sanoihin, vaan merkitystä tuottaviin kokonaisuuksiin. Kuultuaan lauseen ensimmäisen sanan tulkin on usein mahdotonta alkaa tulkata joutumatta korjaamaan sitä myöhemmässä vaiheessa. Yksittäinen sana ei vielä riitä luomaan merkitystä, usein edes yksittäinen lause ei siinä onnistu (Goldman-Eisler 1972, 128). Kirjoitustulkkauksessa tilanne eroaa hieman kieltenvälisestä tulkkauksesta. Palaan kirjoitustulkkauksen merkitysyksiköihin myöhemmin tässä luvussa.

Lederer (2002) määrittelee merkitysyksikön merkityksen sisältävänä segmenttinä niiden kuulijoiden mielessä, joiden tarkoituksena on ymmärtää puhetta (mts. 138). Tulkki jos kukaan kuuluu tähän kuulijaryhmään, onhan hänen tehtävänään puheen ymmärtäminen ja sen välittäminen tulkkauksen kuulijalle. Merkitysyksiköitä muodostuu silloin, kun tulkki on ymmärtänyt puheen merkityksen. Ne voivat syntyä lyhyen tauon tai muutaman virheellisesti tulkatun sanan jälkeen. Toisinaan tulkki pystyy muodostamaan puheen merkityksen välittömästi. Merkitysyksiköt ovat synteesi lyhytkestoiseen muistiin tallentuneita sanoja yhdistettynä muistin aikaisempiin kognitiivisiin kokemuksiin. (Mts. 138.) Syntynyt synteesi tallentuu kognitiivisena merkkinä, samalla kun lyhytkestoinen muisti jatkaa uusien sanojen tallentamista siihen saakka, että uusi synteesi on mahdollinen ja kognitiivinen merkitysyksikkö voidaan liittää jo aikaisemmin muistiin tallennettuun ainekseen. (Mp.)

Kirchhoffkin (2002) toteaa alkuperäistekstin jakamisen merkityksiin olevan edellytys viestin käsittelemiselle. Hän tekee eroa yksikielisen viestinnän merkitysyksikön ja simultaanitulkkauksen toiminnallisen merkitysyksikön välillä. Hänen mukaansa simultaanitulkkauksessa toiminnallinen merkitysyksikkö on pienin mahdollinen yksikkö, jonka tulkki pystyy tulkkaamaan 1:1 lähdekielestä kohdekieleen. Tulkkauksen toiminnallista

merkitysyksikköä ei määrittele yksinomaan lähdekieli, siihen vaikuttaa lisäksi lähde- ja kohdekielen välinen suhde. Yksikielisen ymmärtämisen merkitysyksikkö voidaan sen sijaan määritellä puhtaasti kielellisesti. Se on vakio erilaisten ymmärtämisstrategioiden puitteissa. (Kirchhoff, 114.) Molemmat määritellyt merkitysyksiköt tarkoittavat kuitenkin yksikköä, jonka kuulija pystyy ymmärtämään niin, että voi tulkata tai toistaa sen. Näin ollen kyseessä on mielestäni lopulta sama yksikkö, jonka suuruus vaihtelee riippuen puhujan viestintätavasta ja, simultaanitulkkauksen kyseessä ollessa, kieliparista.

Simultaanitulkkauksen merkitysyksikkö määrittää itse tulkkaustapahtuma, lähdekielisen viestin ymmärtäminen ja sen välittäminen kohdekieleen. Merkitysyksikön pituuteen vaikuttaa lähdekielen lisäksi lähde- ja kohdekielen välinen suhde. Esimerkiksi tulkattaessa saksan kielestä, tulkki tavallisesti odottaa kauemman aloittaakseen tulkkauksen kuin tulkatessa englannin tai ranskan kielestä. Tämä johtuu siitä, että saksan kielessä informaation sisältävä predikaattiverbi tulee tavallisesti lauseen lopussa. (Goldman-Eisler 2002, 74.) Näin ollen verbi olisi viestin tai lauseen merkityksen päämäärittäjä.

Käsiteltävän merkitysyksikön pituus vaihtelee tulkattavien kielten lisäksi myös tulkin muistikapasiteetin ja tulkkeen informaatiomäärän mukaan. Suurinta mahdollista työstettävissä olevaa merkityskokonaisuutta ei määritäkään itse tulkattavan tekstin määrä vaan tekstin sisältämän informaation määrä. (Kirchhoff 2002 114–115).

Simultaanitulkki ei todennäköisesti segmentoi puhetta leksikaalisissa yksiköissä. Toisin on kuitenkin shadowingissa eli varjostuksessa, jossa tulkin on mahdollistaa toistaa puhetta sana sanalta. (Goldman-Eisler 2002, 69.) Kirjoitustulkkauksessa liikutaan yhden kielen kahden eri muodon välillä kahden eri kielen sijaan. Voidaankin ajatella, että kirjoitustulkkaus muistuttaisi merkitysyksiköiden pituuden puolesta shadowingia. Kirjoitustulkin puheen ymmärtämiseen tarvitsema informaation määrä olisi näin pienempi kuin simultaanitulkkauksessa, koska tulkkauksen muoto on erilainen. Esimerkiksi kieltenväliset kieliopilliset eroavaisuuden eivät kosketa kirjoitustulkkausta. Kuitenkin kirjoitustulkkauksessa tulkki muuttaa puhutun kielen kirjoitetuksi kieleksi, eli hän ei ainoastaan toista puhujan puhetta. Tämän voidaan katsoa vaikuttavan myös merkitysyksiköiden pituuteen. Erityisesti niiden voidaan ajatella pitenevän silloin, kun tulkki käyttää tiivistävää tulkkaustyyliä, mihin vaaditaan puheen ymmärtämistä.

Kirjoitustulkkauksessa merkitysyksiköiden voidaan päätellä olevan laajempia kuin shadowingissa myös siksi, että kirjoitustulkki ei esimerkiksi voi viimeistellä tulkkaamaansa välimerkeillä ennen kuin on kuullut, miten puhuja jatkaa puhettaan (Laurén 2002, 11). Shadowingissa tulkki voi yksinkertaisesti pysäyttää tulkkeensa puhujan tahdin mukaan.

4.2 Viiveen määritelmä

Simultaanitulkki välittää yhdellä kielellä kuulemansa viestin toiselle kielelle puhujan puheen kanssa samanaikaisesti. Hän varastoi lähdekielisen tekstin lyhytkestoiseen muistiinsa ja alkaa työstää sitä kohdekielelle välittömästi saatuaan riittävän määrän informaatiota. Viiveellä tarkoitetaan ajanjaksoa, jonka tulkki tarvitsee puheen kuulemisesta kohdekielisen tulkkeen tuottamiseen. (Goldman-Eisler 2002, 70.)

4.3 Viive osana tulkkausprosessia

Kieltenvälisessä simultaanitulkkaustilanteessa tulkin täytyy samanaikaisesti kuunnella lähdetekstiä, tallentaa sitä muistiinsa, hakea jo muistiin tallennettuja tietoja ja tulkita niitä kohdekieleen (Goldman-Eisler 2002, 70). Tulkki käsittelee viestiä pienemmissä osissa, kuuntelee samanaikaisesti uutta lähdetekstiä, tuottaa kohdekielistä tulketta ja tarkkailee tuotosta mahdollisten korjausten valossa (Kirchhoff 2002, 114). Sitä, miten tulkki segmentoi eli osittaa lähdekielisen viestin, on tutkittu simultaanitulkkauksessa paljon. Kirchhoff (2002) toteaa, että lähdekielisen viestin segmentointi pienempiin yksiköihin on edellytys viestin käsittelylle (mts. 114). Hän määrittelee simultaanitulkkausprosessin kokonaisvaltaiseksi kognitiiviseksi prosessiksi, jonka kuluessa tulkin on tehtävä monia valintoja. Tulkki valitsee aloitusajankohtansa eli tulkkauksen viiveen sen mukaan, miten paljon informaatiota hän tarvitsee voidakseen ymmärtää lähdetekstin ja tulkatakseen sen kohdekieleen. Toisin sanoen tulkki harkitsee, miten suuren rasituksen alaiseksi hän muistinsa asettaa. Päätös on osittain tulkin vapaan harkinnan ja taitojensa arvioinnin tulos. Lisäksi tulkki valitsee kulloisenkin strategisen toimintamallin, esimerkiksi tulkkeen tiivistämisen. (Kirchhoff 2002, 114; tulkkausstrategioista tässä työssä luvussa 4.5.)

Gile (1997) jakaa simultaanitulkkauksen neljään osaan: kuuntelemiseen, muistiin painamiseen, tuottamiseen ja koordinointiin. Onnistuneen tulkkauksen edellytys on, että tulkin prosessointikapasiteetti on suurempi kuin mainittujen neljän osan kognitiiviset vaatimukset yhteensä. Jos jonkun osa-alueen suorittaminen sitten ylittää tulkin resurssit, seuraavista osioista suoriutuminen vaikeutuu, ja koko tulkkaus saattaa epäonnistua. (Mts. 200.) Pitkä viive ylikuormittaa tulkin prosessointia, koska tämä joutuu panostamaan suuren osan resursseistaan kuuntelemiseen, jolloin muiden osa-alueiden käyttöön jää pienempi resurssimäärä. Gile (1997) toteaakin, että viiveen pituuden säätelyllä pyritään optimoimaan lyhytkestoisen muistin kuormitus ja tulkkeen tuottamisen vaatimukset. Mitä pidemmällä viiveellä tulkki aloittaa puheen tulkkaamisen, sitä paremmin hän pystyy ymmärtämään lähdetekstin, mutta sitä suurempi on myös lyhytkestoisen muistin kuormitus. (Mts 207.)

Myös Moser (1978) jakaa tulkin ymmärtämisprosessin pienempiin osiin. Hän puhuu lähdetekstin paloittelusta (*chunking*) merkityskokonaisuuksiin, jotta sen sanoma on mahdollista tallentaa muistiin ja tulkata. (Mts. 355) Viestin paloittelu on siis edellytys sen muistiin painamiselle, ymmärtämiselle ja tulkkaukselle. Goldman-Eisler (1972) nimeää kolme mahdollista tapaa paloitella lähdeteksti: 1) tulkki paloittelee lähdetekstin samoin kuin puhuja, 2) tulkki aloittaa lähdetekstin ymmärtämisprosessin, ennen kuin puhuja on päättänyt kyseisen osuuden taukoon tai 3) tulkki tallentaa vähintään kaksi lähdetekstin palasta muistiinsa, ennen kuin aloittaa niiden tulkkaamisen. Tulkki pyrkii läpi tulkkauksen ehkäisemään liian pitkän viiveen syntymistä. Siksi voidaankin ajatella, että valittu lähdetekstin paloittelutapa riippuu seuraavista seikoista: miten paljon tietoa tulkki haluaa tai hänen tarvitsee tallentaa muistiinsa ennen tulkkauksen aloittamista ja miten halukas tulkki on tulkkaamaan ennakoivasti. Toisaalta paloittelutavan valintaan vaikuttaa myös lähdeteksti. (Mts. 134–135.) Paloittelutapa puolestaan vaikuttaa tulkkeen viiveeseen.

Tulkkeen viive riippuu siis yhtäältä tulkin tulkkausprosessin aikana ja ennen sitä vapaaehtoisesti tekemistä valinnoista. Jos tulkki päättää tallentaa muistiinsa pidemmän kappaleen lähdetekstiä, päättää hän samalla aloittaa kyseisen osuuden tulkkauksen pidemmällä viiveellä. Näin ollen tulkki valitsee viiveen ja muistin suuremman kuormittumisen esimerkiksi ennakoivan tulkkeen sijaan (ennakoivasta tulkkeesta luvussa 4.5).

Chernov (2004) toteaa simultaanitulkin viestin käsittelyn perustuvan päättelylle. Hän tarkastelee luomassaan mallissa simultaanitulkin prosessointia erityisesti lähdetekstin

ymmärtämisen osalta ja määrittelee lähdetekstin redundanssin edellytykseksi simultaanitulkkaukselle (mts. 90). Lähdetekstin redundanssi rakentuu monikerroksiselle, hierarkisesti järjestyneelle mekanismille, jonka avulla tulkin on mahdollista päätellä puheen kulku. Tulkki tekee oletuksia yhtäältä ennakkotietoihinsa perustuen ja toisaalta kielellisiin seikkoihin, kuten toistoon sekä viestin osien väliseen semanttiseen sidoksisuuteen ja säännönmukaisuuteen perustuen. Vain näiden vihjeiden ansiosta tulkin on mahdollista päätellä ja ennakoida puheen etenemistä ja tulkata se kohdekieleen simultaanisti. (Mts. 77–90.) Jos sitten tulkin päättelyyn pohjautuva ennakoiva tulkkaus epäonnistuu, tulkkeen viive kasvaa (mts. 139–140).

Paneth (1957) mallintaa tulkkausprosessia vaiheensiirtymismallissaan (*Phasenverschiebung*), jossa hän tarkastelee tulkkausta puhujan ja tulkin välisen viiveen näkökulmasta. Mallin mukaan tulkkeen viive eli puhujan ja tulkin välinen siirtymä on tulkkikohtainen (Kalina 1998, 70). Hänen mukaansa tulkki, joka aloittaa tulkkeen pitkällä viiveellä, tekee näin siksi, että haluaa ensiksi muodostaa lähdetekstistä kokonaisvaltaisia päätelmiä eli ymmärtää tekstin perinpohjaisesti. Vastakohtana tälle nähdään tulkki, joka aloittaa tulkkeen lyhyellä viiveellä ja ilman perusteellista ymmärrystä. Näin ollen tulkki on kielellisellä ja rakenteellisella tasolla enemmän sidoksissa lähdetekstiin. Hän ajattelee, ettei hänen tarvitse ymmärtää sitä, mitä puhuja sanoo tulkatakseen sen. (Kalina 1998, 70.) Koska kirjoitustulkkauksessa mekaaninen toisto on mahdollista, voisi ajatella, että kirjoitustulkki toimii viimeksi mainitulla tavalla. Koska puhe- ja kirjoitusnopeus poikkeavat toisistaan huomattavasti, on tulkin kuitenkin tehtävä lähdetekstiin merkittäviäkin muutoksia.

Toisaalta tulkkeen viive riippuu myös asioista, joihin tulkki ei omalla toiminnallaan voi vaikuttaa. Tällaisia tulkkeen viiveeseen vaikuttavia seikkoja ovat muun muassa edellä mainittu lähdetekstin informaatiopitoisuus, työkielten välinen suhde, kielten sosiokulttuurinen tausta sekä puhujan esiintymis- ja puhetyyli. (Kirchoff 1976b, 59.) Jos puhe on hyvin tiivistä ja kirjoitetun puheen kaltaista, sen työstäminen on hyvin vaativaa ja joissakin tapauksissa jopa mahdotonta. Tällöin tulkki saattaa tarvita jo pelkästään puheen ymmärtämiseen pidemmän ajan ja joutuu näin ollen aloittamaan tulkkeen pidemmällä viiveellä. Jos lähdetekstin prosessointi vaatii huomattavan määrän tulkin resursseja, häiriintyvät tulkkausprosessin muut osat, tekstin tuottaminen ja uuden kuunteleminen, tulkin korjausta unohtamatta (ks. esim. Gile 1997). Näin ollen tulkki saattaa hyvin tietopitoisen ja tiiviin lähdetekstin vuoksi ajautua tilanteeseen, jossa hänen keskittymisensä häiriintyy. Tällöin tulkin tulee pyrkiä palaamaan

normaalitilaansa, paikkaamaan mahdolliset ymmärtämiskatkoksensa ja ennen kaikkea kuroa umpeen tulkkeen pitkäksi venynyt viive.

4.4 Viiveen pituus

Tulkkaustieteellisessä kirjallisuudessa tutkijoiden mielipiteet viiveen tavallisesta tai suvaittavasta pituudesta vaihtelevat. Goldman-Eisler (2002) on tutkinut viivettä kieltenvälisessä simultaanitulkkauksessa. Hänen mukaansa pienin mahdollinen viive, jolla tulkki voi aloittaa tulkkauksen, on yksi sana. Näin ollen viivettä voitaisiin siis mitata leksikaalisissa yksiköissä. Toinen mahdollisuus on mitata viivettä predikaattilauseissa. Goldman-Eisler päätyy kuitenkin tutkimuksissaan siihen, että viivettä tulisi mitata predikaattilauseina, koska tulkki tarvitsee aloittaakseen juuri predikaattiverbin antaman informaation. (Mts. 71–72.) Tässä työssä kirjoitustulkkauksen viivettä mitataan sanoina, koska yksikielisessä viestinnässä kuvaillun kaltaisia rakenteellisia eroja tulkattavien kielenmuotojen välillä ei ole.

Ledererin (2002) mukaan viive on simultaanitulkkauksessa 3–6 sekuntia ja saattaa ajoittain venyä pidemmäksikin. Paneth (2002) sekä Barik (2002) sen sijaan on tutkimuksissaan voinut todeta simultaanitulkkauksen viiveen olevan 2–4 sekuntia. Treisman (1965) on mitannut keskimääräiseksi viiveeksi 4–5 sanaa, Gerver (1972) sen sijaan 5,7 sanaa. Oléron ja Nanpon (2002) toteavat hyväksyttävän viiveen olevan 2–3 sekuntia. Heidän mukaansa tulkattaessa kirjoitettua tekstiä viive saattaa venyä jopa 10 sekuntiin, joka ylittää jo sallitun rajan. Huomioitavaa tässä onkin, että tulkattaessa informaationpitoista kirjoitettua tekstiä voidaan ajatella, että tulkkausprosessi ei enää toimi normaalisti. Näin ollen myöskään ko. viivettä ei voida huomioida. (Mts. 49.)

Simultaanitulkkauksessa viive on tavallisesti pidempi kuin shadowingissa. Treismanin (1965) mukaan simultaanitulkkauksessa viive on neljästä viiteen sanaa kun taas shadowingissa kolme sanaa. Myös Oléron ja Nanpon (2002) toteavat, että simultaanitulkkauksessa viive on shadowingin viivettä 50 % tai noin 0,4 sekuntia pidempi. Tämä siksi, että simultaanitulkkaus ei ole varjostamisen tapaan mekaanista toistoa, vaan viestin muuttamista yhdestä kielestä toiseen. (Mts. 48–49.) Shadowingin viiveen on kuitenkin todettu vaihtelevan vähemmän puhujan puhenopeuden muuttuessa. Shadowingissa tulkki pystyy paremmin muuttamaan

tulkkausnopeuttaan ja sitä kautta viivettään puhujan esittämisnopeuden mukaan. Simultaanitulkkauksessa sen sijaan tulkin viive kasvaa verrattain enemmän kuin shadowingissa, jos puhujan esittämisnopeus kasvaa. (Gerver 2002, 63.)

Setton (1999, 28) toteaa yhteenvetävästi, että puheelle tulkkauksen myötä tapahtuvat rakenteelliset muutokset ovat liian suuria viiveen järkevälle mittaukselle. Tämän toteamuksen voidaan ajatella pätevän kieltenväliseen simultaanitulkkaukseen, kirjoitustulkkaukseen sitä ei kuitenkaan voida soveltaa. Koska kirjoitustulkkaus tapahtuu yhden kielen sisällä, on tulkin suuremmassa määrin mahdollista hyödyntää puheen rakennetta kuin simultaanitulkkauksessa, jossa lähde- ja kohdekielen välinen suhde on tulketta tarkasteltaessa merkittävä tekijä. Koska kirjoitustulkkauksessa sanoma muutetaan kielen muodosta toiseen, ei voida ajatella, että tulkki voisi siinäkään mekaanisesti toistaa puhujan puhetta kirjoitetussa muodossa. Liikuttaessa yhden kielen sisällä rakenteelliset muutokset kielenmuotojen välillä eivät kuitenkaan ole yhtä suuria kuin simultaanitulkkauksessa. Näin ollen kirjoitustulkkeen viiveen onnistunut mittaaminen on mahdollista. Yhteenvetävästi voidaan todeta, että tulkkaustieteellisessä tutkimuksessa viiveen pituudesta näyttää olevan erilaisia, tapauskohtaisesti vaihtelevia tutkimustuloksia ja näin ollen on edelleen tarvetta laaja-alaisille viivetutkimuksille.

Viiveen pituuteen vaikuttavat itse tulkattavan puheen lisäksi suuresti myös puhujan ilmaisunopeus (Gerver 2002, 66) ja tämän pitämät tauot. Jos puhuja puhuu hyvin nopeasti ja ilman taukoja, tulkkeen viive venyy yhä pidemmäksi. Jos puhuja sen sijaan puhuu rauhallisesti ja pitää puheessaan taukoja, tulkkeen viive pysyy vakaana tai jopa lyhenee. Viive vaihtelee myös tulkkikohtaisesti: jos tulkin tulkkaustuotos ja puhujan taukojen hyödyntäminen ovat tasaisen vakaita, viive ei vaihtele yhtä paljon kuin tulkilla, jonka työskentely ei ole yhtä tasaista. Tämän lisäksi on hyvin todennäköistä, että viive eroaa tulkkikohtaisesti erilaisten työskentelytapojen, muistikapasiteetin, työkielten tuntemuksen sekä lähdetekstiuskollisuuden mukaan. (Oléron & Nanpon 2002, 47.)

Viiveen pituuteen vaikuttavat osaltaan myös tilaisuuden tai puheen kesto (Kalina 2004, 7), tulkkauksen vaihe ja sen kautta tulkin vireystila. Tulkkaus on äärimmäisen raskasta, ja siksi tulkin vireystaso heikkenee tulkkauksen loppua kohti. Tällöin voidaan myös ajatella viiveen pidentyvän prosessoinnin heikentymisen vuoksi. Siksi onkin tärkeää, että tilaisuudessa on läsnä sen pituuden vaatima määrä tulkkeja (Tiittula 2006b, 174).

4.5 Viive kirjoitustulkkauksessa

Kirjoitustulkkauksen viiveestä on tähän asti olemassa varsin vähän tutkimustietoa. Viive on kuitenkin huomattu kirjoitustulkkauksen perusongelmana ja se mainitaan monessa kirjoitustulkkausta koskevassa tutkimuksessa (ks. esim. Laurén 2006; Tiittula 2006; Mäkiranta 2006). Viive on todettu kirjoitustulkkauksessa ongelmalliseksi erityisesti silloin, kun puheeseen kuuluu ei-verbaalia viestintää tai esimerkiksi vitsejä, joille yleisön voisi ajatella nauravan (Mäkiranta 2006, 13–14), sekä tilanteissa, joissa puhuja käyttää esityksen tukena audiovisuaalista materiaalia (Laurén 2006, 208).

Vaikka kirjoitustulkkauksessa merkitysyksiköiden voidaan ajatella olevan osittain lyhyempiä kuin kieltenvälisessä simultaanitulkkauksessa ja segmentoinnin näin ollen pohjautuvan enemmän shadowingin tapaan leksikaalisiin yksiköihin, erityisesti tiivistäessä puhetta ja lisätessään välimerkkejä on selvää, että tulkin on ymmärrettävä puhe syvällisemmin. Lisäksi itse kirjoitusprosessin vaikuttaa osaltaan tulkin viestin käsittelyyn ja toiminnan ajoittamiseen. Näin ollen viive on kirjoitustulkkauksessa jopa merkittävämpi tekijä kuin kieltenvälisessä simultaanitulkkauksessa.

4.6 Tulkkausstrategiat

Simultaanitulkki joutuu työssään hankaliin tilanteisiin, joista selvitäkseen hän tarvitsee erilaisia strategioita. Toiset niistä ovat tuttuja jokapäiväisestä yksikielisestä kommunikaatiosta. Simultaanitulkkauksessa tarvitaan lisäksi erityisiä strategioita, koska tulkki joutuu arkipäiväisestä keskustelutilanteesta poiketen samanaikaisesti vastaanottamaan lähdetekstiä ja tuottamaan tulketta lähde- ja kohdekielten määräämissä puitteissa. (Kalina 1998, 113.) Onnistuneella strategioiden hyödyntämisellä tulkki voi vähentää tulkkausprosessin kognitiivista rasitetta. Tekstin ymmärtämisen ja tuottamisen strategioita on pyritty määrittelemään useasti, niin psykolingvistien kuin käännös- ja tulkkaustieteilijöidenkin toimesta. Strategiasta käytetään monia eri nimiä, kuten esimerkiksi tekniikka, metodi, prosessoinnin vaihe tai taktiikka. (Kalina 1998, 114.)

Strategioiden käyttöä simultaanitulkkauksessa ovat tarkastelleet lukuisat tutkijat, joista mainittakoon Gile (1995), Lörscher (1991) ja Kalina (1998). Seuraavassa esitellään Kalinan (1998) malli.

Strategian määrittelyt eroavat toisistaan siinä, missä määrin ne painottavat tekstin tuottamista tai vastaanottamista. Kohnin (1990) määritelmän mukaan strategiset prosessit ovat (tietoisen) kontrollin alaisia, tarkoituksellisia ja tiettyyn tavoitteeseen suunnattuja (mts. 110). Useista muista tutkijoista (ks. esim. Færch & Kasper 1984 ja Krings 1986, teoksessa Kalina 1998) poiketen Kohn (1990) ei puhu strategioista suunnitelmina eikä näin ollen joudu määrittelemään sitä, kuinka pitkälti strategiat pohjautuvat tarkkoihin suunnitelmiin tai suunnitelmattomuuteen. Hän toteaa vain, että strategiat voivat olla niin suunnitelmallisia kuin suunnitelmattomiakin sekä että strategisen ja ei-strategisen toiminnan raja on usein häilyvä. Bartłomiejczyk (2006) kritisoi Kohnin strategiamäärittelyä siitä, että se jättää simultaanitulkkauksen strategian käytön ongelmia ennaltaehkäisevän luonteen ilman huomiota (mts. 156). Kohnin määritelmässä todetaan, että strategiat voivat olla suunniteltuja. Suunniteltuja ne ovat luultavastikin juuri silloin, kun niillä pyritään jo ennalta ehkäisemään tulkkauksen ongelmia. Tässä tutkielmassa strategia määritellään Kohnin (mts.) mukaan.

Tulkkausstrategia valitaan tulkattavan kieliparin, lähdetekstin ja kohdetekstin vastaanottajien asettamien vaatimusten mukaisesti. Strategioiden hyödyntäminen perustuu kognitiivisiin kokemuksiin. Ne valitaan ongelma- ja tilannekohtaisesti ja valittu strategia voidaan muuttaa tilanteen edetessä. Tulkkauksen onnistuminen riippuu siitä, miten yksittäiset ongelmatilanteet on ratkaistu. Ongelmatilanteiden ratkaisu taas riippuu käytetyn strategian tehokkuudesta. Stragioiden käyttö pohjautuu ennakko-oletukseen ja todennäköisyyksiin, niitä hyödynnetään tehokkuuden saavuttamiseen ja usein niiden valinta määrää tapahtumien kulun. Tulkkaus on yhtä onnistunut kuin siinä käytetyt strategiat kulloisessakin ongelmatilanteessa. (Kalina 1998, 113–114.)

Kalina (1998) jakaa simultaanitulkkauksessa käytettävät strategiat lähdetekstin ymmärtämistä tukeviin strategioihin sekä kohdetekstin tuottamista tukeviin strategioihin.

Ymmärtämistä tukeviin strategioihin kuuluvat

valmistautuminen,
päättely,
ennakointi sekä
segmentointi.
(Kalina 1998, 115; Huotari 2001, 39.)

Ymmärtämistä tukevia strategioita käytetään myös yksikielisessä viestinnässä. Kieltenvälisessä simultaanitulkkauksessa tulkki käyttää niitä tästä poiketen mahdollisimman tehokkaasti kulloisenkin tehtävään suhteutettuna. (Kalina 1998, 115.) Esimerkiksi tulkkaukseen valmistautuminen eroaa melkoisesti jokapäiväiseen yksikieliseen kommunikaatioon valmistautumisesta. Samoin tulkin viestin ennakointi on monessa suhteessa yksikielisestä ennakoinnista poikkeavaa. Tulkki pyrkii osittain tietoisemmin ennakoimaan puhujan puhetta ja on myös mahdollisesti epäonnistuttuaan suuremmissa vaikeuksissa kuin yksikielisessä kommunikaatiossa ennakoitaessa. (Mts. 115–116.)

Ymmärtämistä tukevista strategioista valmistautumisen avulla tulkki voi jo ennen tulkkausta kerätä tietoa aiheesta ja kongressin puhujista ja hyödyntää taustatietoaan tulkkaustilanteessa. Päättely on tulkin toimintaa tilanteissa, joissa hän ei esimerkiksi taustamelun tai prosessoinnin ylikuormittumisen vuoksi kuule puhujan puhetta, mutta pystyy tietojensa pohjalta täydentämään puhujan lauseen tai sanoman valmiiksi. Päättelyyn tulkki käyttää tiedon ymmärtämisessä top down -käsittelytapaa (Kalina 1998, 116), jossa siirrytään yleisemmältä tiedon tasolta yksityiskohtaisempaan (Tiittula 1992, 31). Top down -menetelmän vastakohta on bottom up -käsittelytapa, jossa tietoa käsitellään muodostamalla kielen pienemmistä yksiköistä suurempia siirtyen aina laajempiin merkityskokonaisuuksiin (Tiittula 1992, 31). Päättely, kuten ennakointikin, ovat osittain mahdollisia juuri tehokkaan valmistautumisen vuoksi. Ennakointistrategiaa käyttäessään tulkin on mahdollista päätellä puheen kulku sekä yleisestä yksityiseen että päinvastoin, eli niin top down kuin bottom up -suuntaisestikin, ja tulkata puheen osia ennen, kuin puhuja on ilmaissut ne. Ennakointi on melko riskialtista ja saattaa johtaa virheelliseen toimintaan. (Kalina 1998 115–118; hätästrategioiden käyttö ks. tuottamista tukevat strategiat.)

Segmentointistrategialla tarkoitetaan lähdetekstin jakamista pienempiin osiin muistiin tallentamisen mahdollistamiseksi ja osien välisten yhteyksien ymmärtämistä. Tulkkeen osittaminen ja sen mukanaan tuoma tauottaminen taas parantavat tulkkeen ymmärrettävyyttä. (Kalina 1998, 117.) Segmentointistrategian perusteella tulkki valitsee myös, milloin aloittaa tulkkaamisen. Näin ollen segmentointi liittyy läheisesti viiveen strategiseen käyttöön.

Ymmärtämistä tukevat strategiat ovat hyvin läheisessä yhteydessä toisiinsa ja edesauttavat toistensa toimintaa. Näin on myös ymmärtämistä tukevien ja seuraavaksi esiteltävien tuottamista tukevien strategioiden välillä.

Viive on yksi tuottamista tukevista strategioista. Se ajoittuu ajankohtaan ennen tuottamista ja tarkoittaa juuri tuottamisen aloittamisajankohdan valintaa. Tuottamista tukevat strategiat jaetaan lähdetekstin ja kohdetekstin määräämiin.

Tuottamista tukevia strategioita ovat

Lähdetekstin määräämät

tekstin pintatasoon liittyvät
syntaktiset muutokset,
transkoodaus,

semanttiset strategiat
tiivistäminen
ns. hätästrategiat (yleistäminen, valikointi, suhteuttaminen, heikentäminen ja neutralisointi)
korvaaminen ja
poistaminen sekä

kohdetekstin määräämät

muistista haku
viive
koherentin kohdetekstin tuottaminen
ilmauksen tiivistäminen tai laajentaminen

tyylilliset strategiat
esittämisstrategiat (intonaatio, tauotus, ei-verbaalit keinot) sekä
korjausstrategiat.
(Kalina 1998, 118; Huotari 2001, 40–41.)

Lähdetekstin määräämillä strategioilla pyritään tuottamisen sujuvuuteen. Niiden avulla tulkin on mahdollista suunnitella toimintaansa, korjata suunnitelmiaan sekä muuttaa lähdetekstin syntaktista tai leksikaalista rakennetta, jotta tulke ei ole kielellisesti liikaa sidoksissa lähdetekstiin. Tulkki voi lähdetekstin määräämien strategioiden avulla myös välttää muita mahdollisia ongelmia siirryttäessä lähdekielestä kohdekieleen. Lähdetekstin työstäminen tai poistot luetaan niin ikään kuuluvaksi lähdetekstin määräämiin strategioihin. Syntaktisten muutosten avulla tulkki muokkaa tekstiä helpommin käsiteltäväksi ja ymmärrettäväksi. Tulkki voi purkaa hyvin tiivistä lähdetekstiä tai muokata sitä kohdekielen sääntöjen mukaiseksi. Toimiessaan täysin päinvastaisella tavalla eli säilyttäessään tarkoituksellisesti lähdetekstin muodon tulkki toteuttaa transkoodausstrategiaa. Sitä hyödynnetään tilanteissa, joissa ymmärtämisstrategioista ei ole suurta hyötyä (esimerkiksi erisnimien tai lukusanojen kohdalla). Myös tulkin ollessa epävarma ja halutessa välttää ylimääräistä kognitiivista rasitusta voidaan transkoodauksella saavuttaa hyviä tuloksia. (Kalina 1998, 118.)

Kohdetekstin määrittämät strategiat ovat niin ikään vaihtelevassa määrin sidoksissa lähdetekstiin (vrt. tyylilliset strategiat ja tekstin tyylin muutos tai korjausstrategiat kielellisesti katsottuna), koska niiden välinen raja on häilyvä. Muistista haku luo pohjan kohdetekstin tuottamiselle. Viive on muistista haun tapaan enemmän sidoksissa kohdetekstiin ja sen tuottamiseen. (Kalina 1998, 119.) Viivehän aikaisemmin mainitusti riippuu lähde- ja kohdekielen välisestä suhteesta ja on dynaamisesti muuteltavissa. Sen valinta tuo aina mukanaan tietyn epäonnistumisen riskin (Gumul & Łyda 2007, 173). Jos tulkki valitsee lyhyen viiveen ja ennakoi puhujan puhetta, hän vapauttaa lyhytkestoisen muistinsa kapasiteettia, mutta saattaa tehdä vääriä ennakointeja tai kohdata tilanteen, jossa ei pääse eteenpäin ilman puhujan puhetta. Pitkän viiveen valinta sen sijaan parantaa tulkin ymmärtämismahdollisuuksia, mutta kuormittaa lyhytkestoista muistia. (Gile 1995, 195.)

Koherentin kohdetekstin tuottaminen ja ilmausten tiivistäminen tai laajentaminen tapahtuu tulkkausprosessin aikana, ja niiden avulla tulkki voi helpottaa kohdetekstin tuottamista. Tyylillisillä strategioilla tulkki sen sijaan pyrkii ennen kaikkea kohdetekstin

ymmärrettävyyden lisäämiseen. Ilmaisustrategioilla tulkki voi tuoda tulkkeeseen piirteitä, jotka on puheessa ilmaistu muilla keinoin. (Kalina 1998, 118–119.)

Edellä esiteltyjen tuottamisstrategioiden tai ymmärtämistä tukevien strategioiden epäonnistuessa tarvitaan hätästrategioita. Niiden avulla tulkki voi purkaa kapasiteetin ylikuormittumista (yksinkertaistamalla lähdetekstiä, poimimalla siitä oleellisimman informaation, yleistämällä), korjata tulkettaan (suhteuttamalla, neutraloimalla tai korvaamalla jo tulkkaamaansa), yksinkertaistaa prosessointiaan (lauserakenteen, sanaston tai tyylin yksinkertaistaminen) ja lähentää virheellisesti tulkattua esimerkiksi synonyymiseen ilmaukseen korjausluonteen peittävästi. Lähdetekstissä ilmenneiden ongelmien ratkaisemiseksi voidaan hyödyntää myös korjausstrategiaa, joka johtaa tulkin näkyvään tai näkymättömään oman tuotoksensa korjaamiseen tai päätökseen siitä, että korjausta ei tehdä. (Kalina 1998, 120–121.)

Koko tulkkausprosessin kattavia strategioita ovat valvonta ja automatisointi. Tulkki valvoo toimintaansa koko prosessin ajan, ennen tulkkausta, sen aikana ja sen jälkeen ja pyrkii näin ollen pitämään sen haluamansa kaltaisena. Yksittäiset strategiat automatisoituvat, kun niitä on hyödynnetty menestyksekkäästi useaan kertaan. (Kalina 1998, 120–121.) Strategioiden automatisoituminen puolestaan vapauttaa tulkin kapasiteettia muiden ongelmien ratkaisuun ja vaikuttaa näin koko prosessiin (Huotari 2001, 42).

4.7 Viiveen vaikutus tulkkeen ymmärrettävyyteen

Jos viive venyy liian pitkäksi, sillä saattaa olla tulkkeen ymmärrettävyyden kannalta merkittäviä vaikutuksia. Jos tulkin segmentointistrategia epäonnistuu ja hän joutuu kuormittamaan muistiaan liiaksi, hän saattaa unohtaa segmentin alussa olleen informaation. Lähdetekstin vaatiessa erityisen suurta kapasiteetti viestin välittämiseksi kohdekieleen tulkin täytyy odottaa segmentin loppuun (Kirchhoff 1976). Tällöin tulkin toimintakapasiteetista on suurempi osa tuottamisprosessin käytettävissä, koska hän on jo kuullut koko segmentin eikä näin joudu enää samanaikaisesti kuuntelemaan. Tämä saattaa ylikuormittaa muistia, koska puhuja jatkaa puhettaan tulkin vielä tulkatessa edellistä segmenttiä. Tulkin koko toimintakapasiteetti taas keskittyy muistamisprosessiin, jolloin kuunteleminen ja viestin

käsitteleminen häiriintyvät. Tulkki on huomattavissa ymmärtämisvaikeuksissa, ja tulkkeen viive kasvaa. Ymmärtämisvaikeuksista ja kasvaneesta viiveestä johtuen tulkki saattaa tehdä enemmän virheitä. (Ks. esim. Oléron & Nanpon 2002, 49.)

Liiallinen viive on tulkin lisäksi ongelmallinen myös kuulijalle. Jos tulke tulee huomattavasti puhujan eleiden ja ilmeiden perässä, kuulijat eivät pysty täysin seuraamaan sitä ja puhujan eleitä. Sama koskee myös mahdollisia yleisön reaktioita. Tällöin tulkkeen kuulijat eivät enää ole mukana tilanteessa vaan seuraavat sitä ikään kuin ulkopuolelta. Tulkin viiveen vuoksi tekemät virheet, poistot tai häiriintynyt tuotos ovat niin ikään yleisön huomattavissa ja osaltaan myös haittaavat tulkkeen seuraamistä. Kuulija ei kuitenkaan usein voi erottaa virheen syytä. Näin ollen voidaan ajatella, että viive haittaa tältä osin kuulijaa vain välillisesti.

Viive on simultaanisessa tulkkauksessa huomattava tekijä. Kirjoitustulkkaus ei tee tässä kohdin poikkeusta. Kirjoitustulkki on kirjoituksen hitauden vuoksi jopa haastavammassa tilanteessa kuin kieltenvälinen simultaanitulkki. Lukijaa häiritsevät niin ikään tulkkeen liiallinen viive ja jossain määrin myös tulkkeen suuri virhemäärä. Kirjoitustulkkauksen lukuprosessista ei ole tutkimusta. Voisi kuitenkin ajatella, että se eroaa tavallisesta lukuprosessista siinä, että kirjoitustulkkauksessa teksti luetaan kirjain kirjaimelta eikä suurempina kokonaisuuksina. Pohdin seuraavaksi viiveen vaikutusta kirjoitustulkkaukseen tutkielman aineistossa.

5. KIRJOITUSTULKKEEN VIIVEEN ANALYYSI

Seuraavassa luvussa tarkastellaan kirjoitustulkkeen viivettä kahdessa erilaisessa tulkkaustilanteessa. Esittelen aluksi tutkielman aineiston (luku 5.1) ja käytetyn tutkimusmenetelmän (5.2). Luvuissa 5.3 – 5.7 analysoin tutkimusaineiston valituin keinoin.

5.1 Aineiston kuvaus

Tarkastelen kirjoitustulkkauksen viivettä kahdessa kuuroutuneiden tilaisuudessa. Molemmissa tilaisuuksissa tulkki kirjoitti tietokoneella. Toisessa tilaisuudessa tulkattiin tavallisella Word-tekstinkäsittelyohjelmalla, toisessa tilaisuudessa käytössä oli KITU-

ohjelma. Käytän jatkossa ilman erillistä kirjoitustulkkausohjelmaa tehdystä tulkkauksesta ja tilanteesta nimitystä *Word-tilanne/tulkkaus* ja KITU-aineistosta *KITU-tilanne/tulkkaus*.

Jotta tulkkauksia voidaan analysoida tarkemmin, ne on tallennettu videonauhoitteiksi. Tutkittavaan aineistoon kuuluvat lisäksi molempien puheiden valmiit litteraatiot, joita olen osittain itse täydentänyt, sekä tarkasteltavat tulkkeet kirjoitetussa muodossa. Tulkkeet koostuvat tulkkaustilanteessa tietokoneen muistiin tallennetuista teksteistä. Näin ollen tulkin tekemät korjaukset eivät näy niistä. Korjauksia voidaan kuitenkin tarkastella videonauhoitteista. Katson, että tulkkeen viiveen tarkastelemiseksi ja erityisesti sen syiden ymmärtämiseksi on joissakin käsiteltävistä esimerkkitilanteista tärkeää, että tulkin tekemät korjaukset ovat nähtävillä. Siksi olen lisännyt korjaukset erikseen niiden esimerkkien yhteyteen, joiden kohdalla tarkastelen viiveen syitä.

Tarkasteltavissa tilanteissa oli eri puhujat. Molemmissa tilanteissa kyseessä oli seminaari, joka järjestettiin verrattain pienessä luentosalissa, ja osallistujien määrän voidaan ajatella olleen molemmissa tapauksissa enintään 30 henkilöä. Kummatkin tarkasteltavista tilanteista olivat kuuroutuneiden tilaisuuksia, läsnä oli huonokuuloisia sekä kuuroutuneita henkilöitä. Word-tilanteessa tarkasteltava puhe avasi laajemman seminaarin. Tutkittavan puheen pituus on kokonaisuudessaan 50 minuuttia 44 sekuntia. Molemmissa videonauhoitteissa näkyy kulloinenkin puhuja sekä pienaakkosin kirjoitettu tulke joko tietokoneen näytöltä tai laajakankaalta. KITU-nauhoitteelta voi lisäksi nähdä ohjelman tarjoamat sanat tulkin tietokoneen näytön yläreunassa. Nauhoitteissa näkyy kulloinenkin puhuja sekä luentotilan etuosa, jossa puhuja on. Yleisö ei ole nauhoitteissa nähtävillä. Word-tilanteessa oli kaksi tulkkia, joilla oli käytössään yksi tietokone ja yksi irrallinen näppäimistö. Tulkit eivät näy analysoitavasta nauhoitteesta, koska heidät kuvattiin erillisellä videokameralla. KITU-tallenteessa tarkasteltava puhe oli tapahtuman ainoa. Puheen pituus 1 tunti 20 minuuttia. Tilaisuus on kuvattu tulkkien takaa, siksi myös heidät voi nähdä nauhoitteelta. Tilanne oli paritulkkaustilanne, ja käytössä oli kannettava tietokone sekä erillinen KITU-näppäimistö. Tulke heijastettiin Word-tilaisuudessa laajakankaalle. KITU-tilanteessa se oli yleisön nähtävillä televisioruudusta.

Kopczyński (1980, 16) jakaa lähdekielisen tekstin tulkattavuuden näkökulmasta neljään: 1) valmistelemattomaan, spontaanisti muotoiltuun, suulliseen monologiin tai dialogiin, 2) apusanoin varustettuun, osittain valmisteltuun monologiin, 3) kirjallisesti valmisteltuun,

luettuun ja suullisesti esitettäväksi tarkoitettuun monologiin sekä 4) luettuun, kirjallisesti valmisteltuun ja kirjalliseen viestintään tarkoitettuun monologiin. (Mts. 16.) Aineiston molemmissa tilaisuuksissa puhujat itse kertoivat pitäneensä kyseiset puheet jo muussakin yhteydessä. Näin ollen voidaan ajatella, että molemmat puheet on alun perin ainakin osittain valmisteltu ja suunniteltu, vaikka puhujat esittivät ne lähes ilman muistiinpanoja. Molemmat puheet ovat siis Kopczynskin (1980) jaottelun mukaan apusanoin varustettuja, osittain valmisteltuja monologeja. Esimerkkitilanteiden voidaan katsoa olevan osittain myös dialogisia, koska yleisö osallistuu keskusteluun ja toimintaan.

Word-tilaisuuden puheessa käsiteltiin voimaantumista eli ihmisen (tässä yhteydessä vammaisen ihmisen) oikeutta vaikuttaa omaan kohtaloonsa, omaan käsittelyynsä ja siihen, mitä hänen elämässään tapahtuu (ks. esim. Siitonen 1999; Kehitysvammaliitto 2008). Aihe ja sen käsittely olivat molemmat hyvin ymmärrettäviä. Puhuja kertoi ensiksi voimaantumisesta ja eteni sitten itsevarmuuden ja omakuvan määritelmään. Hän elävöitti puhettaan esimerkein, kalvoin sekä pikku tehtävin. Puhetahti oli melko nopea, mutta puhe oli sujuvaa ja helposti seurattavaa. Yleisö osallistui tilanteeseen, kommentoi ja kertoi omia mielipiteitä.

KITU-tilanteessa aiheena oli kirkollinen pääsiäisaika. Puhe oli rakennettu diakuvasarjan ympärille. Puhuja kertoi yleisölle jokaisen kuvan tarinan ja miten se liittyy pääsiäiseen. Esitys on Word-tilanteen puhujan esityksen kanssa hyvin samankaltainen, puhuja käytti paljon esimerkkejä ja kalvoja ja otti yleisön hyvin mukaan esittämällä tälle kysymyksiä. Puhenopeus vastaa Word-tilanteen puhenopeutta, KITU-tilanteen puhuja piti kuitenkin enemmän taukoja, ja tilanne oli kokonaisuudessa hieman rauhallisempi. Yleisön reaktiot ovat nekin Word-tilanteen kanssa yhtenevät, tunnelma oli iloinen ja leppoisa.

Tulkkaustilanteet, puhenopeus sekä puheiden aiheet ovat siis toistensa kaltaiset. Tulkkien nimet eivät ole tiedossa, joten ei tiedetä, olivatko molemmissa tilanteissa kyseessä samat tulkit. Tämä ei kuitenkaan ole todennäköistä, koska tilaisuudet järjestettiin eri paikkakunnilla. Molemmissa tilanteissa huomionarvoista tulkkien osalta on se, että tulkki tuntee puhujien lisäksi myös tilaisuuden osallistujat nimeltä. Tulkki on siis luultavastikin ryhmän ”vakitulkki” tai ainakin useasti tapahtumissa tulkannut. Näin ollen tulkin voidaan ajatella olevan jossain määrin kokenut ja tuntevan oman tulkkaustapansa.

5.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksella pyrittiin selvittämään tulkkeen viivettä esimerkkiaineistossa sekä KITU-kirjoitustulkkausohjelman vaikutusta viiveeseen. Koska en itse ollut läsnä tilaisuudessa, tarkastelen sitä ulkopuolelta ja ensisijaisesti tulkkeen lukijan näkökulmasta. Aloitin aineiston käsittelyn tarkastelemalla tilanteita videonauhoitteiden, puheiden litteraatioiden ja tulkkeiden kautta. Näin pystyin muodostamaan kuvan siitä, esiintyykö tilanteissa viivettä ja jos esiintyy, missä kohdin se on huomattavaa eli missä tilanteissa se haittaa puhetilaisuuden seuraamista. Lisäksi pyrin tarkastelemaan, miten KITU-tulke eroaa tavallisella tekstinkäsittelyohjelmalla toteutetusta tulkkeesta.

Viive on selvästikin koko tulkkaustapahtumassa läsnä oleva ilmiö. Siksi keskityin aineiston tarkastelussa niihin tilanteisiin, joissa viive erityisesti haittasi kommunikaatiota. Vertasin sitten havaintojani kirjoitustulkkauksen tutkimuksessa viiveestä tehtyihin huomioihin (ks. esim. Laurén 2006; Tiittula 2006; Mäkiranta 2006; tämän työn luku 4.5) ja luokittelin viivetilanteet kolmeen erilliseen ryhmään. Tämän jälkeen analysoin aineiston luokitteluni mukaan ja pyrin hahmottamaan kuvaa viiveestä valitsemissani esimerkkitilanteissa sekä vertaamaan viivettä tavallisella tekstinkäsittelyohjelmalla ja KITU-ohjelmalla tulkattaessa. Tarkastelin viiveen pituutta, sen syitä, vaikutusta tulkkeeseen ja siitä selviytymis-mahdollisuuksia valitsemissani esimerkkitilanteissa. Tätä varten kohdensin puheen eli tulkkeen kanssa videotallenteen pohjalta. Vertailin Word-tulketta ja KITU-tulketta ja pyrin tekemään johtopäätöksiä siitä, miten KITU-ohjelman käyttö vaikuttaa tulkkeen viiveeseen.
Lopuksi tarkastelin aineistoa siitä näkökulmasta, käytetäänkö viivettä siinä kieltenvälisen simultaanitulkkauksen tavoin myös tulkkausstrategiana.

Seuraavissa esimerkeissä puhe ja tulke on kohdennettu ajallisesti videonauhoitteiden perusteella. Näin niistä voi nähdä tilanteen tarkan kulun. Esimerkkien litteraatioiden ja tulkkeiden kielimuotoa ei ole muutettu tai korjattu eikä niihin ole lisätty välimerkkejä. Puheen litteraatiot ovat kulloinkin ylimmäisinä **tummennettuina** ja tulkkeet tavallisella kirjasintyylillä kirjoitettuna. Tulkin poistamat kirjaimet on ~~yliviivattu~~. Yleisön puheenvuorot on merkitty Y-kirjaimella (Y:), puhujat nimen etukirjaimella (esim. R:). Hakasulkeilla on merkitty puhujan pitämät tauot sekä yleisen kommentit, joita ei tulkattu ([tauko]).

5.3 Eleiden ja tulkkeen epäsointu

Kirjoitustulkkauksessa erityinen ongelma on puhujan eleiden ja tulkkeen välinen viive. Seuraavat esimerkit kuvaavat sitä, miten liian pitkä viive haittaa tilanteen seuraamista ja saattaa tulkkeen lukijat epämiellyttävään asemaan. Ensimmäisessä Word-tilanteessa puhuja pyytää yleisöä leikkimään mallinsa mukaan.

Esimerkki 1 (Word)

Vapauttakaa molemmat kädet. Mun ei oikeen kädet kunnolla nouse tonne korville saakka

vapauttakaa molemmat kädet mulla

mutta mä näytän ja kerron mitä teette. ottakaa päästänne kiinni nutkuttakaa

ei kädet kunnolla nouse.kierron mi kerron mitä teette ottakaa

Puhujan aloittaessa ensimmäistä lausetta tulkki on vasta päättämässä edellisen puheosion tulkkausta. Tulkki aloittaa tulkkauksen puhujan kanssa lähes samanaikaisesti, mutta jää välittömästi jälkeen. Puhuja nostaa kädet ylös aloittaessaan toista lausettaan. Tulkki kirjoittaa tällöin vasta ensimmäistä lausetta. Näin ollen tulkkeen lukijalla ei vielä ole aavistustakaan, miksi puhuja nostaa kädet ylös. Puhujan ensimmäinen käsky (*vapauttaa kädet*) ei sekään sovi yhteen käsien noston kanssa. Tilanne on tulkkeen lukijalle varmasti hyvin hämmentävä. Voisi ajatella, että hän puhujan esimerkkiä seuraten kuitenkin nostaisi kätensä ylös ja tuntisi olonsa varmasti hyvin epämukavaksi huomatessaan, ettei puhuja tarkoittanutkaan tätä eikä muu yleisö tee näin. Toisaalta tilanne voi olla tulkkeen lukijalle viiveen vuoksi niin epäselvä, että hän ei ihmetykseltään reagoi mitenkään. Tarkasteltaessa tilannetta jälkeenpäin nauhoitteen pohjalta ei luonnollisesti voida tehdä varmoja päätelmiä yleisön tuntemuksista. Voidaan kuitenkin todeta, että esimerkkitilanteen viive haittaa tulkkeen ja eleiden ymmärrettävyyttä huomattavasti. Tulkkeen lukija voi toki seurata puhujan eleitä ja niiden perässä tulevaa tulkettta, mutta hänen keskittymistään varmasti häiritsee niiden eriaikaisuus. Tässä kohdin täytyy todeta, että samanaikainenkin tulkeen ja puhujan eleiden seuraaminen on vain kyseenalaisesti mahdollista. Voisi ajatella, että lukija voi joka tapauksessa seurata vain toista niistä. Jos tulke ja siihen kuuluvat eleet tulevat samanaikaisesti, on huomattavasti todennäköisempää, että lukija voi seurata eleitä, vähintäänkin ns. sivusilmällä.

Esimerkkitilanteessa tulkkeen viiveen syyksi voidaan katsoa puhujan liian nopea puhetahti tulkin kirjoitustahtiin nähden. Tulkki aloittaa puhujan kanssa samanaikaisesti, mutta viive venyy välittömästi useamman sanan mittaiseksi. Tilanteen loppuun tultaessa viive on noin kolmeen sanaa. Vaikka tulkki kirjoittaa kaksi sanaa väärin, viive ei kuitenkaan veny pidemmäksi. Tähän ovat syynä puhujan lauseiden välissä pitämät tauot. Lisäksi voidaan todeta tulkin tehneen oikean ratkaisun jättäessään virheelliset sanat tulkkeeseen sen sijaan, että olisi palannut korjaamaan ne.

Tilanteen loppuvaiheessa puhuja kehottaa yleisöä laittamaan ”irtiruuvatun” etusormen suuhun ja näyttää sen jälkeen, miten yleisö tämän teki.

Esimerkki 2 (Word)

Näyttäkääs uudelleen miten laitoitte sen näin justiin te laitoitte näin mitä varten.

turvaan suuhunne. näyttäkää uudelleen. te laitoitte näin,

Puhuja näyttää itse yleisölle, miten he toimivat tilanteessa laittamalla sormen suuhunsa. Tässä vaiheessa tulkki tulkkaa vielä edellistä osiota, jossa yleisöä kehotetaan laittamaan sormi suuhunsa ja sen jälkeen näyttämään uudelleen. Puhujan kommentti (*te laitoitte näin*) ja siihen liittyvä ele tulevat tulkkauksessa noin kahden kolmen sanan viiveellä, jota tässä kohdin voidaan jo pitää yleisöä hämmentävänä. Kun tulkki tulkkaa puhujan kommentin, puhuja ei elehdi mitenkään erityisesti. Lukijan on jälleen vaikea seurata tilanteen kulkua ja ymmärtää, mitä puhuja tarkoittaa.

Tarkasteltaessa tulkkauksen viiveen vaikutusta puhujan eleiden ymmärrettävyyteen voidaan siis huomata, että jo kohtalaisen lyhytkin viive haittaa tilanteen seuraamista. Sama koskee myös esimerkiksi puhujan kertomia vitsejä. Viiveen vuoksi tulkkeen lukijat eivät ymmärrä, miksi puhuja nauraa ja puhuja taas luulee, että kuulijat eivät ymmärrä hänen vitsiään. Seuraavassakin esimerkissä vuorovaikutus vaikeutuu viiveen vuoksi. Esimerkki on jo edellä käsitellyn Word-tilanteen alusta, jossa puhuja tahtoo yleisön leikkivän ja nostavan kädet ylös. Tilanteen alussa puhuja selittää, mitä yleisön tulisi tehdä.

Esimerkki 3 (Word)

Ja sitt mä ajattelin että ollaan vähän lapsellisia tässä alussa ja leikitään.

siksi ajatelin, että olalan lapsellisia ja

Vapauttakaa molemmat kädet.

leikitään. vapauttakaa molemmat kädet,

Tilanteen alussa tulkkeen viive on vain noin kaksi sanaa. Kun puhuja ehdottaa yleisölle leikkimistä, voidaan nauhalta selvästi nähdä ja kuulla, että hän sanoo tämän hieman leikkisästi ja odottaa yleisöltä hyväksyntää ilmaukselleen. Tulkkeen viive on tilanteessa kuitenkin jo venynyt noin viiteen kuuteen sanaan, ja yleisö voi lukea hauskan kohdan vasta huomattavasti myöhemmin eikä tästä syystä voi vastata puhujan hymyilyyn. Tämän seurauksena puhuja selvästikin hieman hämmästyy ja jatkaa tilanteessa nopeasti eteenpäin. Myös tässä esimerkissä tulkkeen viive selvästi vääristää tilannetta ja asettaa puhujan (ja yleisön) hieman epämukavaan asemaan.

Edellä mainitun kaltaisia tilanteita esiintyy myös KITU-tulkkauksessa. Seuraavassa esimerkissä puhuja kertoo Lapista ja havainnoi elein näkemiensä kivenlohkareiden korkeutta.

Esimerkki 4 (KITU)

semmosia tän kokosia kivenlohkareita Y: Joo. Mun mies sano koko ajan ONHAN siinä

etten nähnytmitään polkua. Siellä oli tämänkorkuisia kivenlohkareita

Tilanteessa puhuja nostaa kätensä suoraan eteenpäin rinnankorkeuteen näyttääkseen, minkä korkuisia kivenlohkareita hänen polullaan oli. Tässä vaiheessa tulkki on vielä pitkällä edellisen tilanteen tulkkauksessa. Viive on tilanteessa noin 5–6 sanaa, ja tulkkeen lukijat eivät varmastikaan ymmärrä puhujan eleitä, koska kivenlohkareet mainitaan ylipäätään ensimmäistä kertaa juuri tässä niiden korkeudesta puhuttaessa. Näin ollen tulkkeen pitkä viive on ymmärrettävyyttä haittaavaa. Se haittaa lukijoita yhtäältä puhujan elehtiessä: lukijat varmasti miettivät, mitä puhuja tarkoittaa ja miksi hän nostaa kätensä. Toisaalta viive aiheuttaa ymmärtämisvaikeuksia ja ylimääräisiä ponnisteluita myös silloin, kun tulkkeessa päästään kyseiseen kohtaan. Lukija huomaa nyt eleiden ja puheen yhteenkuuluvuuden, mutta

ei luultavasti enää tarkasti muista, miten puhuja oli tilanteessa elehtinyt eikä edes pysty tulkkeen seuraamiseltaan jakamaan huomiotaan tälle. Jos puhujan eleet ja tulke olisivat samanaikaisempia, puhujan olisi helpompi sisäistää ne molemmat. Esimerkkitilanteen loppuvaiheessa tulkki pystyy kirjoitusnopeudellaan ja puhujan tauot hyödyntämällä kirimään viivettä umpeen niin, että se on tilanteen lopussa noin kolme sanaa. Tilanteessa sanat ovat hyvin lyhyitä, siksi KITUn sanojenkerääjästä ei ole tulkille apua.

Jos tarkastellaan viivettä tulkin näkökulmasta ja pohditaan, miksi viive venyy näin pitkäksi, voidaan KITU-tilanteessa huomata viiveelle selkeä syy. Tilanteen alussa tulkki joutuu korjaamaan kirjoitustaan ja ajautuu näin puhujasta jälkeen, tämä siitäkin huolimatta, että puhuja puhuu hyvin rauhallisesti ja pitää taukoja. Avaan seuraavassa esimerkissä tilanteen ja kirjoitan sen, minkä nauhoitteessa voi nähdä tulkin kirjoittavan.

Esimerkki 5 (KITU)

S~~ielä on~~siellä on yhdessä kohdin se polku sellanen, etten nähnytmitään ~~mi~~polkua.

Esimerkissä tulkki siis palaa korjaamaan väärinkirjoittamaansa sanaa *sielä*. Tämän seurauksena viive venyy tulkkeessa ymmärrettävyyttä haittaavan pitkäksi. Tarkasteltaessa tulkin toimintaa voidaan todeta, että korjaus ei ollut välttämätön. Varmasti tulkkeen lukijat olisivat ymmärtäneet sielä-sanalla tarkoitettavan siellä. Voidaan siis ajatella, että kontrollin ja valitsemansa toimintatavan vuoksi tulkki joutuu hieman hankalampaan tilanteeseen viiveen pidentyessä.

Word-tilanteessa tulkki aloittaa kirjoittamisen puhujan kanssa lähes samanaikaisesti. Puheen edetessä voidaan huomata, että tulkin kirjoitusnopeus ei yksinkertaisesti ole puhenopeudelle riittävä. Tulkki tekee melko paljon kirjoitusvirheitä, joita hän ei kuitenkaan korjaa. Viive ei siis johdu tulkin kontrollista, kuten KITU-tilanteessa, vaan yksinkertaisesti puheen nopeudesta kirjotukseen verraten. Tilanteen edetessä tulkin aikapaine kasvaa. Tämän myötä myös tulkin kirjoitusvirheiden määrä kasvaa. Aineistosta voidaan siis havaita aikaisemmin kirjoitustulkkauksen tutkimuksissa todetusti (ks. esim. Laurén 2002), että viiveen mukanaan tuoma paine heikentää tulkkauksen ymmärrettävyyttä ja vaikeuttaa tulkin keskittymistä.

Tulkin prosessoinnin häiriintyminen pitkän viiveen vuoksi on nähtävissä seuraavassa esimerkissä.

Esimerkki 6 (Word)

että tunnette että nyt sen kohta sen pään saa irti. Ja sitten kun sitten kun se lähtee irti nostakaa se pää varovaisesti kainaloon tonne noin pankaa siihen kainaloon se ja sitten jatketaan.

Että tunnette et njyt kohta pää[tauko] n saa kirti ja jk´´ kun lähtee irti, nostakaa varovasti kainaloon.

Esimerkki on esimerkkien 2 ja 3 Word-tilanteen puolivälistä, jossa viive ja tulkin aikapaine ovat jo huomattavat. Lauseen alussa tulkki pitää häiritsevän pitkän tauon ennen kuin kirjoittaa ä-kirjaimen. Syyksi voidaan ajatella tulkin toimintakyvyn ylikuormittuminen pitkästä viiveestä johtuen. Tulkki pyrkii tilanteessa pienentämään viivettä poistamalla puheen osia. Tulkkeesta jää pois esimerkiksi toistoa (*kainaloon tonne noin pankaa siihen kainaloon*) puheen täytesanoja (*sitten*), tilanteisia kehotuksia (*jatketaan*) ja puheelle tyypillisiä pronomineja (*se*). Tilanteen lopussa viive on kasvanut kuitenkin noin 5–6 sanaan.

Yhteenveto viiveestä eleiden ja ilmeiden yhteydessä

Tarkasteltaessa viivettä Word-tulkkauksessa ja KITU-tulkkauksessa puhujan eleiden ja vastaavan kohdan tulkkeen samanaikaisuuden näkökulmasta ei aineistojen välillä ole havaittavissa huomattavia eroja. Esimerkkitilanteiden Word-tulkkauksesta mitatut viiveet eivät ole pidempiä (3, 2-3 ja 5-6 sanaa) kuin KITU-tilanteessa (5-6 sanaa), vaikka ennakkotietojen pohjalta voisi ajatella asian olevan toisin. Word-tulkkeen osittain lyhyempikin viive on kuitenkin puheen seuraamista enemmän häiritsevä kuin KITU-tilanteen pidempi viive. Tähän löytyy selitys tilanteiden sisällöstä: Word-tilanteessa puhuja pyytää yleisöä osallistumaan. Eleiden ymmärtäminen on tilanteeseen osallistumisen kannalta ehdottoman tärkeää. Näin ollen jo pienikin viive haittaa ymmärtämistä puhujan jatkuvasti elehtiessä. KITU-tilanteessa puhuja on vähäeleisempi, ja tilanne ei edellytä yleisöltä fyysistä osallistumista.

Kun tarkastellaan viiveen pituuden muutosta tilanteissa, voidaan todeta, että KITU-tilanteessa tulkin onnistuu pienentää viivettä loppuun tultaessa. KITU-tilanteessa viive ei siis haittaa tulkin työskentelyä eikä tulevan osion seuraamista. Word-tilanteessa tulkki taas ajautuu yhä kauemmaksi puhujasta.

Puhujan eleiden ja tulkkauksen epäsointu näyttää siis olevan ongelma, jota esimerkkiaineistossa ei voida ratkaista KITU-ohjelman kirjoitusta nopeuttavien ominaisuuksien avulla.

5.4 Kysymystilanteet

Viive on selvästi huomattavissa kysymys-vastaus-tilanteissa. Seuraavissa tilanteissa viive vaarantaa koko vuorovaikutuksen onnistumisen. Word-tilaisuudessa puhuja on pyytänyt yleisöä kirjoittamaan paperille kolme eläimen nimeä. Hän on antanut yleisölle vähän aikaa miettiä ja kysyy sitten, ovatko nämä jo valmiita.

Esimerkki 7 (Word)

Jokos ne on siellä. Kukaan ei uskalla vastata pelkää [on] ett joutuu
vappu: siihen tuleek ohta… jooko ne on siellä.. kukaan ei uskalla vastata
sanomaan [on] [on] mä en kysy.
kun pelkää että joutuu sanomaan..

Tilanteen alussa viive on noin viisi sanaa. Puhuja kysyy yleisöltä ovatko nämä jo valmiita. Yleisö ei vastaa. Yleisölle kysymys tulee noin viiden sanan viiveellä (puhujasta katsottuna tulkki on neljän sanan viiveen päässä, mutta tulkkaa tilanteessa ulkopuolisia kommentteja). Lähes välittömästi kysymyksen luettuaan yleisö vastaa moniäänisesti olevansa valmis. Puhuja ei huomaa tulkkeen viivettä ja tulkitsee yleisön vastaamattomuuden ujosteluksi eli ajattelee, että kukaan ei vain halua kertoa omia eläimiään. Hän toteaa huumorin valossa, että kukaan ei uskalla vastata ja sanoo samalla, että ei aio kysyä yksittäisiä vastauksia. Viimeinen lausahdus jää kokonaan tulkkaamatta.

Viiveen vuoksi kommunikaatio hankaloituu tässä lyhyessä esimerkkitilanteessa selvästi. Puhuja luulee, että yleisö ei halua osallistua. Näin ei kuitenkaan ole, yleisö vastaa valppaasti heti, kun näkee kysymyksen tulkattuna. Tässä kohdin tulee toki huomioida, että nähdessään kysymyksen, yleisö näkee lähes samanaikaisesti myös puhujan kommentin ujostelusta. Tämän voisi ajatella lisäävän yleisön halua vastata nopeasti. On kuitenkin selvää, että tilanteeseen ajaudutaan juuri tulkkauksen viiveen vuoksi.

Puhuja ei juuri huomioi tulkkeen etenemistä eikä näin ollen tässä esimerkkitilanteessakaan oivalla, miksi yleisö ei vastaa heti kysyttäessä. Pahimmillaan viiveen vuoksi vaikeutuneesta kommunikaatiosta voi olla puheen jatkuessa monia seurauksia. Puhuja voi luulla, että yleisöä ei kiinnosta ”leikkiä”, koska kukaan ei vastaa hänen kysymyksiinsä. Lukijat taas saattavat ajatella puhujan pitävän heitä liian hitaina ja siksi kiirehtiä seuraavissa kysymystilanteissa. Puhuja, kuten yleisökin, tietää, että tilaisuus tulkataan. Tämä varmasti jossain määrin lieventää yleisön reaktioita, koska he luultavasti huomaavat väärinkäsityksen johtuvan tulkkeen viiveestä. Toisaalta yleisö voi odottaa, että puhuja huomioisi tulkkauksen paremmin esityksessään.

Videotallenteelta voidaan huomata, että viiveellinen tulkkaus juontuu jo edellisestä tulkkauskokonaisuudesta. Puhuja pyytää yleisöä kirjoittamaan eläimet paperiin ja jää hiljaa odottamaan. Samalla tulkki huomauttaa avustajalle piirtoheittimen ”rätisevän” liiaksi. Avustaja sammuttaa piirtoheittimen, ja puhuja kommentoi tätä. Tulkki päättää tulkata kommentit yleisölle, ja samalla puhuja aloittaa esimerkkitilanteen kysymällä, onko yleisö valmis. Kirjoitustulkkauksen ohjeiden mukaan tulkin tulisi tulkata kaiken. Toisaalta kuitenkin ympäristön äänet, jotka eivät varsinaisesti kuulu osaksi tapahtuman tai viestinnän kulkua, voidaan jättää tulkkaamatta. Esimerkkitilanteessa tulkki tulkkaa kaiken ja ajautuu siksi varsinaisen puhetilanteen tulkkauksessa liian pitkän viiveen päähän puhujasta. Näin ollen voidaan todeta, että tulkin virheellinen toimintatapa johtaa tilanteessa tulkkauksen epäonnistumiseen.

Viiveen kuormittaessa tulkkia ja tulkin ajautuessa aina vain kauemmaksi puhujasta tulkki pyrkii pienentämään viivettä jättämällä osia puheesta tulkkaamatta. Hän jättää pois puhujan kommentin (*mä en kysy*), jolla puhuja tahtoo sanoa yleisölle, että ei aiokaan kysyä yksittäisiä vastauksia. Tämän voidaan ajatella vääristävän puhujan tarkoitusta yleisön silmissä. Puhuja halusi tällä kommentilla nimenomaisesti vapauttaa tilannetta, koska luuli, että yleisö ujosteli

kertoa omat vastauksensa. Tulkin jättäessä kommentin pois yleisö ei näe sitä ja saattaa ajatella joutuvansa vasten tahtoaan kertomaan vastauksensa muille.

Edellä esitellyssä tilanteessa viive venyy liian pitkäksi ja haittaa näin tulkkeen ymmärrettävyyttä. Tulkki pyrkii korjaamaan virheensä jättämällä osia puheesta pois. Tämä osoittautuu kuitenkin vääräksi korjaustavaksi ja sen voidaan ajatella entisestään vaikeuttavan kommunikaatiota. Parempi vaihtoehto viiveen lyhentämiseksi olisi tässä tilanteessa ollut tiivistää puhujan kommenttia (*kukaan ei halua sanoa*) ja tulkata sitten lyhyesti myös puhujan kommentti (*en mä kysy*). Seuraavan tulkkausosion tulkki joutuu aloittamaan noin kuuden sanan viiveellä.

Myös seuraavassa Word-tulkkauksen kysymys-vastaus-tilanteessa voidaan selvästi huomata, miten viive vaikeuttaa kommunikaatiota puhujan ja yleisön välillä. Puhuja kysyy kuulijoilta, katsoivatko he edeltävänä iltana tiettyä televisio-ohjelmaa.

Esimerkki 8 (Word)

Satuitteko nä- katsomaan eilen illalla A-piste. [tauko] Katsoiko kukaan semmosta ykkösen
korvien takana, etät pystyy ratkaisemaan elämän ongelmia
ohjelmaa kun A-piste. Siellä lähti se toimittaja siitä että mikä metakka on pidetty näistä paviaaneista ja heti kun
ja katsoiko kukaan eilen tv:stä sell kuin A .

Jo esimerkkitilanteen alussa tulkkeen viive on noin yhdeksän sanaa. Puhuja kysyy yleisöltä, katsoiko kukaan edellisenä päivänä A-piste-ohjelmaa ja jättää kysymyksen jälkeen yleisölle aikaa vastata. Koska vastauksia ei tule, puhuja tarkentaa kysymystään ja kuvailee A-piste-ohjelmaa paremmin. Tässä vaiheessa hän ilmeisesti on päätellyt, että kukaan ei katsonut kyseistä ohjelmaa, koska yleisö ei millään tavoin viesti tuntevansa sitä. Näin ollen puhuja alkaa selittää ohjelman sisältöä. Puhujan esittäessä kysymyksensä tulkkeen viive on yhdeksästä kymmeneen sanaa. Tulkki on vielä pitkällä tulkkaamassa edellistä osiota. Vielä puhujan tarkentavankin kommentin aikana tulkki kirjoittaa edellistä puheosuutta. Yleisön nähdessä puhujan kysymyksen tämä on jo seuraavassa osiossa ja kertoo itse ohjelmasta.

Yleisölle ei jäänyt laisinkaan mahdollisuutta vastata kysymykseen ja luultavasti he olettivatkin kysymyksen olleen enemmän retorinen. Kuten aikaisemminkin viiveen haitatessa

kysymys-vastaus-tilanteita puhuja saattaa olettaa, että yleisö ei tunne ohjelmaa tai ei yksinkertaisesti halua osallistua tilanteeseen. Puhuja saattaa siten tehdä vääriä johtopäätöksiä yleisön tietotasosta tai tulkita yleisön reagoimattomuuden kautta oman puheensa vähemmän mielenkiintoiseksi. Yleisöä sen sijaan voi häiritä kuva puhujan liian kovasta vauhdista.

Tässäkin esimerkkitilanteessa tulkkeen ymmärrettävyys vaikeutuu viiveen vuoksi. Tilanteen viive juontaa juurensa jälleen siitä, että tulkki ei ehdi kirjoittaa puhujan puheen tahdissa. Lisäksi hän tekee tulkatessaan joitakin korjauksia, jotka kasvattavat viivettä huomattavasti, mutta ovat tärkeydeltään kyseenalaisia. Tulkki korjaa aloittamansa voidaan-sanan puhujan käyttämään pystyä-sanaan. Tämänkaltaiset korjaukset eivät ole tulkkauksen ymmärrettävyyden kannalta kovinkaan oleellisia, voidaan-sana ei toki merkitykseltään täysin vastaa pystyä-sanan, mutta tässä tilanteessa parempi ratkaisu olisi ollut jatkaa tulkkausta kyseistä sanaa korjaamatta.

Esimerkkitilanteen lopussa on jälleen nähtävillä merkkejä tulkin prosessointikyvyn ylikuormittumisesta suuren informaatiomäärän vuoksi. Tulkki pitää huomattavan pitkän tauon, ennen kuin kirjoittaa A-piste-sanan. Voidaan olettaa, että tauko johtuu tulkin prosessointikyvyn ylikuormittumisesta tai siitä, että hän on unohtanut kyseisen erisnimen. Molempien vaihtoehtojen aiheuttaja on liian pitkäksi venynyt viive. Esimerkkitilanteen loppuun tultaessa tulkkeen se on edelleen noin yhdeksän sanaa. Tulkki pystyy kuitenkin puhujan tauon aikana kuromaan viivettä umpeen ja aloittamaan seuraavan osuuden tulkkaamisen ongelmitta.

KITU-tulkkaus ei eroa kysymystilanteiden viiveen suhteen Word-tulkkauksesta. Ensimmäisessä esimerkissä puhuja kysyy yleisöltä, onko joku ollut Olavinlinnassa. Tulkkeen viiveen vuoksi puhujan kaksi peräkkäistä kysymystä muuttuvat tässäkin enemmän retorisiksi.

Esimerkki 9 (KITU)

Onko teistä joku ollu Olavinlinnassa sillon kun siell on paljo muitakin ihmisiä.

Onko teistä joku ollut Olavinlinnassa? Silloin, kun siellä

Tulkki aloittaa kirjoittamisen puhujan kanssa lähes samanaikaisesti. Viive kasvaa kuitenkin jo ensimmäisen lauseen aikana niin suureksi, että se hankaloittaa kommunikaatiota ja puheen

seuraamista. Puhuja kysyy yleisöltä, onko kukaan ollut Olavinlinnassa, ja koska vastausta ei kuulu, hän päättää tarkentaa kysymystään toisella. Tilanne kärsii viiveestä, joka ei kuitenkaan ole kuin noin kahden sanan mittainen. On siis aina tapauskohtaista, miten pitkä viive on tulkkeen ymmärrettävyydelle vahingollinen.

Viiveen voidaan todeta esimerkkitilanteessa johtuvan puhtaasti tulkin kirjoitusnopeuden ja puhujan puhenopeuden välisestä erosta. Ennen tilanteen alkua puhuja piti melko pitkän tauon, näin ollen tulkin oli mahdollista aloittaa uusi kappale puhujan kanssa lähes simultaanisti. Tilanteen loppuun tultaessa viive on noin neljä sanaa. Viimeisessä lauseessa, viiveen ollessa noin neljä sanaa, tulkin on mahdollista kiriä viivettä hieman umpeen KITUn sanojenkerääjän avulla.

Esimerkki 10 (KITU)

Tosi vaikee mennä niitä portaita ja niit epätasasia pihakivityksiä tai kiveyksiä.

Edellä olevassa lausahduksessa tulkki pystyy lyhentämään kirjoitettavan tekstin määrään, koska epätasaisia-sana on jo tallentunut KITUn muistiin. Tulkin kirjoitettua *epäta* ohjelma hakee muististaan mahdollisen lopputaivutuksen. Tulkin on jopa mahdollista tässä ajallisesti rajatussa tilanteessa korjata KITUn väärin tarjoama sanan pääte, kirjoittaa oikea pääte KITUn antaman sanan alkuosaan ja sen jälkeen kirjoittaa lause loppuun. Nämä kaikki vaiheet esitettäessä tulkin toiminta näyttää seuraavanlaiselta:

ja epätasai~~set~~sia pihakiveyksiä!

Lukijan näkökulmasta tarkasteltuna on tuskin häiritsevää, että tulkki joutuu korjaamaan KITUn tarjoaman päätteen, koska tilanne on muuten virheetön. KITU-ohjelmasta ei tässä esimerkkitilanteessa ole hyötyä tulkkeen viiveen estämiseksi, se mahdollistaa kuitenkin puhujan pitämän tauon kanssa tulkkauksessa tavoiteltavan, puhujan kanssa lähes samanaikaisen tilanteen päättämisen.

Toisessa KITU-tulkkauksen kysymystilanteessa viiveen vaikutus tulee esille vielä selvemmin. Puhuja muistelee menneitä aikoja ja kysyy sitten yleisöltä, onko tällä samantapaisia muistoja.

Esimerkki 11 (KITU)

Onks teillä tämmönen kokemus. Joo. Joo. Onko vessan oven tämä lukko kii se on sieltä luuta oven päälle ja siitä tiedettiin, ettei olla kotona. Onko teillä tällaisia kokemuksia?

Tulkkeen viive on ennen varsinaista kysymystä pitkä, noin yhdeksän sanaa. Kun tulkki ehtii kysymykseen asti, puhuja ja kuuleva yleisön osa ovat jo pitkällä keskustelu- ja kommentointivaiheessa. Viive on tässä vaiheessa noin 13 sanan mittainen. Tulkkeen lukijat ovat luonnollisesti osittain tai täysin riippuvaisia tulkkeesta eivätkä siksi voi osallistua keskusteluun, ennen kuin kysymys on heille tulkattu. Tällöin kuitenkin puhuja siirtyy jo seuraavaan vaiheeseen puheessaan. Tulkkeen lukijat ovat varmastikin hieman ärsyyntyneitä, koska kokevat, että puhuja ei anna heille aikaa vastata kysymyksiin. Toisaalta he näinkin selvästi viiveestä johtuvassa tilanteessa varmasti pitävät tulkkia syyllisenä siihen, että eivät voi muiden kanssa samanaikaisesti osallistua tilanteeseen.

Jos ajatellaan tilanteen jatkoa, sekin voi johtaa tulkkeen lukijat epämiellyttävään tilanteeseen: lukijat mahdollisesti vastaavat kysymykseen silloin, kun puhuja on jo jatkanut eteenpäin. Tämä luonnollisesti hämmentää tilannetta kaikkien osallistujien näkökulmasta. Tilanteen lopussa tulkkeen viive on edelleen noin neljä sanaa. Puhujan pitämän tauon aikana ja poistojen avulla (esimerkissä näkyvät yleisön keskustelut) tulkin onnistuu kuitenkin aloittaa seuraava osio jälleen lähes simultaanisti.

Edellä kuvatussa tilanteessa puhe on kestänyt noin 15 minuuttia. Tulkit vaihtavat vuoroa kyseisen tilanteen jälkeen. Näin ollen voidaan pohtia, johtuiko pitkä viive ja tilanteen epäonnistuminen siitä, että tulkki oli väsynyt eikä siksi pystynyt prosessoimaan riittävän nopeasti. Voidaan myös ajatella tulkkien ennalta sopineen vaihdon 15 minuutin kohdalle. Näin ollen kirjoittavan tulkin keskittyminen saattoi lopussa jo herpaantua, ja viive myös tästä syystä kasvaa.

Yhteenveto viiveestä kysymystilanteissa

Viive haittaa kysymystilanteissa niin Word- kuin KITU-tulkkeessakin. Viive on pidempi KITU-tilanteessa (4–13 sanaa) kuin Word-tilanteessa (5–9 sanaa). Kysymystilanteissa viive

aiheuttaa erityisen suuren väärinymmärtämisen riskin puhujan ja yleisön välillä. Viive hankaloittaa täysin tulkkeen varassa puhetta seuraavien keskusteluun osallistumista ja kysymyksiin vastaamista. Tämä saattaa hankaloittaa heidän asennoitumistaan myös tulkkia kohtaan, koska hänet voidaan kokea tilanteessa syylliseksi viiveen venymiseen. KITU mahdollistaa molemmissa tarkastelluissa esimerkeissä viiveen poistamisen seuraavan tilanteen alkuun tultaessa.

5.5 Viive yleisön osallistumisen esteenä

Tulkki pyrkii välittämään tulkkeen lukijoille saman informaation, jonka alkuperäisen puheen kuulijat vastaanottavat, heidän kanssaan samanaikaisesti. Kirjoitustulkkeen liian pitkä viive asettaa kuuroutuneet tulkkeen lukijat puhujaan ja huonokuuloisen yleisöön nähden hankalaan asemaan. Yleisön mahdollisuus kommentoida ja esittää kysymyksiä vaikeutuu seuraavissa esimerkeissä puheen ja tulkkeen eriaikaisuuden vuoksi.

Puhuja on kertonut lyhyen vertauskuvallisen tarinan ja odottaa yleisön kommentteja. Puhujan aloittaessa kertomuksen viive on noin kolme sanaa ja ennen esimerkkitilannetta se on venynyt jo noin kahdeksaan sanaa.

Esimerkki 12 (KITU)

Tää on tarina Kristo Fooruksesta Kristuksen kantajasta.
hän tuli vastarannalle, hän huomasi kantaneensa Kristusta. Tämä oli tarina
Y:Must se oli hyvä vertaus. **R: Ennen kuin kukko laulaa.**
Kristoforuksesta, Kristuksen kantajasta. Päivi: Se oli hyvä vertaus.

Puhuja päättää kertomuksensa paljastamalla, kenestä tarinassa oikeastaan oli kyse. Sen jälkeen hän odottaa yleisöltä kommentteja tai hyväksyntää. Tulkki on tässä vaiheessa kuitenkin vasta tulkkaamassa edellä olevaa lausetta, ja viive on 12 sanaa. Puhuja koittaa kommenttien puuttuessa vielä kerran koota tarinan yhteen. Tulkki on samaan aikaan päässyt tarinassa loppuun eli siihen kohtaan, jossa puhuja odotti yleisön reaktiota. Odotusten mukaisesti yleisö reagoi heti tulkkeen luettuaan (sanomalla esimerkiksi *must se oli hyvä vertaus*). Puhuja on kuitenkin jo valmistautunut jatkamaan seuraavaan osioon ajateltuaan, että

yleisö ei kertomusta sen kummemmin kommentoinut. Siksi yleisön kommentit jäävät taka-alalle ja huomiotta. Tilanteen voidaan katsoa epäonnistuneen tulkkeen liian pitkäksi kasvaneen viiveen vuoksi. Yleisö ei saa ääntään kuuluviin oikeassa kohdassa, koska puhuja ei huomaa, että tulkki ei hänen lopettaessaan ole vielä samassa vaiheessa. Tilanteen loppuun tultaessa viive on noin yhdeksän sanaa, ja tulkki joutuu aloittamaan seuraavankin puhetilanteen huomattavalla viiveellä.

Tulkkeen viive on pitkä jo edellisessä puheosuudessa, ja puhujan verrattain nopean ja spontaanin hetkellisen puhetyylin vuoksi tulkki ajautuu vielä edemmäksi. Osuudessa esiintyy myös melko paljon uusia erisnimiä, jotka kuormittavat tulkin työmuistia ja prosessointia. Tämän voidaan osaltaan katsoa pidentävän viivettä. KITUn muistista tulee tässä tilanteessa tulkille vain muutama sana valmiiksi kirjoitettuna. Näin ollen KITU-ohjelma ei tässä esimerkkitilanteessa paranna tulkkeen ymmärrettävyyttä.

Seuraavassa Word-tilanteen esimerkissä puhuja joutuu viiveen vuoksi epämukavaan asemaan ja saattaa tuntea, että hänen viestiään ei ole ymmärretty lainkaan tai että se on väärinymmärretty. Puhuja kertoo esimerkissä omakohtaisesti siitä, miltä tuntuu kaatua maahan ihmisten tuijottaessa.

Esimerkki 13 (Word)

viimenenkin järjen hiven tipahtanu. Päätin että en tee enää toiste sitä
mua monttu auki että no nyt siltä mummulta on että vimeinenkin
siitä ei ollu yhtään hyötyä. Sitt tämmönen kestää oloa
järje hiven on tipahtanut. En tee toiste.

Tilanne alkaa jo hyvin pitkällä, yhdeksän sanan viiveellä. Edellä olevan lausahduksen sanottuaan puhuja nauraa kertomukselleen ja jää selvästikin odottamaan yleisöltä jonkinlaista kommenttia. Tulkki on kuitenkin tilanteessa pitkän viiveen päässä puhujasta, ja näin ollen tulketta seuraava yleisö ei voi vielä kommentoida puhujan toiveen mukaan. Puhuja kokoaakin vielä kerran yhteen, mitä halusi sanoa ja jatkaa sitten eteenpäin ilman yleisön kommentteja.

Sitten kun puhujan hauska kertomus on tulkattu, voi yleisöstä kuulla puhujan odotusten mukaisia kommentteja. Nämä tulevat kuitenkin viiveen vuoksi liian myöhään. Puhuja varmastikin tuntee olonsa tällaisessa tilanteessa epämukavaksi, koska ei huomaa yleisön hiljaisuuden johtuvan viiveestä. Yleisö sen sijaan ei yhtäältä vielä ymmärrä, miksi puhuja nauraa ja ehkä kummeksuu huomatessaan tämän odottavan ilmeen. Toisaalta eleitä sisältävien tilanne-esimerkkien kaltaisesti yleisö toimii tässäkin liian myöhään, mikä taas saattaa heidät muiden osallistujien silmissä ehkä epämiellyttävään asemaan.

Lopussa tulkki pystyy puhujan pitämän tauon ansiosta kirimään viiveen noin kolmeen neljään sanaan. Tulkki pyrki lyhentämään viivettä tilanteen aikana myös tiivistämällä tulketta ja tulkkaamalla puhujan lausahduksen *päätin että en sitä enää toiste siitä ei ole mitään hyötyä* lyhyesti *en tee sitä toiste*. Tulkkeesta käy tiivistetysti, mutta hieman tylymmin kuin puheesta ilmi se, mitä puhuja halusi sanoa. Se, että ”teosta ei ollut hyötyä”, selviää jo puhujan kertomuksesta. Näin ollen voidaankin todeta tulkin toimineen tilanteessa oikein. Viiveen venyminen seuraavaan puheosioon tultaessa olisi luultavasti hankaloittanut kommunikaatiota enemmän kuin tulkin kirjoitustulkkauksen ohjeiden mukaisesti lyhentämä viesti.

Seuraava esimerkki on aivan Word-tulkkaustilanteen lopusta, jossa puhuja lopettaa esitelmänsä ja yleisö lähtee tauolle.

Esimerkki 14 (Word)

Just nyt on prikulleen se aika kun oli se pikku paussi.

jos nyt.. on prikulleen se aika kun oli se pikku paussi….

Tilanteen alussa tulkkeen viive on vain noin puolitoista sanaa. Vaikka esimerkkilauseen sanat ovat lyhyitä ja näin ollen nopeasti kirjoitettavia, pidentyy tulkkeen viive noin neljään sanaan lauseen loppuun tultaessa. Kun puhujaa kuunteleva osa yleisöä kuulee, että nyt on tauon aika, voi nauhoitteelta kuulla välitöntä tuolien liikuttelua. Tulkkeen lukijat sen sijaan voivat lukea kyseisen kehotuksen vasta, kun muu yleisö on jo lähtövalmisteluissa. Tilanteessa verrattain lyhyt viive voi asettaa tulkkeen lukijat muuhun yleisöön nähden hankalaan asemaan. He tuntevat olonsa varmasti epämukavaksi, koska muut nousevat yhtäkkiä ylös. Luultavasti kellonaikaa seuraamalla tulkkeen lukijatkin voivat päätellä nyt pidettävän tauon myös ilman

kyseistä kehotusta. He joutuvat tässä tilanteessa kuitenkin samanaikaisesti hämmästelemään muiden käytöstä, tekemään ratkaisunsa samanlaisesta toiminnasta sekä seuraamaan tulketta saadakseen tukea päätökseensä.

Yhteenveto viiveestä yleisön osallistumisen esteenä

Viive vaikeuttaa yleisön osallistumista tilanteeseen kummassakin tarkastellussa puheessa. KITU-tulkkeen viive venyy noin 12 sanan mittaiseksi, kun Word-tulkkeissa viive on 9 ja 1,5 sanaa. KITU ei helpottanut esimerkkitilanteessa tulkkausta, vaan tulkki joutui aloittamaan seuraavankin tilanteen huomattavalla viiveellä. Word-tulkki sen sijaan jätti onnistuneesti puheen osia pois ja pystyi lyhentämään viiveen 3–4 sanaa. Tarkastelluissa tilanteissa viive oli molemmissa tulkkauksissa pitkä. Tälle löytyy syy puhujien esitystavoista. Puhujat kertoivat omakohtaisia tai muuten mielenkiintoisia tarinoita, ja puhenopeus oli molemmissa tilanteissa melko kova. He eivät myöskään pitäneet taukoja, joilla näyttää olevan erittäin suuri merkitys tulkkeen viiveen lyhentämiseksi.

5.6 Viive strategisena ratkaisuna

Viive on yksi simultaanitulkin käytössä olevista tulkkausstrategioista (ks. esim. Kalina 1998; tämän työn luku 4.6). Tämä tutkielman aineison perusteella näin näyttää olevan myös kirjoitustulkkauksessa. Ensimmäinen esimerkki on Word-tilanteen alusta, jossa puhuja määrittelee käyttämänsä voimaantumisen käsitteen.

Esimerkki 15 (Word)

Ja halusin lähteä liikkeelle tästä niin kuin otsikko oli tästä voimaantumisesta

ja halusin lähteä liikkeelle niin kuin otsikko oli,,

ja kertoa mitä se tarkoittaa. (Tauko) Sehän tarkoittaa vammaisen henkilön

voimaantumisesta jua kertoa, mitä se tarkoittaa. se tarkoittaa.

itsemääräämisoikeutta. Oikeutta vaikuttaa omaan kohtaloonsa, omaan käsittelyynsä

= , oikeutta vaikuttaa omaan kohtaloonsa,

siitä mitä tapahtuu. (Tauko) Samalla se on itsetuntoa eli sitä että minä koen

aomaan käsittelyynsä siitä mitä tapahtuu.

Jo ensisilmäyksellä voidaan nähdä, että esimerkkitilanteessa tulkki pitää tavallista pidemmän tauon kesken tulkkauksen. Puhuja kertoo haluavansa aluksi selittää voimaantumisen käsitteen ja aloittaa sitten selityksensä. Tilanteen litteraatiosta ja nauhoitteesta voidaan selvästi todeta, että tulkki jättäytyy tämän kuultuaan tarkoituksellisesti puhujasta jälkeen. Hän tulkkaa *se tarkoittaa*, pitää tauon ja tulkkaa sitten yhtä kuin –merkin, jotta tulkkeen seuraaminen ei häiriintyisi liian pitkästä tauosta. Kun tulkki on saanut tarvitsemansa määrän informaatiota, hän määrittelee voimaantumisen käsitteen. Tässä tilanteessa tulkki siis valitsee viiveen tulkkausstrategiakseen ja tulkkaa vastaanottamansa informaation tiivistetyssä muodossa.

Tulkin valinnan strategisuus on todettavissa siitä, että tulkki ei tilanteen alussa eikä käsitteen selittämiseen tullessaan ollut puhujasta pitkän viiveen päässä. Tilanteen alussa tulkki aloittaa puhujan kanssa simultaanisti, ja viive pysyy koko tilanteen ajan noin kahdesta kolmeen sanan mittaisena. Näin ollen voidaan sulkea pois se vaihtoehto, että tulkkeen tiivistäminen olisi sattumanvarainen hätäratkaisu tulkin jäätyä puhujasta jälkeen.

Myös KITU-tilanteessa tulkki käyttää viivettä strategisesti. Tarkemmin pohdittuna, tulkki valitsee viiveen strategiakseen lähes aina turvautuessaan KITUn tarjoamiin sanavaihtoehtoihin. Seuraava esimerkki on tilanteesta, jossa puhuja kertoo Kristoforoksen tarinan.

Esimerkki 16 (KITU)

Päivänä muutamana siihen tuli sitte tämmönen pieni poika ja hän kysyi Kristo
harteille ja kantoi. Päivänä muutamana tuli pieni poika ja kysyi

Foorukselta voisitko kantaa minut yli.

Kristoforukselta:

Kristo Foorus katto no, tommonen poika nyt menee tosta heittäen yli.

"Voitko kantaa minut yli?

Ennen esimerkkitilannetta puhuja kysyy yleisöltä, onko tämä kuullut tarinan Kristoforoksesta. Kristoforoksen nimi on siis esimerkkitilanteeseen tultaessa jo kertaalleen tulkattu ja tallennettu KITUn muistiin. Tilanteen alussa tulkkeen viive on noin kolme sanaa, eikä se haittaa tulkkeen ymmärrettävyyttä. Viive pysyy lyhyenä koko ensimmäisen lauseen ajan. Tultaessa erisnimeen tulkki kirjoittaa kaksi ensimmäistä kirjainta ja odottaa, että KITU tarjoaa hänelle sanan loppuosan. Näin tapahtuukin, tulkki valitsee KITUn antaman sanamuodon, *Kristoforoksesta*, ja korjaa päätteen oikeaksi. Tulkkeen viive venyy tässä kohdin selvästi pidemmäksi kuin tilanteessa muuten, noin viiteen sanaan. Tulkki tekee tietoisen valinnan ja päättää hyödyntää KITU-ohjelmaa. Samalla hän myös valitsee viiveen tulkkausstrategiakseen. Tulkin valinta osoittautuu oikeaksi ja hän pystyy KITUn muistin avulla kuromaan sen käytöstä syntyneen viiveen lähes välittömästi umpeen.

KITU-tulkkeessa on huomattavissa joitakin viiveeseen vaikuttavia seikkoja, jotka johtuvat ohjelman käytöstä ja joita ei siksi esiinny Word-tulkkeessa. Ohjelman automaattinen sanojenkerääjä tallentaa kuusi- tai kahdeksankirjaimiset tai sitä pidemmät sanat muistiin. Tulkki olettaa seuraavassa esimerkkitilanteessakin näin tapahtuvan.

Esimerkki 17 (KITU)

ja kirkoissa on semmoset epätasaset kivistä rakennetut askelmat joita on tosi

ja kirkoissa on semmoiset epätasaiset kivistä rakennetut

vaikea nousta.

askelmat, joita on tosi vaikea nousta.

Tää oli kanss semmonen hetkellinen välähdys ett hei, täst

Tämä oli myös semmoinen hetkellinen

menee portaat ylös ja siellä näkyy taivas.

välähdys, että hei, tässä menee portaat ylös ja siellä

Siell näkyy lipputangot

näkyy taivas. Siellä näkyi lipputanko

Tulkki on kirjoittanut esimerkkitilanteen alussa yhdeksänkirjaimisen semmoiset-sanan kertaalleen. Seuraavassa lauseessa puhuja käyttää jälleen semmoinen-sanaa, ja tulkki tulkkaa sen. Tulkin toiminta avatussa muodossa näyttää seuraavalta:

~~sesm~~semmoinen

Voidaan siis todeta, että tulkki luottaa tilanteessa KITUun ja odottaa kirjoitettuaan ensimmäiset kirjaimet s ja e, että KITU tarjoaisi semmoiset-sanaa hänen käyttöön. Näin ei kuitenkaan tapahdu, ja tulkkeen viive kasvaa muutamalla sanalla. Tulkki selvästikin hämmästyy ja pyrkii korjaamaan virheellisesti kirjoittamaansa muuttamalla e-kirjaimen m-kirjaimeksi ja vasta sitten kirjoittamalla itse semmoinen-sanan. Esimerkkitilanteessa KITU-ohjelman virhe aiheuttaa tulkkeen viiveen pitenemisen.

Syytä siihen, miksi KITU ei tässä esimerkkitilanteessa tarjonnutkaan sanaa muististaan, ei aineiston eikä KITUn käyttöohjeiden pohjalta voida selvittää. Tulkkeen viivettä tutkittaessa tärkeää on todeta, että KITU-ohjelman käyttö saattaa tietyissä tilanteissa aiheuttaa tulkkeen viiveen pidentymistä. Tämä korostuu entisestään, jos tulkki luottaa KITU-ohjelmaan täysin ja hämmästyy sen toimimattomuutta. Tämänkaltaista viivettä ei esiinny Word-tulkkeessa, jossa tulkilla ei ole käytettävissään erityisiä apuvälineitä.

5.7 Viive ja tulkeen virhemäärä

Tarkastelen lopuksi viiveen vaikutusta tulkkeeseen virhemäärän osalta. Erityisesti pyrin selvittämään, miten viive vaikuttaa tulkin toimintaan virhemäärän kannalta, ja eroaako pitkän viiveen tulke tulkkeesta, jossa viivettä ei ole lainkaan tai se on lyhyt. Esittelen molemmista tulkkeista kaksi tilannetta, joista toinen on viivetilanteesta ja toinen tilanteesta, jossa viive ei aiheuta ongelmia.

Tarkasteltaessa Word- ja KITU-tulketta kokonaisuudessaan voidaan huomata eräs merkittävä ero niiden välillä: Word-tulkkeessa tulkin virhemäärä on silminnähden suurempi kuin KITU-tulkkeessa. Virheillä tarkoitetaan tässä analyysissä kaikkia tulkin tekemiä kirjoitusvirheitä. Vertaan seuraavaksi tulkkeiden virhemäärää kummassakin tulkkeessa pistokoemaisesti valitussa tilanteessa. Esimerkeissä virheet, jotka tulkki korjaa on **lihavoitu** ja ~~**yliviivattu**~~. Virheet, jotka jäävät tulkkeeseen on **lihavoitu** ja ***kursivoitu***.

Esimerkki 18 (Word – lyhyt viive)

Yks hyvä esimerkki sokeista alueista on kun - mikäs se olikaan se tele- kymphetkinen Napakymppi. Meill oli semmonen ohjelma televisiossa kun Napakymppi ja kun niilt ihmisiltä kysy ett minkälaisia ne on niin joka ainoa sanoi että hän on huumorintajuinen. Ja mä oon sataprosenttisen varma että niist ei toinen puolikaan edes olleet huumorintajuisia. Mutt ei ne näe itse sitä että minä en oo huumorintajuinen toinen hoksaa että ja että höpö höpö. Kyllähän sitä jokainen osaa vitsille nauraa ja toisten mukana nauraa mutta se ei ole samaa kuin olla huumorintajuinen.

yksi ***y***hyvä esim sokeista alueista, on kun…., mikäs se olikaan … tv… napaky~~y~~m***m***pi oli sell ohj~~.~~ tv:ssa ja kun ihmisiltä kysy***u***i että mill ne on **j**niin jo**akinsen**kainen s~~na~~anoi että on huumorintajuinen ja olen varma, ettei kaikki***i*** o**lelet**lleet mutta ei näe sitä itse, ettei ole, ja toinen sen hoksaa.. että höpö höp**l**.. kaik***i***i osaa toisten muk***i***aan nau~~ta~~raa mutta ei ~~o~~se ole samaa kuin olla huum.tajuinen.

Edellä olevassa esimerkissä lyöntien määrä on 395. Virhelyöntejä tulkki tekee 26. Näin ollen tilanteen prosentuaalinen virhemäärä on 6,58 %.

Esimerkki 19 (KITU – lyhyt viive)

Tää oli kanss semmonen hetkellinen välähdys ett hei, täst menee portaat ylös ja siellä näkyy taivas. Siell näkyy lipputangot ((naurua)) jos ootte oikeen tarkkoja niin sie näkyy lipputanko. Niitä portaita nousen. Onko teistä joku ollu Olavinlinnassa sillon kun siell on paljo muitakin ihmisiä. Tosi vaikee mennä niitä portaita ja niit epätasasia pihakivityksiä tai kiveyksiä.

Tämä oli myös s~~mmo~~emmoinen hetkellinen välähdys, että hei, tässä menee portaat ylös ja siellä näkyy taivas.

Siellä näkyi lipputanko heh heh.
~~TJ~~Jos oikein tarkkoja olette! Sie~~lä nä~~llä näkyy~~.(-)~~ lipputanko.

Mitä portaita nouset.

Onko teistä joku ollut Olavinlinnassa?
Silloin, kun siellä on paljon muitakin ihmisiä? Tosi vaikea mennä niitä portaita ja epätasai~~set~~sia pihakiveyksiä!

KITU-tulkkaustilanteessa lyöntien määrä on 375 ja virheiden määrä 14. Näin ollen virheprosentiksi muodostuu 3,7 %.

Edellä olevien esimerkkien perusteella Word-tulkkeen virhemäärä on siis 2,88 prosenttiyksikköä suurempi kuin KITU-tulkkeen. KITU-tulkki tekee 43 % vähemmän virheitä kuin Word-tulkki. Tulkkeen ymmärrettävyydelle ja luettavuudella tämä on jo huomattava ero, ja tarkasteltaessa esimerkkiä 18 voidaankin huomata, että virheiden määrä varmasti jossain määrin haittaa tulkkeen seuraamista. Tulkki palaa seitsemässä kohdassa takaisin korjaamaan virheitä. Sen lisäksi hän tekee seitsemän virhettä, joita ei korjaa vaan jatkaa tulkkausta. On sitten eri asia, missä määrin kyseisen kaltaiset virheet haittaavat tulkkeen lukemista.

Kirjoitustulkin ohjeiden mukaan pieniä virheitä ei korjata, ja aikaisemmassa kirjoitustulkkauksen tutkimuksessa on todettu yksittäisten kirjoitusvirheiden olevan tulkkeen luettavuuden kannalta merkityksettömiä (ks. esim. Laurén 2006). Voidaan kuitenkin sanoa, että mitä useamman virheen tulkki tulkkauksessaan tekee, sitä rikkonaisempi tulke on, ja sitä enemmän sen luettavuus ja ymmärrettävyys kärsivät. Ennen kaikkea ne osallistujat, jotka seuraavat tilannetta täysin tulkkauksen kautta, varmastikin kärsivät kirjoitusvirheistä. Erityisesti tulkin korjaaminen kiinnittää lukijan huomion ja keskeyttää näin lukuprosessin. Kirjoitustulkkauksen ohjeiden mukaista korjaustapaa (jossa virheitä ei palata korjaamaan vaan kirjoitetaan muutama x-kirjain ja väärinkirjoitettu kohta uudelleen) ei käytetä kummassakaan tilanteessa.

KITU-tulkkeessa 3,7 %:n virhemäärässä tulkki tulkkaa kokonaisuudessaan kuusi kohtaa virheellisesti ja palaa korjaamaan ne kaikki. KITU-tulkki tekee siis myös virhetilanteiden määrää vertailtaessa vähemmän virheitä ja korjaa useamman virheen kuin Word-tulkki. Huomionarvoista on, että KITU-tilanteessa tulkin korjaus ei tarkastelun perusteella häiritse lukijaa samassa määrin kuin Word-tilanteen korjaaminen. Tämä johtuu luultavasti kokonaistilanteesta, jossa teksti muilta osin on täysin virheetöntä. Toinen virheiden häiritsemättömyyteen vaikuttava seikka on mielestäni KITU-ohjelman tulkille antamat sanat. Nauhoitteesta seuraten voidaan todeta, että tulkki saa KITUn muistista kaksi pitkää sanaa (*lipputanko, epätasaisia*). Nämä ilmestyvät lukijoille kokonaisina, ja näin ollen lukijan näkemä teksti on yhtenäisempää kuin Word-tilanteen teksti, jonka tulkki kirjoittaa kirjain kirjaimelta.

Esimerkki 20 (Word – pitkä viive)

Hyvin monta kertaa siellä takana on jo unohdettu kokemus jostakin semmosesta ett kun mä olin pieni niin koira säikäytti minut tai koira hyökkäs minun kimppuuni tai tai jotain tämmösiä kokemuksia.

hyvin monta ~~taka~~kertaa takana on unohdettu***k*** kokemus, … koira pelästyttänyt.

Esimerkkitilanteessa tulkkeen lyöntimäärä on 76. Näistä viisi on virhelyöntejä. Näin ollen tulkeen virheprosentti on esimerkkilauseessa 6,58 %. Tarkasteltaessa tulkkeen ja

alkuperäistekstin välisiä eroja voidaan välittömästi huomata, että tulke on alkuperäistekstiä huomattavasti lyhyempi.

Esimerkkitilannetta edeltää jo melko pitkä puhejakso, jossa puhuja puhuu verrattain nopeasti ja ilman taukoja. Pysyäkseen siedettävällä etäisyydellä puhujasta tulkki joutuu todelliseen koetukseen. Tämä näkyy sitten tulkkeessa, jossa tulkki tekee virheitä ja joutuu tiivistämään puhetta. Puhuja kertoo tilanteessa siitä, miten monen pelon takana on jokin unohdettu kokemus ja antaa esimerkiksi koirapelon ja sen takana usein piilevän lapsuuden pelottavan kokemuksen. Tulkki aloittaa tilanteen kahdeksan sanan viiveellä, joka venyy kolmannen sanan kirjoitusvirheen ja korjauksen myötä nopeasti jo 13 sanaan. Siksi tulkki päätyykin puhujan viiveen painostamana tiivistämään puhetta ja lyhentämään puhujan lapsuusmuistelon ajatuspisteiden jälkeen *koira pelästyttänyt.*

Tarkasteltaessa alkuperäispuhetta voidaan todeta, että puhujan lauseen sanoma on se, miten monen pelon takana on unohdettu kokemus. Voidaan sanoa, että tulkkeesta välittyy puhujan asian ydin. Näin ollen esimerkkitilanteen tulke on onnistunut, ja tulkin ratkaisu on parempi kuin sanatarkka tulke ja entisestään pidentynyt viive.

Virhemäärän kohdalla voidaan KITU-tulkkeesta tehdä samansuuntaisia havaintoja, kuin Word-tulkkeestakin. Seuraavassa esimerkkitilanteessa puhuja siirtyy aiheesta toiseen, samalla kun tulkki tulkkaa vielä ensimmäistä aihetta.

Esimerkki 21 (KITU – pitkä viive)

Tää kukko tuli mua vastaan Kööpenhaminan kadulla. Mä olin vuos sitte sielä työmatkalla lähin aamukävelylle katoin kaks kertaa ja hieroin silmiäni ett ei voi olla totta ja siinä se tepasteli. Sitt mä katoin myöhemmin kartasta ett siin lähellä oli joku tämmönen eläintarha kai se oli sieltä tullu sitte. Siis ihan kaupungissa. Mutt eiks oo komee kukko.

Tämä kukko tuli vastaan Kööpenhaminan kadulla. Olin 1 vuosi sitten työmatkalla, aamulla kävin kävelyllä ja siinä se tepasteli. Kartasta näin että oli lähellä eläintarha, sieltä se kai tuli. Eiks oo komee kukko?

Tulkkeen viive on esimerkkitilanteeseen tultaessa noin seitsemän sanaa. Tulkkeen lyöntimäärä on 210 ja virhemäärä 2. Näin ollen virheprosentiksi saadaan 0,1 %. KITU-tulkkeessa viive ei siis näytä lisäävän tulkkeen virheprosenttia, esimerkkitilanteiden perusteella tapahtuu jopa päinvastoin. Voidaan nähdä, että tulkki tiivistää puhetta saadakseen kaiken mahdollisimman hyvin tulkattua. Toisessa lauseessa tulkki käyttää kirjoitustulkkeen ohjeen mukaan numeromerkintää puhujan sanoessa *vuosi sitten*. Tässä tilanteessa numeroa ei tosin tarvittaisi tekstin ymmärtämiseen. Samassa lauseessa puhuja kertoo, ettei voinut aamukävelyllä uskoa silmiään nähdessään kukon kadulla. Tulkki tulkkaa kyseisen kohdan *aamulla kävin kävelyllä ja siinä se tepasteli*. Tulkkeesta tulee selväksi viestin sanoma (puhuja oli kävelyllä ja näki kukon). Puhujan hämmästys jää tästä tiivistävästä tulkkeesta kuitenkin puuttumaan. Seuraavaksi puhuja kertoo myöhemmin katsoneensa kartasta, että lähellä oli eläintarha ja päätelleensä kukon tulleen sieltä. Tämän tulkki tulkkaa *kartasta näin että oli lähellä eläintarha, sieltä se kai tuli*. Tässäkin kohdin puheen sanoma selviää myös tulkkeesta. Puhujan hämmästys, joka jo edellisessä lauseessa jäi tulkkeesta puuttumaan, häviää tästäkin lauseesta. Samaten tulkki jättää kokonaan tulkkaamatta puhujan lauseen *siis ihan kaupungissa*. Sen, että eläintarha on kaupunkialueella, voidaan katsoa selviävän jo esimerkkitilanteen ensimmäisestä lauseesta *tämä kukko tuli minua vastaan Kööpenhaminan kadulla*. Näin ollen lauseen poisjätön voidaan katsoa olevan tilanteessa hyväksyttävä ratkaisu. Tilanteen lopussa viive on enää neljä sanaa, ja tulkki pystyy puhujan tauon ansiosta aloittamaan seuraavassa tilanteessa puhujan kanssa simultaanisti.

Pitkän viiveen KITU-tulkkeessa tulkkeen virhemäärä ei kasva verrattaessa vähemmän viiveelliseen tilanteeseen. Virhemäärän alhaisena pysymiselle löytyy myös selkeä syy: tulkki käyttää tilanteessa viiveen lyhentämiseksi ja ehkäisemiseksi tiivistävää tulkkaustapaa. Tiivistämisen myötä alkuperäispuheen sävy muuttuu melkoisesti asiallisemmaksi, ja puhujan hämmästys jää puuttumaan siitä. Tiivistämisen ansiosta tulkki onnistuu kuitenkin lyhentämään pitkän viiveen ja säilyttämään tulkkeen pienen virhemäärän myös tilanteessa, jossa sen voisi ilman tiivistämistä ajatella kasvavan. Siitä, käyttääkö KITU-tulkki edellä mainittuja viiveen ehkäisemiskeinoja enemmän niissä tilanteissa, joissa viive on jo venynyt haittaavan pitkäksi, tarvitaan lisätutkimuksia.

KITU-tulkeessa virhemäärä ei kasva viiveen kasvaessa, päinvastoin, se jopa lyhenee merkittävästi (3,7 % – 0,1 %) entistä enemmän käytetyn tiivistävän tulkkaustavan ansiosta. Jos kirjoitustulkkauksessa tavoitellaan sanoman parasta mahdollista välittymistä, voidaan

ajatella, että tulkin toiminta viiveen painostamana on tulkkauksen tavoitteiden kannalta parempi kuin viiveettömässä tilanteessa. Esimerkkitilanteessa 21 tulkki välittää 20. esimerkin tavoin sanoman sisällön, mutta pienemmällä virhemäärällä eli luettavammin. Kyseiset esimerkit kuvaavat kuitenkin vain hyvin pientä osuutta kyseisestä tulkkeesta ja niitä ei voida siksi ilman lisätutkimuksia yleistää koskemaan koko aineistoa tai KITU-tulketta yleensä.

6. PÄÄTELMÄT

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella kirjoitustulkkeen viivettä, sen esiintymistä tulkkauksessa, sen syitä ja vaikutuksia tulkkeen luettavuuteen ja puheen seurattavuuteen sekä KITU-ohjelman käytettävyyttä viiveen hallinnassa.

Viive on tutkimuksen perusteella yksi kirjoitustulkkauksen haasteellisimpia piirteitä. Se haittaa tulkkeen ymmärrettävyyttä ja asettaa tulkin huomattavan aikapaineen alaiseksi. Tutkimuksessa tarkasteltiin tulkkeen viivettä perinteisellä tekstinkäsittelyohjelmalla ja KITU-tulkkausohjelmalla tehdyissä tulkkeissa. Viiveen todettiin olevan kirjoitustulkkauksessa ongelma, jota yksin KITU-ohjelma ei pysty lyhentämään tai ehkäisemään.

Viive vaikuttaa kirjoitustulkkeen ymmärrettävyyttä haittaavasti erityisesti silloin, kun puheeseen liittyy 1) eleitä ja ilmeitä, 2) yleisölle suunnattuja kysymyksiä tai 3) puhujan ja yleisön välistä vuorovaikutusta. Lueteltujen tilanteiden voitiin tutkimuksen perusteella todeta häiriintyvän viiveen vuoksi tai epäonnistuvan täysin. Näin on sekä Word-kirjoitustulkkauksessa että KITUlla tulkatessa.

Kirjoitustulkkauksen viive johtuu ennen kaikkea puhe- ja kirjoitusnopeuden välisestä erosta. Lisäksi viiveen pidentymistä edesauttavat tulkin tekemät ratkaisut, korjaukset ja tulkattavan aineksen valinta. Puhujan puhetyyli ja -nopeus sekä taukojen määrä ovat myös hyvin merkittäviä tekijöitä tulkkeen viivettä tarkasteltaessa. Viiveen ehkäisemiseksi tai lyhentämiseksi puhujaa tulisi valistaa huomioimaan tulkkeen eteneminen puhuessaan. Aineiston puhujat eivät huomioineet tulkkeja puheissaan lähes ollenkaan.

Viive hankaloittaa kommunikaatiota. Yhtäältä se vaikeuttaa tulkkeen lukijoiden osallistumista vuorovaikutukseen ja asettaa heidät kuulevan (huonokuuloisen) yleisönosan kanssa

eriarvoiseen asemaan. Toisaalta se haittaa puhujan ja yleisön välistä kanssakäymistä, koska yleisö ei viiveen vuoksi voi osallistua tilanteeseen ennakko-odotusten mukaisesti. Seurauksena on molemminpuolisesti vääristynyt kuva toisesta osapuolesta, mikä voi johtaa vaikeisiin yleistyksiin.

Viiveen on tavallisella tekstinkäsittelyohjelmalla tulkatessa tutkimuksen perusteella 1,5–12 sanaa ja KITU-tulkkauksessa 2–13 sanaa. Puheen seuraamista haittaava viive ei ole vakio vaan vaihtelee tilannekohtaisesti. Lyhytkin viive tilanteissa, joissa puhujan eleet selittävät puhetta, on hankala. Jos eleillä taas ei ole puheen ymmärtämisen kannalta suoranaista merkitystä, viive ei ole samassa määrin häiritsevä. Yleisön osallistumisen ja kysymystilanteiden suhteen taas on merkittävää, seuraako koko yleisö puhetta täysin tulkkeen välityksellä vai onko joukossa myös kuuroutuneita, jotka seuraavat myös puhetta. Jos koko yleisö on viiveen vuoksi hiljaa eikä vastaa, puhujan voisi ajatella odottavan hieman kauemmin.

Viiveen ehkäisemiseksi tulkit jättävät lähdetekstistä osia tulkkaamatta. Poistettavien osien valinta ei ole tutkimuksen perusteella ja kirjoitustulkkauksen suositusten vastaisesti johdonmukaista. Tulkki jättää yksinkertaisesti lauseen tai tilanteen loppuosan tulkkaamatta silloin, kun hänen kapasiteettinsa ylikuormittuu liian pitkäksi venyneen viiveen vuoksi. Tulke saadaan tällä tavoin jälleen puhujan puheen kanssa samanaikaiseksi, mutta sen ei voida katsoa täyttävän sille asetettua tehtävää lähdetekstin sanoman välittämisestä. Informaatiota, sanoman kannalta osittain elintärkeääkin, jää puuttumaan poistojen vuoksi. Poistoja paremmaksi viiveen ehkäisemiskeinoksi tutkimuksessa todettiin puheen tiivistäminen niin, että puhujan viesti kuitenkin välittyy kokonaisena tulkkeen lukijalle.

KITU tuo tulkille etuja yhdessä tiivistävän tulkkaustavan kanssa käytettynä. KITU-tulkkauksissa on ratkaisevaa se, miten pitkiä sanoja puheessa esiintyy. Jos sanat ovat kauttaaltaan useasti pitkiä ja jo aikaisemmin mainittuja, voidaan tulkkauksen viiveen tutkimuksen perusteella ajatella lyhenevän KITUn käytön avulla, koska pitkät sanat tulevat ohjelman muistista.

Tulkkeen virhemäärä kasvaa liialliseksi venyvän viiveen vuoksi tulkattaessa tavallisella tekstinkäsittelyohjelmalla ja on siinä KITU-tulkkeeseen verraten kauttaaltaan suurempi.

KITU-tulkkeessa virhemäärä ei kasva viiveen mukana. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta KITU-tulkkeen virhemäärän olevan läpi tulkkeen pienempi ja vakaampi kuin Word-tulkkeessa.

Viive on kirjoitustulkkauksessa myös tulkkausstrategia. Sitä käytetään tiivistävän tulkkeen apuna. KITUlla tulkatessa viive on tulkin strategisena ratkaisuna useammin kuin perinteisellä tekstinkäsittelyohjelmalla tulkatessa. KITU-ohjelman tekniset toiminnot alistavat tulkin toisaalta ylimääräiselle viiveelle. KITU-ohjelman virhetilanteissa viive kasvaa, ja tulkin toiminta häiriintyy odottamattoman virheen vuoksi.

Tutkimus avasi toivottavasti monia mielenkiintoisia aiheita jatkotutkimuksille. Jotta kirjoitustulkkauksen viiveestä saataisiin kattavasti tietoa, tulisi sitä mitata erilaisissa tilanteissa. KITUn tulkille tarjoamien etujen tarkastelemiseksi olisi hyödyllistä verrata myös tilanteita, jotka on tulkattu samanaikaisesti molemmilla tässä tutkimuksessa esitellyillä tavoilla. Olisi myös mielenkiintoista tutkia tarkemmin tiivistävän tulkkaustavan käyttöä ja sen kehitysmahdollisuuksia. Puhujan puheen nopeuden säätely ja ennen kaikkea tauot näyttävät olevan tutkimuksen perusteella viiveen lyhentämiseksi tärkeitä. Mielenkiintoista olisikin tutkia runsastaukoisen ja tauottomamman puheen tulkkauksien eroja viiveen suhteen. Yleisön kokemukset viiveestä ja sen haittaavuudesta sekä tulkkeen virheistä ja tiivistävästä tulkkaustavasta laajentaisivat tutkimuksessa käytettävää näkökulmaa.

Puheen ja tulkkeen välisen ongelmallisen viiveen lyhentämiseksi olisi tärkeää jatkaa kirjoitustulkkauksen tutkimusta, niin KITU-ohjelman ominaisuuksien kuin johdonmukaisen tiivistävän tulkkaustavan käytönkin suhteen. Ohjeistamalla kirjoitustulkkeja viiveestä ja sen vaikutuksista sekä tiivistävän tulkkaustavan käytöstä saavutettaisiin varmasti hyviä tuloksia. Puhujat vaikuttavat osaltaan suuresti siihen, miten heidän sanomansa välittyy yleisölle. On tärkeää, että puhujat tietävät, miten he omalla toiminnallaan voivat auttaa kirjoitustulkkeja viiveen ehkäisemisessä.

LÄHTEET

Akinnaso, F. Niyi 1982. On the differences between spoken and written language. *Language and Speech* 25:2. 97–125.

Barik, Henri C. 1994. A Desription of Various Types of Omissions, Additions and Errors of Translation Encountered in Simultaneous Interpreting. Lambert, Sylvie & Moser-Mercer, Barbara (toim.), *Bridging the Gap. Empirical Research in Simultaneous Interpretation.* John Benjamins, Amsterdam. 121–137.

Barik 2002 [1975]. Simultaneous Interpretation: Qualitative and Linguistic Data. Pöchhacker, Franz & Schlesinger, Miriam (toim.), *The Interpreting Studies Reader*. Routledge, Lontoo. 78–91.

Bartłomiejczyk, Magdalena 2006. Strategies of simultaneous interpreting and directionality. *Interpreting* 8:2. 149–174.

Chernov, Ghelly V. 2004. *Inference and Anticipation in Simultaneous Interpreting: a Probability-prediction model.* John Benjamins, Philadelphia.

Færch, Claus & Kasper, Gabriele 1984. Two Ways of Defining Communication Strategies. *Language Learning* 34:1. 45–63.

Fagerstedt, Siw 1990. *Skrivetolkning*. Nordisk Ministerråd – Rapport F. Tukholma

Finlex – valtion säädöstietopankki 2007. *Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/759*. Edita Publishing Oy, Helsinki. Saatavilla www-muodossa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870759>. Luettu 10.7.2007.

Finlex – valtion säädöstietopankki 2007. *Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380*. Edita Publishing Oy, Helsinki. Saatavilla www-muodossa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1987/19870380>. Luettu 20.7.2007

Gerver, David 2002 [1969]. The Effects of Source Language Presentation Rate on the Performance of Simultaneous Conference Interpreters. Pöchhacker, Franz & Schlesinger, Miriam (toim.), *The Interpreting Studies Reader*. Routledge, Lontoo. 52–66.

Gerver, David 1972. Simultaneous and Consecutive Interpretation and Human Information Processing. *Research Raport HR 566/1*. Social Science Research Council, Lontoo.

Gerver, David & Sinaiko, H. Wallace (toim.) 1978. *Language Interpretation and Communication*. Plenum Press, New York.

Gile, Daniel 1995. Basic *Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. John Benjamins, Amsterdam.

Gile, Daniel 1997. Conference Interpreting as a Cognitive Management Problem. Danks, Joseph H., Shreve, Gregory M., Fountain, Stephen B. & McBeath, Michael K. (toim.), *Cognitive Processes in Translation and Interpretation.* Sage Publishing, Thousand Oakes. 196–214.

Goldman-Eisler, Frieda 1972. Segmentation of Input in Simultaneous Translation. *Journal of Psycholinguistic Research* 1:2. Springer Publishing, Alankomaat. 127–140.

Goldman-Eisler, Frieda 2002 [1972]. Segmentation of Input in Simultaneous Translation. Pöchhacker, Franz & Schlesinger, Miriam (toim.), *The Interpreting Studies Reader*. Routledge, Lontoo. 68–76.

Gumul, Ewa & Łyda, Andrzej 2007. The Time Constraint in Conference Interpreting: Simultaneous vs. Consecutive. *Research in Language vol. 5*. 165–183.

Hakulinen, Auli 2002. *Ovatko puhuttu ja kirjoitettu kieli erkaantuneet toisistaan?* Saatavilla www-muodossa: <www.kotus.fi/ajankohtaista/kielitietoarkisto/ovatko_puhuttu_ja_kirjoitettu.shtml>. Luettu 10.7.2007.

Halliday, M. A. K. 1989. *Spoken and written language*. Deakin University Press, Victoria.

Hietanen, Kaarina 2002. Tulkkausviestintä ammattina. Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.), *Alussa oli käännös*. 2. painos. Yliopistopaino, Tampere. 277–293.

HUMAK 2007. Kirjoitustulkkauksen opetussuunnitelma. *Viittomakielentulkin koulutusohjelma*. Humanistisen ammattikorkeakoulun avoin ammattikorkeakoulu. Helsinki.

Huotari, Tuula 2001. *Harjoitukset simultaanitulkkauksen opetuksessa*. Tampereen yliopisto, käännöstieteen (englanti) pro gradu -tutkielma. Saatavilla pdf.-muodossa: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00069.pdf>.

Kalina, Sylvia 1998. S*trategische Prozesse beim Dolmetschen: theoretische Grundlagen, enpirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen.* Narr Verlag, Tübingen.

Kalina, Sylvia 2004. Zum Qualitätsbegriff beim Dolmetschen. *Lebende Sprachen* 49:1. 2–8.

Kirchhoff, Hella 2002 [1976]. Simultaneous Interpreting: Interdependence of variables in the interpreting process, interpreting models and interpreting strategies. Käännös David Sawyer. Pöchhacker, Franz & Schlesinger, Miriam (toim.), *The Interpreting Studies Reader*. Routledge, Lontoo. 111 – 119.

Kirchhoff, Hella 1976. Das Simultandolmetschen: Interdependenz der Variablen im Dolmetschprozess, Dolmetschmodelle und Dolmetschstrategien. Drescher, Horst & Scheffzek, Signe (toim.) *Theorie und Praxis des Übersetzens und Dolmetschens*. Publikationen des Fachbereichs Angewandte Sprachwissenschaft der Johannes-Gutenberg-Universität Mainz in Germersheim: Reihe A, Abhandlungen und Sammelbände; 6. Lang, Frankfurt am Main. 59–71.

Kehitysvammaliitto 2008. *Verneri – Kehitysvamma-alan verkkopalvelu*. [WWW-dokumentti]. Saatavilla www-muodossa: <http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-ala-ammattina/tyoetapojen-kehittaeminen/voimaantuminen-on-sisaeinen-prosessi.html>. Luettu 20.4.2008.

Kohn, Kurt 1990. *Dimensionen lernersprachlicher Performanz. Theoretische und empirische Untersuchungen zum Zweitsprachenerwerb*. Narr Verlag, Tübingen.

Kopczyński, Andrzej 1980. *Conference Interpreting: Some Linguistic and Communicative Problems*. Seria Filologia Angielska 13. Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznań.

Krings, Hans P. 1986b. *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht. Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern*. Tübinger Beiträge zur Linguistik 291. Narr Verlag, Tübingen.

Kuurojen ja kuurosokeiden tulkkipalvelut 1986. *Yleiskirje A 14/1985/ku.* Sosiaalihallitus, Helsinki.

Laurén, Sirpa 2002. *Toimiiko kirjoitustulkkaus? Selvitys kirjoitustulkkien työstä ja koulutustarpeista*. Humanistisen Ammattikorkeakoulun Kuopion yksikön opinnäytetyö.

Laurén, Sirpa 2006. Kielen sisäinen tulkkaus. Hytönen, Niina & Rissanen Terhi (toim.), *Käden käänteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä.* Finn Lectura, Helsinki. 199–225.

Lederer, Marianne 2002 [1978]. Simultaneous Interpreting – Units of Meaning and Other Features. Pöchhacker, Franz & Schlesinger, Miriam (toim.), *The Interpreting Studies Reader*. Routledge, Lontoo. 130–140.

Leinonen, Juhana 2005. *KITU-tulkkausohjelma julkaistu*. [Sähköpostitiedote]. Vastaanottaja: Liisa Tiittula. Lähetetty 24.1.2005. Luettu 17.7.2007.

Leinonen, Juhana 2008. *KITU-ohjelman käyttö*. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Maria Ohrankämmen. Lähetetty 3.4.2008. Luettu 3.4.2008.

Lörscher, W. 1991. *Translation performance, translation process and translation strategies. A psycholinguistic investigation.* Gunter Narr, Tübingen.

Moser, Barbara 1978. Simultaneous Interpretation: A Hypothetical Model and its Practical Application. Gerver, David & Sinaiko, H. Wallace (toim.), *Language Interpretation and Communication*. Plenum Press, New York. 353–368.

Mäkiranta Soile 2006. *Asiasisällön välittyminen kirjoitustulkkauksessa*. Tampereen yliopisto, suomen kielen pro gradu -tutkielma.

Oléron, Pierre & Nanpon, Hubert 2002 [1965]. Research into Simultaneous Translation. Käännös Ruth Morris. Pöchhacker, Franz & Schlesinger, Miriam (toim.), *The Interpreting Studies Reader*. Routledge, Lontoo. 42–50.

Omnivis 2007. *KITU-ohjelma*. [WWW-dokumentti]. <www.omnivis.fi>. Luettu 20.7.2007.

Paneth, Eva 1957. *An investigation into conference interpreting*. M.A. thesis. University of London, Lontoo.

Paneth, Eva 2002 [1957]. An investigation into conference interpreting. Pöchhacker, Franz & Schlesinger Miriam (toim.), *The Interpreting Studies Reader*. Routledge, Lontoo. 31–40.

Pöchhacker, Franz 2000. *Dolmetschen. Konzeptuelle Grundlagen und deskriptive Untersuchungen*. Günter Narr Verlag, Tübingen.

Pöchhacker, Franz & Schlesinger, Miriam (toim.) 2002. *The Interpreting Studies Reader*. Routledge, Lontoo.

Salakari, Virpi 2008. *Miten kirjoitustulkkauksessa syntyvä tulke eroaa puheesta ja miksi?* Tampereen yliopisto, käännöstieteen (saksa) pro gradu -tutkielma.

Setton, Robin 1999. *Simultaneous Interpretation. A cognitive-pragmatic analysis*. Benjamins, Amsterdam.

Siitonen, Juha 1999. *Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua*. Oulu University Press, Oulu. Saatavilla www-muodossa: <http://herkules.oulu.fi/isbn951425340X/>.

Tanhuamäki, Maija 2008. *Kirjoitustulkkauksen laadun arviointi laatukriteerien avulla*. Tampereen yliopiston käännöstieteen (saksa).

Tiittula, Liisa 1992. *Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä.* Finn Lectura, Helsinki.

Tiittula, Liisa 2001. Puhuttu kieli ja sen illuusio kirjallisuudessa. Kuinka puhe kääntyy tekstiksi? *Kielikuvia 1,* 5–16. Nykysuomen seura, Tampere.

Tiittula, Liisa 2006a. Schriftdolmetschen − Mündlichkeit im schriftlichen Gewand. *A Man of Measure. Festscrift in Honour of Fred Karlsson*. A special supplement to SKY Journal of Linguistics, vol 19. 481–488.

Tiittula, Liisa 2006b. Voiko kirjoitettua puhetta ymmärtää? Puhe ja kirjoitus limittyvät kirjoitustulkkauksessa. Pajunen, Anneli & Tommola, Hannu (toim.), *XXXII Kielitieteen päivät Tampereella 19.–20.5.2005. Tampere Studies in Language, Translation and Culture. Series B 2*. Tampere University Press, Tampere. 170–187.

Treisman, M. A. 1965. The Effects of Redundancy and Familiarity on Translating and Repeating Back a Foreign and Native Language. *British Journal of Psychology 56:3*. 369–379.

Wiio, Osmo 1998. *Johdatus viestintään*. 6.–8. painos. WSOY, Porvoo.

Yagi, Sane M. 2000. Studying Style in Simultaneous Interpretation. *Meta 45:3*. 520–547.

DEUTSCHE KURZFASSUNG

Universität Tampere
Institut für Sprach- und Translationswissenschaften
Translationswissenschaft (Finnisch – Deutsch)

OHRANKÄMMEN, MARIA: Verzögerung im Schriftdolmetschen. Das KITU-Programm als Werkzeug des Übersetzers

Magisterarbeit, 66 Seiten, Deutsche Kurzfassung 15 Seiten
Mai 2008

---

1. Einleitung

In der vorliegenden Arbeit wird Verzögerung im Schriftdolmetschen untersucht. Schriftdolmetschen ist eine Art des Dolmetschens, durch die die Kommunikation zwischen Hörenden und Hörgeschädigten (d.h. Schwerhörigen und Ertaubten) ermöglicht wird. Schriftdolmetschen bedeutet, dass die lautsprachliche Rede simultan in eine schriftliche Form übertragen wird. Die Verdolmetschung wird normalerweise computergestützt, mit Hilfe eines Textverarbeitungsprogramms, durchgeführt und, je nach der Zahl der Kunden, an einer Leinwand bzw. auf dem Computerbildschirm lesbar gemacht. Nach den Regeln des Schriftdolmetschens sollte alles Gesprochene gedolmetscht werden. Auch die Kommentare des Publikums sowie situative Geräusche (z. B. Donner, Straßenverkehr) müssten in die Verdolmetschung miteinbezogen werden. Da das Reden allerdings in der Regel wesentlich schneller ist als das Schreiben, ist dies oft nicht möglich. Ganz im Gegenteil, zwischen der Rede und der Verdolmetschung liegt eine zeitliche Verzögerung, die bedeutende Folgen für die Verständlichkeit und Lesbarkeit der Verdolmetschung hat. Um das Schriftdolmetschen zu erleichtern sowie die Lesbarkeit der Verdolmetschung zu verbessern, wurde in Finnland, nach dem Vorbild aus Schweden und den USA, ein computergestütztes Programm für das Schriftdolmetschen, das KITU-Programm, entwickelt.

Im Folgenden werden zunächst die Merkmale des Schriftdolmetschens vorgestellt. Da Schriftdolmetschen an der Grenze zwischen gesprochener und geschriebener Sprache stattfindet, werden auch die Eigenschaften dieser beiden Formen präsentiert, sowie die Veränderungen, die durch das Dolmetschen aus einer Form in die andere, entstehen. Anschließend wird die Verzögerung beim Simultandolmetschen besprochen und ihre verschiedenen Seiten aus dolmetschwissenschaftlicher Perspektive betrachtet. Schlussendlich wird die Verzögerung in zwei Seminaren für Hörgeschädigte analysiert.

Die vorliegende Arbeit ist Teil eines Forschungsprojektes, das an der Universität Tampere unter Leitung von Frau Prof. Dr. Liisa Tiittula und in Zusammenarbeit mit dem Finnischen Schwerhörigenverband (Kuulonhuoltoliitto ry) durchgeführt wird. Die Forschung wird in der Form von Magisterarbeiten realisiert, von denen bereits drei (Mäkiranta 2006, Salakari 2008 und Tanhuamäki 2008) vorgelegt wurden. Das Ziel des Projektes ist, die Dolmetschdienstleistungen des Finnischen Schwerhörigenverbandes weiterzuentwickeln. Das Projekt begann 2004 und endet 2008.

2. Schriftdolmetschen

Im Schriftdolmetschen, das auch Schreibdolmetschen genannt wird, wird Mündliches in Schriftliches umgewandelt. Der Dolmetscher verdolmetscht eine mündliche Rede durch Schreiben – normalerweise mit Hilfe eines Computers – für die Kunden. Häufig gibt es nur einen Kunden, der dann den Text auf dem Bildschirm lesen kann. Es kann allerdings auch mehrere Kunden geben, dann wird die Verdolmetschung an einer Leinwand gezeigt, so dass der Text für alle Kunden gut lesbar ist. Schriftdolmetschen ist simultan d.h., es wird mit dem Redner gleichzeitig gedolmetscht. (Laurén 2002.) Nach den Prinzipien des Schriftdolmetschens wird alles gedolmetscht (Laurén 2006, 8). Fraglich ist, ob der häufige Wunsch des Dolmetschkunden „alles zu dolmetschen“ zum Vorteil des Kunden ist. Diese Frage wurde in der dolmetschwissenschaftlichen Literatur oft diskutiert. Beim Dolmetschen soll in erster Linie der Inhalt der Rede vermittelt werden. Auch eine Zusammenfassung, und nicht unbedingt die wortwörtliche Wiedergabe der Ausgangsrede in der Zielsprache, führt zum Ziel. Auch beim Schriftdolmetschen muss der Dolmetscher häufig kürzen und zusammenfassen, da die Geschwindigkeit zwischen Reden und Schreiben sich voneinander sehr unterscheidet. Die minimale Schreibgeschwindigkeit eines Schriftdolmetschers sollte

8000 Anschläge/30 Min. überschreiten, wobei die normale Redegeschwindigkeit umgerechnet bei ca. 27000 Anschläge/30 Min. liegt (Fagerstedt 1990, 6).

Neben der eigentlichen Rede sollte der Schriftdolmetscher beispielsweise Pausen, Intonation sowie Reaktionen und Kommentare des Publikums in der Verdolmetschung andeuten. Beim Schriftdolmetschen sollte der Dolmetscher die Unterschiede zwischen der gesprochenen und der geschriebenen Rede weitgehend beseitigen und die Nachricht von einer Form in die andere umwandeln. Deshalb ist es auch wichtig, die Unterschiede zwischen den Sprachformen zu kennen.

Der bedeutendste Unterschied zwischen geschriebener und gesprochner Sprache ist, dass das Gesprochene lautsprachlich produziert und auditiv aufgenommen wird, das Geschriebene durch grafische Zeichen produziert und visuell aufgenommen wird (Tiittula 1992, 11). Bei der gesprochenen Rede sind prosodische und paralinguistische Eigenschaften (Intonation, Tonfall, Redetempo) von großer Bedeutung, welche allerdings bei der schriftlichen Form der Sprache vollständig fehlen (Tiittula 1992, 21–26). Auch fehlt es bei der schriftlichen Rede an allerlei nonverbaler Kommunikation, die bei der gesprochenen Sprache ebenfalls wichtiger Bestandteil ist. In der geschriebenen Sprache werden solche Eigenschaften durch Satzzeichen und typografische Mittel teilweise ersetzt, dies ist jedoch nie völlig möglich (Tiittula 2006a, 483). Die geschriebene Sprache muss also versuchen, das Gesprochene mittels ihrer eigenen Eigenschaften wiederzugeben – und dies beim Schriftdolmetschen noch unter sehr hohem Zeitdruck.

Der Anfang des finnischen Schriftdolmetschens liegt in den 1970er Jahren und beginnt mit der Erfindung des „Texttelefons“. Heute ist das Schriftdolmetschen die am häufigsten eingesetzte Dolmetschform für Hörgeschädigte (Laurén 2006, 205), deren Muttersprache die gesprochene Sprache ist. Andere Dolmetscharten sind Gebärdensprache, Lippenlesen und lautsprachbegleitendes Gebärden (Tiittula 2006b, 171). Gemäß dem finnischen Gesetz sind Dolmetschdienstleistungen für Schwerbehinderte zu organisieren (Hannikainen-Ingman et al. 2000, 23). Schriftdolmetschen ist eine der vom Gesetz vorgeschriebenen Dienstleistungen.

Beim Schriftdolmetschen wird heute vor allem auf das Textverarbeitungsprogramm Word zurückgegriffen. Immer populärer wird jedoch – und besonders unter den Dolmetschern in der Hauptstadtregion Finnlands – das speziell fürs Schriftdolmetschen entwickelte

Computerprogramm, KITU (Kurzwort für KIrjoitusTUlkkaus, deutsch: Schriftdolmetschen) Durch das KITU-Programm soll die Technologie des Schriftdolmetschens verbessert und die Qualität sowie die Zuverlässigkeit der Verdolmetschung gesteigert werden (Leinonen 2005, Email).

Das Prinzip des KITU-Programms ist, die Zahl der getippten Zeichen beim Schriftdolmetschen zu reduzieren und dadurch das Dolmetschen zu beschleunigen. Dies wird erreicht, indem der automatische „Wortsammler" die langen Wörter speichert und dem Dolmetscher bei der nächsten möglichen Erscheinung als fertige Alternative zur Verfügung stellt. (Omnivis 2007.) Diese Funktion ist dem T9-Wörterbuch der heutigen Mobiltelefone ähnlich. Im Programm befinden sich auch sog. Kurzwahltasten, mit denen es möglich ist, ganze Wörter zu ersetzen (z. B. ☺ als Zeichen für Lachen). Da das KITU-Programm die Geschwindigkeit des Schreibens wesentlich steigert (Omnivis 2007), könnte vermutet werden, dass durch die Verwendung des Programms auch Verzögerung verkürzt oder ganz vermieden wird. Damit wäre das KITU-Programm eine Lösung für problematische Verzögerung beim Schriftdolmetschen.

Für das Schriftdolmetschen gibt es bestimmte Richtlinien, die eine verständliche und qualitative Verdolmetschung sichern sollten. Es sollen deswegen z.B. die Namen der Redner aufgeschrieben, Reaktionen vom Publikum erläutert, Pausen zwischen Wörtern angezeigt und für das Schriftdolmetschen festgesetzte Abkürzungen benutzt werden. Laut den Richtlinien sollten kleine Tippfehler nicht korrigiert, Zahlen u.a. Informationen aber richtig aufgeschrieben werden. (Laurén 2002, 8–9.)

Beim Schriftdolmetschen führt der Dolmetscher auch Änderungen durch, die die Verdolmetschung im Vergleich zu der ausgangsprachlichen Rede (im Folgenden AS-Rede) kürzer machen. Für die gesprochene Sprache typische Elemente unterschiedlicher Sprachebenen werden getilgt, von Sätzen und Wörtern bis zu kleineren Elementen (Tiittula 2006a, 484). Getilgt werden z.B. Versprecher, Wiederholungen und Zeichen der Planung, Attribute, Konnektoren, Adverbien und Pronomina. Auch werden beim Schriftdolmetschen Wörter und Äußerungen durch kürzere Variante ersetzt (z. B. *polio – se* , *Kinderlähmung – die*). Die beim Schriftdolmetschen verwendete Sprache ist häufig standardsprachlicher als die der AS-Rede. Dadurch bleibt die Wirkung des Ausgangstextes nicht dieselbe, der Zieltext kann viel formaler als der Ausgangstext wirken. (Tiittula 2006b, 176–179.)

Das Schriftdolmetschen kommt in unterschiedlichen Situationen vor, von einer Verdolmetschung für eine Person bei einer alltäglichen Situation bis hin zu größeren Veranstaltungen, Seminaren oder Schulungen (Laurén 2002, 14). Die Schriftdolmetscher werden in Finnland ausgebildet und geprüft (Laurén 2006, 206). Im beruflichen Tätigkeiten sollten sie die Richtlinien für Gebärdensprachdolmetscher (viittomakielentulkin ammattisäännöstö) befolgen.

Je nach Dauer der Veranstaltung wird das Dolmetschen von einem Dolmetscher oder als Paardolmetschung durchgeführt. Wegen der anstrengenden Natur des Dolmetschens sollte ohne Pause nicht länger als 15 – 20 Minuten gedolmetscht werden. (Laurén 2002, 10.)

Grundsätzlich wird – grob unterschieden – entweder simultan oder konsekutiv, in Konferenz- sowie in Verhandlungssituationen gedolmetscht (Kalina 1998, 28–29). Der simultane Dolmetschmodus kommt allerdings häufiger vor (Hietanen 2002, 277–278). Schriftdolmetschen wird in der Regel simultan durchgeführt, wobei Dolmetschsituationen zwischen beiden genannten Polen stattfinden können.

3. Verzögerung – ein Problem des Simultandolmetschens

Wenn man an das simultane Dolmetschen denkt, vermittelt schon der Name einen Eindruck über die Gleichzeitigkeit dieser Kommunikationsform. Dies ist allerdings in Wirklichkeit so gut wie nie der Fall. Simultandolmetschen ist im Grunde genommen nur quasi-simultan. Nach Paneth (2002) übermittelt der Simultandolmetscher nicht das, was er hört, sondern das, was er schon gehört hat (Paneth 2002, 32). Dieser zeitliche Unterschied zwischen der AS-Rede und der Verdolmetschung derselben Textpassage wird Verzögerung (*Ear-Voice-Span, Décalage*) genannt und ist ein in der Dolmetschwissenschaft häufig thematisierter Forschungsgegenstand. Bei der Analyse der Verzögerung begegnen auch andere wesentliche Charaktereinheiten des Simultandolmetschens, wie etwa die sog. *Units of Meaning*, Sinneinheiten. Als Sinneinheiten werden die kleinsten Einheiten der Rede bezeichnet, die genügend Information enthalten, um diese zu dolmetschen. Sie werden als ein Sinn bildendes Segment beim Zuhörer wahrgenommen, dessen Absicht es ist, die Rede zu verstehen (Lederer 2002, 138). Insbesondere der Dolmetscher gehört zu dieser Gruppe, die das Gesagte zu

verstehen versuchen, um dies dann für den Kunden zu dolmetschen. Dadurch kommt man zu der Frage, welche ist die kleinste Sinneinheit, die für das Dolmetschen ausreicht? Anders ausgedrückt: Wie lange ist die kurzmöglichste Verzögerung?

Als Sinneinheit wird in der dolmetschwissenschaftlichen Literatur oft eine grammatikalische Einheit – ein Satz mit Prädikatverb – bezeichnet (Goldman-Eisler 2002, 74), oft auch eine Einheit, welche von der AS wie von der ZS abhängig ist und somit sich von einer Sinneinheit der monolingualen Kommunikation unterscheidet (Kirchhoff 2002, 114–115). Die Forschungsergebnisse überzeugen davon, dass die Sinneinheit fast immer mehr als ein Wort beinhaltet – oft bietet sogar ein Satz zu wenig Informationen. Die Sinneinheit ist beim Simultandolmetschen länger als beim Shadowing. (Goldman-Eisler 2002, 69.)

Der Dolmetscher vermittelt die Nachricht, welche er in einer Sprache gehört hat, simultan in eine andere Sprache. Er speichert den ausgangsprachlichen Text im Kurzzeitgedächtnis und beginnt dessen Bearbeitung, wenn er die benötigte Menge an Informationen empfangen hat. Um den Ausgangstext bearbeiten zu können, muss der Dolmetscher diesen zuerst in kleinere Stückchen zerlegen (u.a. Kirchhoff 2002). Diese Segmentierung des Ausgangstextes hängt zum einen von den Entscheidungen des Dolmetschers ab – wie viel Informationen braucht bzw. will er, bevor er den Text dolmetschen kann und wie gewillt ist er, anstatt einer Verzögerung die antizipierende Dolmetschweise einzugehen und wie groß ist seine Risikobereitschaft für eine mögliche fehlerhafte Antizipation (Kalina 1998; Kirchhoff 1976b). Zum anderen gibt es Elemente, auf die der Dolmetscher normalerweise keinen Einfluss hat, welche aber einen Einfluss auf die Segmentierung und die Verzögerung haben, wie beispielsweise die Informationsdichte des Ausgangstextes, die strukturelle Relation zwischen den beteiligten Sprachen, der soziokulturelle Hintergrund der Sprachen sowie die Art der Präsentation und die Art der Rede selbst (Kirchhoff 1976, 59). Auch die Dauer der Veranstaltung und der Rede beeinflussen das Verstehen beim Simultandolmetschen.

Es gibt mehrere Forschungsresultate über die Länge der Verzögerung. Beim Messen der durchschnittlichen Verzögerung haben Forscher verschiedene Resultate, von zwei bis sechs Sekunden (siehe z. B. Lederer 1973; Paneth 2002; Oléron & Nanpon 2002), notiert. Es wurde festgestellt, dass eine Verzögerung, die sich einer Länge von zehn Sekunden nähert, nicht für die Beobachtung mitgerechnet werden kann, da unter solchen Umständen die Bearbeitung durch den Dolmetscher nicht mehr normal durchführbar ist und die Verzögerung die

Bearbeitung wesentlich stört. Die Verzögerung beim Simultandolmetschen ist länger als beim Shadowing, wo diese ca. 50 % der Länge der Verzögerung beim Simultandolmetschen entspricht. Der Grund dafür liegt daran, dass das Simultandolmetschen, anders als Shadowing, nicht nur als mechanische Wiederholung der Ausgangsrede zu betrachten ist. (Oléron & Nanpon 2002, 47–49.)

Zu Verzögerung beim Schriftdolmetschen wurde bisher nicht geforscht. Sie wurde allerdings als eine fundamentale Frage des Schriftdolmetschens in verschiedenen Forschungen erwähnt (siehe z. B. Laurén 2006; Tiittula 2006b; Mäkiranta 2006) und in den Situationen, wo die Rede aktive Beteiligung des Publikums voraussieht oder wo sie audiovisuelle Unterstützung beinhaltet, als besonders schwierig definiert.

Beim Schriftdolmetschen muss der Dolmetscher die Merkmale des Gesprochenen in das Geschriebene übertragen (Tiittula 2001, 5). Dies setzt ein Verständnis der Rede voraus und legt nahe, dass die Sinneinheiten im Schriftdolmetschen vermutlich länger als im Shadowing sind. Schriftdolmetschen und ihre Verzögerung sind durch ihre Intralingualität dem Shadowing ähnlich, der Wechsel zwischen zwei Sprachformen bringt diese allerdings dem Simultandolmetschen näher. Wenn man außerdem noch den Schreibprozess in Rechnung trägt, kann vermutet werden, dass die Verzögerung sogar länger als im Simultandolmetschen ist.

Die Verzögerung hat eine bedeutende Wirkung auf den Prozess des Dolmetschens und auf die Verdolmetschung. Einerseits belastet eine lange Verzögerung das Prozessieren des Dolmetschens, überbelastet das Gedächtnis und verschlechtert dadurch die Erfüllung der Aufgabe, eine qualitative Verdolmetschung zu produzieren. Die Verzögerung hat durch fehlende Verständlichkeit der Verdolmetschung auch eine Wirkung auf das Publikum. Eine lange Verzögerung macht das Verfolgen der Rede schwer, da die nonverbalen Zeichen des Redners ständig mit der Verdolmetschung in Hinsicht auf Simultanität auseinanderfallen. Auch hat die Verzögerung durch die wachsende Zahl der Fehler und Tilgungen Wirkung auf die allgemeine Qualität und damit natürlich auf das Publikum.

Die Verzögerung gehört auch zu den strategischen Prozessen des Simultandolmetschens. Der Simultandolmetscher befindet sich häufig in schwierigen Situationen, in denen er eine strategische Verhandlungsweise benötigt, um das Dolmetschen erfolgreich durchzuführen.

Durch erfolgreiche Strategien kann der Dolmetscher seine kognitive Last reduzieren (Kalina 1998, 114). In dieser Arbeit wird der Begriff Strategie nach Kohn (1990) und Kalina (1998) festgelegt. Strategien können geplant oder ungeplant sein und die Grenze zwischen strategischem und unstrategischem Handeln ist unklar (Kohn 1990, 110). Strategien werden situationsbedingt gewählt, sie sind vom Sprachenpaar und von den Erwartungen der Kunden abhängig, basieren auf kognitiven Erfahrungen und können während des Dolmetschens geändert werden (Kalina 1998, 113–114). Der Erfolg des Dolmetschens hängt von der Lösung der einzelnen Probleme, das Lösen der Probleme dagegen von der erfolgreichen Nutzung der verschiedenen Dolmetschstrategien, ab. Das Dolmetschen ist also so erfolgreich, wie die einzelnen Strategien bei Problemlösung während des Dolmetschens. (Kalina 1998, 113–114.)

Im Folgenden werden die Dolmetschstrategien nach Kalina (1998) vorgestellt. Die Strategien können in verstehensstützende Strategien und Strategien der Zieltextproduktion eingeteilt werden. Verstehensstützende Strategien (Vorbereitung, Inferenzieren, Antizipieren und Segmentieren) werden auch in der monolingualen Kommunikation genutzt, beim Dolmetschen aber zielgerichteter. Mit den verstehensstützenden Strategien kann der Dolmetscher das Verstehen des Ausgangstextes, beispielsweise durch gute Vorbereitung, erleichtern. Die verstehensstützenden Strategien, insbesondere die Segmentierung, bestimmt den Anfangspunkt für das Dolmetschen und ist dadurch fest mit der Verzögerung gebunden. (Kalina 1998, 118.)

Verzögerung (in Kalina 1998 „Abstand“ genannt) ist eine der Strategien der Zieltextproduktion. Mit den anderen Zieltextproduktionsstrategien, „syntaktische Transformation, Transkodieren, Kompression, Notstrategien, Abrufstrategien, kohärenzschaffende Strategien, stilistische Strategien, Präsentationsstrategien, Reparaturstrategien“, wird durch die Verzögerung auf eine fließende Produktion des Zieltextes abgezielt. So kann der Dolmetscher durch Nutzung der erwähnten Strategien seine Tätigkeit planen, korrigieren und den Zieltext auf syntaktischer sowie auf lexikalischer Ebene ändern. Beim strategischen Verhalten werden mit dem Bestimmen der Verzögerung der Ausgangspunkt des Dolmetschens und die Menge des zu speichernden Textes festgesetzt. Als eine Strategie der Zieltextproduktion hängt Verzögerung auch fest mit dem Verstehen des Ausgangstextes zusammen. (Kalina 1998, 118–119.)

Wenn die anderen Strategien zu einem Fehler führen, werden Korrekturstrategien und Notstrategien eingeschaltet. Andere, das ganze Dolmetschen umfassende Strategien, sind Monitoring und Automatismen. Der Dolmetscher beobachtet ständig seine Arbeit und ändert diese nach seinen Zielen. Einzelne Strategien werden automatisiert, wenn sie öfters erfolgreich durchgeführt wurden. (Kalina 1998, 120–121.) Automatisierung der Strategien dagegen setzt Kapazitäten des Dolmetschers für andere Aufgaben frei und beeinflusst dadurch das ganze Dolmetschen (Huotari 2001, 42).

4. Analyse

Das Analysematerial besteht aus zwei Videoaufzeichnungen von zwei Seminarveranstaltungen, den Transkripten der Reden sowie den gespeicherten Verdolmetschungen. Beide Veranstaltungen waren für Hörgeschädigte (Schwerhörende und Ertaubte). Eine Rede wurde mit einem normalen Textverarbeitungsprogramm (im Weiteren *W-Rede* genannt), die zweite mithilfe des KITU-Programms (im Weiteren *K-Rede*) gedolmetscht. In beiden Aufzeichnungen sind die Rednerinnen sowie die Verdolmetschungen, die in der W-Veranstaltung an einer Leinwand und in der K-Veranstaltung auf einem Fernsehschirm zu lesen waren, zu sehen. In der KITU-Situation sind darüber hinaus beide Dolmetscher zu sehen.

Die W-Rede dauerte insgesamt 50 Minuten 44 Sekunden und wurde durch zwei Dolmetscher gedolmetscht. Die Rede befasste sich mit der Problematik des Lebens der Behinderten und ihres Strebens nach Selbstbestimmungsrecht. Die Rednerin hatte dieselbe Rede schon früher gehalten, so ist die Rede nach Kopczyński (1980, 16) eine teils vorbereitete, mit Stichwörtern unterstützte Rede. Die Rednerin sprach in ziemlich schnellem Tempo (allerdings natürlich), machte Pausen und die Atmosphäre war durchaus natürlich. Das Publikum kommentierte und machte mit, wenn die Rednerin danach fragte. Die Rede wurde durch Folien unterstützt und kleine Spiele aufgelockert.

Die KITU-Rede gehört zu derselben Kategorie nach Kopczynski (1980, 16). Die Rede dauerte insgesamt eine Stunde 20 Minuten. Das Thema der Rede war Ostern. Die Rede war um eine Bild-Show herum aufgebaut und die gezeigten Bilder illustrierten das Gesagte. Die Rednerin sprach hauptsächlich in ähnlichem Tempo wie die Rednerin in der W-Veranstaltung, sie

machte aber mehr Pausen und die Situation war dadurch ein wenig ruhiger. Auch hier wurden dem Publikum Fragen gestellt und eine aktive Teilnahme war vorgesehen.
Die beobachteten Situationen sind also einander sehr ähnlich, die Themen allgemeinweltlich und die Art des Vortrags in beiden Reden durchaus die gleiche. So sind sie für die Analyse ihrer Unterschiede in Bezug auf Verzögerung bestens geeignet. Das Ziel dieser Arbeit war, die Unterschiede der Verzögerung zwischen einer mit normalem Textverarbeitungsprogramm durchgeführten Verdolmetschung und einer mit KITU-Verdolmetschung festzustellen. Dies wurde durch ausführliche Beobachtung der Videoaufnahmen und den Vergleich der zwei Verdolmetschungen mit den jeweiligen Originalreden erreicht. Um die Analyse und das Messen der Verdolmetschungen zu ermöglichen, wurde die geschriebene Verdolmetschung der Originalrede auf der Videoaufnahme zeitlich angepasst. Da die Verzögerung ein durch die gesamte Verdolmetschung hindurch verlaufender Umstand ist, wurden von allen ausgemachten Fällen diejenige für eine weitere Analyse ausgewählt, in denen die Verzögerung die Kommunikation erschwert und die Qualität der Verdolmetschung verschlechtert. Diese wurden dann weiter in drei Gruppen eingeteilt und durch ausgewählte Beispiele analysiert. Darüber hinaus wurde die Wirkung des KITU-Programms auf die Fehlerzahl bei der Verdolmetschung sowie auf die Verzögerung in dolmetschstrategischer Hinsicht betrachtet.

5. Verzögerung – Störfaktor der Kommunikation

Die Verzögerung im Schriftdolmetschen ist in folgenden drei Situationen ein bedeutendes Hindernis der Kommunikation: 1) wenn die Rede bedeutende Gesten beinhaltet, 2) in Frage-Antwort-Situationen und 3) in Situationen, wo das Publikum an der Kommunikation teilnehmen sollte.

Situationen, wo die Rede ausgeprägte Gesten beinhaltet, sind wegen der langen Verzögerung gestört. Wie in dem ersten Beispiel von der K-Situation, wenn der Redner etwas durch Hochheben der Hände erklärt, hängt der Dolmetscher häufig mit einer langen Verzögerung hinterher. Wenn der Redner weiter und weiter spricht, sind die Gesten des Redners für das Publikum kaum zu verfolgen. In den Beispielen sind die AS-Rede und die Verdolmetschung aufeinander abgestimmt und die jeweilige Verzögerung mit den Pfeilen angedeutet. Die AS-Rede ist in **Fett** und die Verdolmetschung in Normal geschrieben.

semmosia tän kokosia kivenlohkareita Y: Joo. Mun mies sano koko ajan ONHAN siinä

etten nähnytmitään polkua. Siellä oli tämänkorkuisia kivenlohkareita

Solche Fälle konnten in den beiden Verdolmetschungen festgestellt werden. In den analysierten Beispielsituationen lag die Verzögerung im W-Fall durchschnittlich bei 3,5 Wörtern, im K-Fall bei 5–6 Wörtern. Dies ist überraschend, da es der Zweck des KITU-Programms war, das Dolmetschen zu beschleunigen. Die lange Verzögerung im KITU-Fall wirkt jedoch weniger störend auf die Verständlichkeit der Verdolmetschung als die kürzere Verzögerung im W-Fall. Dies lag daran, dass die Gesten in der K-Situation für die Verständlichkeit der Rede bedeutend – jedoch weniger als in der W-Situation waren. Daraus können Schlussfolgerungen gezogen werden, die darauf hindeuten, dass die Länge der Verzögerung situationsbedingt als Störfaktor betrachtet werden soll.

Die Fälle, wo die Rednerin das Publikum durch Fragen aktivieren wollte, sind wegen der langen Verzögerung ebenfalls problematisch. Sie erschwert die Teilnahme des Publikums an der Kommunikation, macht sie teils sogar unmöglich. Von der Verzögerung wurden in den Beispielfällen in der W-Situation durchschnittliche Werte von 5–9 Wörtern gemessen, in der K-Situation lag die Verzögerung bei etwa 4–13 Wörtern. Wenn man die Verdolmetschungen betrachtet, ist zu bemerken, dass die Dolmetscher mit Hilfe des KITU-Programms und dank der Pausen der Rednerin das Dolmetschen in der nächsten Situation ohne Verzögerung fortsetzen kann. In der W-Situation war dies nicht der Fall. Hier musste der Dolmetscher die nächste Situation häufiger mit einer Verzögerung anfangen.

Folgendes Beispiel von der W-Situation zeigt, wie die Rednerin dem Publikum eine Frage stellt und falsche Schlussfolgerungen zieht, weil dies nicht antwortet. Sie merkt allerdings nicht, dass das Publikum die Frage noch gar nicht lesen konnte.

Jokos ne on siellä. Kukaan ei uskalla vastata pelkää ett joutuu sanomaan

vappu: siihen tuleek ohta… jooko ne on siellä..

Wegen solcher langen Verzögerung haben beide Rednerinnen die jeweiligen Situationen vermutlich falsch empfunden und gedacht, dass das Publikum nicht antworten will bzw. zu langsam reagiert. Das Publikum dagegen konnte sich vernachlässigt fühlen, indem ihnen nicht die Möglichkeit gegeben wurde, zu antworten, weil die Rednerinnen einfach weiterredeten. So führte die Verzögerung in den betrachteten Situationen zu einem Misserfolg der Verdolmetschung und der Kommunikation.

Wegen der langen Verzögerung kann das Publikum – vor allem die Ertaubten – an der Kommunikation nicht wie gewollt teilnehmen. In dem folgenden Beispiel der K-Situation wartet die Rednerin auf Reaktionen des Publikums, die aber wegen der Verzögerung nicht möglich sind, da das Publikum den Text noch nicht lesen konnte.

Tää on tarina Kristo Fooruksesta Kristuksen kantajasta. **B: Must se oli hyvä vertaus.**

tuli vastarannalle, hän huomasi kantaneensa Kristusta. Tämä oli tarina

In der W-Verdolmetschung betrug die Verzögerung in den zwei Beispielen 9 und 1,5 Wörter, in der KITU-Verdolmetschung 12. In diesen Situationen konnten die KITU-Dolmetscher die Verzögerung nicht beseitigen, da die Rede viele Eigennamen und kurze Wörter beinhaltete, die der Wörtersammler nicht speichert. Die W-Dolmetscher konnten dagegen die Verzögerung – jedoch durch fragliche Tilgungen – beseitigen und den nächsten Abschnitt ohne lange Verzögerung anfangen.

Die Gründe für die Länge der Verzögerung liegen vor allem in dem unterschiedlichen Tempo von Reden und Schreiben. Darüber hinaus tragen die Entscheidungen des Dolmetschers für Tilgungen und Korrekturen zur Länge der Verzögerung bei. Auch die Redeweise, insbesondere Tempo und Pausen, spielen eine wesentliche Rolle bei der Länge der Verzögerung. Die Dolmetscher sollten die Redner darauf aufmerksam machen, dass die Rede gedolmetscht wird. Nur dadurch lernen die Redner, auf das Dolmetschen zu achten, und tragen dazu bei, die Verzögerung möglicherweise zu verkürzen. In den analysierten Redesituationen haben die Rednerinnen das Dolmetschen fast völlig ignoriert.

Die Dolmetscher haben in den zwei Teilen des Materials unterschiedliche Methoden gehabt, mit Problemsituationen umzugehen. Die Methode der W-Dolmetscher war fast ausschließlich, die Aussagen zu verkürzen oder Teile der Rede zu tilgen. Dies wurde nicht systematisch durchgeführt, sondern in Fällen überlanger Verzögerung haben die Dolmetscher einfach das Ende der jeweiligen Aussage weggelassen. So konnten sie bei einem späteren Neuansatz die Verdolmetschung mit der AS-Rede wieder simultan(er) gestalten, haben aber den Inhalt der Rede nur teilweise wiedergegeben. Von daher kann festgestellt werden, dass das Ziel des Schriftdolmetschens nicht erreicht wurde.

Die K-Dolmetscher hatten dagegen teilweise sogar längere Verzögerung als die W-Dolmetscher, konnten diese aber durch Zusammenfassen der Rede auffangen und gleichzeitig den Inhalt weitergeben. Alleine das KITU-Programm war dafür allerdings nicht ausreichend, erst durch erfolgreiches strategisches Zusammenfassen der Rede und durch die von den Rednerinnen gehaltenen Pausen führte es zum Erfolg.

Es wurden auch die Mengen der Fehler in Situationen, wo die Verzögerung kein Problem darstellte, mit den oben genannten Situationen verglichen. Festgestellt werden konnte, dass die Fehlerzahl in der K-Verdolmetschung durchaus stabiler und kleiner als in der W-Verdolmetschung war, wo lange Verzögerung eine bedeutende Steigerung der Fehlermenge verursachte.

Die strategische Nutzung der Verzögerung konnte in beiden Situationen den Dolmetschern helfen. In der W-Situation wurde die Verzögerung einmal strategisch für eine zusammenfassende Verdolmetschung gewählt. Dies war ebenfalls in der K-Situation der Fall. Die K-Situation hat darüber hinaus sichtbar gemacht, dass die Nutzung des KITU-Programms für den Dolmetscher eine zusätzliche Verzögerungsgefahr darstellt, in der bei Nichtfunktionieren des Programms die geplante Vorgehensweise des Dolmetschers behindert und die Verzögerung überlang wird.

6. Schlussfolgerungen

Das Ziel der vorliegenden Arbeit war die Verzögerung im Schriftdolmetschen, ihre Gründe, ihren Einfluss auf die Qualität der Verdolmetschung sowie die Effizienz des finnischen KITU-Schriftdolmetschenprogramms im Kampf gegen die Verzögerung zu diskutieren.

Die Verzögerung ist laut Forschungsmaterial eine der großen Herausforderungen des Schriftdolmetschens. Sie ist vor allem auf die unterschiedliche Geschwindigkeit des Redens und des Schreibens, aber auch auf die Entscheidungen des Dolmetschers und die Redeweise zurückzuführen. Die Verzögerung verschlechtert die Verständlichkeit der Situation und Lesbarkeit der Verdolmetschung und setzt den Dolmetscher unter bedeutenden Zeitdruck. Dem Modell des Simultandolmetschens zufolge wird die Verzögerung auch im Schriftdolmetschen als eine Dolmetschstrategie verwendet.

Die Ergebnisse zeigen, dass das KITU-Programm alleine nicht ausreichend ist, um die Verzögerung zu verkürzen oder gar völlig zu eliminieren.

Die Verzögerung verschlechtert die Kommunikation beim Schriftdolmetschen besonders, wenn: 1) die Rede durch Gestik unterstützt wird, 2) in Frage-Antwort-Situationen und 3) in Situationen, wo die Teilnahme des Publikum an der Kommunikation vorgesehen ist. In diesen Situationen, die in Reden häufig vorkommen, führt eine lange Verzögerung zu erschwerter Kommunikation oder sogar zum völligen Scheitern. Dies gilt für die Verdolmetschung mit und ohne KITU-Programm.

Die Länge der Verzögerung, die für die Kommunikation als störend angesehen werden kann, ist zum Großteil situationsbedingt. In dem Forschungsmaterial dieser Arbeit wurden Verzögerungswerte zwischen 1,5–12 bei der Verdolmetschung ohne KITU und 2–13 in der Verdolmetschung mit KITU gemessen. Diese Werte haben in den analysierten Beispielfällen die Kommunikation wesentlich gestört.

Laut dieser Untersuchung werden Tilgung von Aussagen der Ausgangsrede und Zusammenfassen der Rede verwendet, um das Verlängern der Verzögerung einzudämmen. Beim Dolmetschen ohne das KITU-Programm sind diese keine befriedigenden Handlungsweisen, da der Inhalt der Ausgangsrede dabei oft nicht vollständig übermittelt

wurde. In der KITU-Verdolmetschung kann die Verzögerung dagegen vor allem durch systematisches Zusammenfassen der Ausgangsrede zum großen Teil beseitigt werden. Ebenso kann festgestellt werden, dass die Zahl der Fehler im KITU-Dolmetschen kleiner und gleichbleibender ist als im Dolmetschen ohne KITU.

Das Schriftdolmetschen ist ein junger Forschungsbereich, in dem zahlreiche Fragen und Untersuchungsthemen noch offen sind. Auch diese Arbeit hat hoffentlich viele interessante Fragen sichtbar gemacht. Für weitere Forschung ist offen geblieben, wie weit die Resultate der Arbeit allgemein für das Schriftdolmetschen oder allgemein für das KITU-Programm zutreffen. Ebenfalls ist noch zu beantworten, ob das tatsächliche Mittel zur Bekämpfung der Verzögerung das KITU-Programm oder eher die zusammenfassende Dolmetschweise – oder vielleicht eine Kombination aus beiden – ist.

Momentan ist die Verzögerung eine der Herausforderungen, allerdings auch eine der natürlichen Charakterzüge des Schriftdolmetschens, die sogar durch erfolgreiche Dolmetschstrategien nicht völlig zu bekämpfen ist und im schlimmsten Falle die Kommunikation wesentlich verschlechtern kann. Deshalb benötigt dieses Thema auch weiterhin die Aufmerksamkeit der Dolmetschwissenschaft.